

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD UNIVERZITY KARLOVY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VIKTORIE PLÍVOVÁ

DENÍK PRAVO LIDU V LETECH 1945 – 1948: NADĚJE, CÍLE A
ZMAŘENÉ IDEÁLY/ THE JOURNAL PRAVO LIDU 1945 – 1948: HOPES,
AIMS AND TATTERED IDEALS

2011

Doc. PhDr. Barbara KÖPPLOVÁ, CSc.

PODĚKOVÁNÍ

Mé díky patří zejména doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc. za vstřícnost při vedení této diplomové práce, podnětné připomínky a veškerou pomoc. Sestře Bet za podporu morální i faktickou a nakonec všem, kteří se mnou měli při psaní práce trpělivost...

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. ledna 2010

.....
Viktorie Plívová

Abstrakt

Deník *Právo lidu*, list vydávaný Československou stranou sociálnědemokratickou, začal vycházet po vynucené přestávce v průběhu druhé světové války, ihned v květnu 1945, konkrétně 12. 5. 1945. Jeho obnovené vydávání ovšem nemělo trvání o mnoho delší než tři roky. Po sloučení strany sociálnědemokratické s KSČ byl deník zrušen, resp. „převeden“ pod Rudé právo, ústřední orgán komunistické strany.

Mým záměrem při psaní diplomové práce je studium této doby jako takové, její prezentace na stránkách *Práva lidu*, resp. prezentace některých zásadních historických událostí na stránkách deníku, a podoba listu jako takového.

Práce je proto koncipována do dvou základních částí. První je teoretický úvod popisující stěžejní momenty poválečného vývoje Československa, zaměřuji se na popis aspektů, které formovaly sledované období, utvářely vnitropolitickou situaci a směřovaly tehdejší Československo pod sféru vlivu Sovětského svazu.

Druhou část diplomové práce věnuji samotnému rozboru listu v letech 1945–1948, jeho podobě, způsobu informování a popisu některých politických momentů, ukotvení deníku ve stranických strukturách a součástí této kapitoly je také popis situace uvnitř ČSSD, která ve sledované době sváděla vnitřní boj o svůj další vývoj. Jednou ze zásadních událostí bylo i odmítnutí Marshallova plánu hospodářské pomoci válkou vyčerpané Evropě. Pro další směřování československé politiky šlo o jeden z klíčových okamžiků doby, který dal světu jasný signál o našem jednoznačném podřízení se vlivu Sovětského svazu. Další z oblastí, které se práce věnuje, je vývoj vnitropolitických událostí v únoru 1948 a jejich komentování v listu jakož i komunikace mezi stranami Národní fronty, resp. spolupráce sociální demokracie a KSČ. Tyto momenty doby nám lépe umožní pochopit, do jaké míry byla posilující pozice komunistů přijímána automaticky, resp. do jaké míry se jim v převzetí moci snažili bránit představitelé ostatních stran a jak o vnitropolitické situaci byli informováni čtenáři denního tisku.

Klíčová slova:

Právo lidu, 1945, 1946, 1947, 1948, Československá sociální demokracie, ČSR, Marshallův plán

Abstract

The daily *Právo lidu* (Peoples' Rights), a paper of the Czechoslovak Social Democratic Party (ČSSD), started to be published 12 of May 1945, immediately after a forced break during the Second World War. However, its renewed edition did not last much longer than mere three years. After the Social Democratic Party merged with the Communist Party the newspaper was closed, or more precisely "diverted" under the auspices of *Rudé právo* (Red right), the central organ of the Communist Party.

My aim in writing this thesis is a study of this period as such, its presentation on the pages of *Právo lidu*, or a presentation of some major historical events on the pages of the diary and the form of the paper itself. The work is therefore divided into two main parts. The first is a theoretical introduction describing pivotal moments in the development of post-war Czechoslovakia, where I am focusing on the description of the aspects that shaped the period, formed the internal political situation and directed the former Czechoslovakia into the Soviet Union's sphere of influence.

The second part of the thesis is devoted to the very analysis of the diary in the years 1945 - 1948, its form, its way of distributing the information and describing certain political moments, as well as the anchorage of the daily in party structures. A section of this chapter is dedicated to the description of the situation inside the ČSSD, which was then in the middle of the internal struggle concerning its further development. One of the main events of the period was the Czechoslovak refusal to participate in the Marshall plan, i.e. the economic aid to war-exhausted Europe, which was then one of the key turning-points for the ensuing direction of the Czechoslovak politics giving the world a clear sign of our unequivocal submission to the influence of the Soviet Union. Another area the thesis explores is the development of the internal political events in the putsch of February 1948 and the way they are commented on in the paper, as well as the communication among the parties of the National Front, or the cooperation between the social democrats and the communists. These moments of the period will allow us to understand better to what extent was the strengthening position of the communists automatically taken for granted, or to what extent the other parties' officials tried to prevent the communist takeover and how the readers of the daily press were informed on the internal political situation.

OBSAH

1. Úvod

2. Československo v letech 1945–1948

- 2.1 sovětská armáda na území ČSR
- 2.2 válečná kořist
- 2.3 územní spory
- 2.4 obyvatelstvo – odsun Němců a Maďarů
- 2.5 Benešovy dekrety
- 2.6 volby 1946
- 2.7 odmítnutí Marshallova plánu
- 2.8 poválečné vztahy k Polsku
- 2.9 únor 1948
- 2.10 kultura v zájmu ideologie
- 2.11 cenzura

3. Právo lidu v letech 1945 – 1948

- 3.1 ČSSD 1945 – 1948
- 3.2 vydavatelská činnost strany
- 3.3 Právo lidu ve strukturách strany
- 3.4 list v průběhu let 1945 - 1948
- 3.5 hospodaření listu
- 3.6 osobnost Jana Vaňka
- 3.7 události doby na stránkách listu
  - 3.7.1 odmítnutí Marshallova plánu
  - 3.7.2. spory ČSSD a KSČ na stránkách listu (1947)
  - 3.7.3. únor 1948 v Právu lidu
- 3.8. oslavy padesáti let Práva lidu (1947)

4. Závěr

5. Seznam použité literatury

6. Přílohy

1. ÚVOD

Doba let 1945 – 1948 je sama o sobě pro studium velmi zajímavá zejména pro všechny vnitřní boje, které se v tehdejším Československu vedly na politických kolbištích i uvnitř stran samotných. Situace ve válkou vyčerpané zemi nebyla jednoduchá, politici museli řešit hospodářské problémy, neklid ve společnosti, touhu po odplatě a mnoho dalších problémů, včetně vlastních politických her. Tato napětí se nutně musela projevit i v podobě, resp. obsahu denního tisku své doby. Jedním z nich bylo právě *Právo lidu*, jehož vydavatelem byla Československá sociální demokracie. Svého času šlo o nejstarší československý deník, jehož vydávání bylo po válce obnoveno (jubilejní padesátý ročník vycházel právě v roce 1947). *Právo lidu* neslo původně podtitul Ústřední orgán československé sociálně demokratické strany dělnické, po přejmenování strany na jejím prvním poválečném sjezdu v roce 1946, došlo také k úpravě podnázvu, a to na Ústřední deník Československé sociální demokracie. Po válce byl deník obnoven 48. ročníkem, jehož první číslo vyšlo dne 12. 5. 1945. Deník vycházel denně mimo pondělí, zanikl po 51 letech vydávání, posledním číslem bylo 30. 6. 1948 vydání číslo 152, po sloučení ČSSD s KSČ zůstává totiž jen jeden stranický deník, a to Rudé právo.

Vraťme se ale na samý začátek těchto let, rozdělení vlivu vítězných velmocí druhé světové války bylo politickým tématem už před skončením bojů. Sovětský svaz usiloval o prosazení ve střední a jihovýchodní Evropě, podobně ovšem ve zbývajících teritoriích postupovaly vlády spojenců. Jak píše Vladislav Moulis v předmluvě knihy *ČSR a SSSR 1945–1948*: „*Problém spočíval v tom, že totalitní sovětský systém nehodlal připustit jiný způsob vazby těchto zemí, než v pravém smyslu totální – a to jak v politické, tak v ekonomické oblasti.*“¹ Jasným signálem o budoucím spojení se Sovětským

---

¹ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 9

svazem bylo již to, že jednání o poválečném uspořádání a obnově republiky se konala v Moskvě, a to od 17. března 1945. Jednání se zúčastnili zástupci československého exilu v Londýně v čele s prezidentem Benešem, zástupci československé exilové komunistické strany v Moskvě a delegace Slovenské národní rady.² Na konci března zde také byla ustavena první poválečná vláda Národní fronty (4. 4. 1945–6. 11. 1945), v níž zasedli představitelé komunistů, lidovců, sociálních demokratů a dva nestraníci. V Moskvě byl také projednán a přijat *Košický vládní program*, který byl posléze 5. dubna 1945 v Košicích prohlášen vládním programem nové československé vlády. Jeho uskutečnění přineslo hluboké změny v hospodářství i politickém zřízení.³ O mnohém vypovídá úryvek z projevu Klementa Gottwalda na konferenci funkcionářů Komunistické stany Slovenska 8. 4. 1945: „*Naše vedení se nikterak nemusí ostýchat toho, aby se dovolávalo vládního programu. /.../ Byl psán námi a prosazován přes velký odpor našich „přátel“, prošlo v něm vše to, co strana považuje za hlavní a nejdůležitější. /.../ Jsou-li obavy, že program zůstane na papíře, přítomnost komunistů musí být zárukou toho, že bude proveden.*“⁴ Na konec exilového období vzpomíná Václav Majer, člen sociální demokracie a první poválečné vlády: „... hlavní štáb, s Gottwaldem a Slánským v čele, se usadil v Moskvě. Zde se komunistům dostalo plné politické i materiální pomoci, školení, politických směrnic a mocné podpory sovětské zpravodajské služby. Na konci války měli komunisté znamenitě organisovanou politickou a zpravodajskou centrálu, která podle sovětských generálních plánů řídila síť komunistických organizací. /... / ke konci války se komunisté netajili tím, že mají velké politické ambice; mentorovali politiku vlády a vykonávali značný

---

² Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 24

³ České a československé dějiny III, kolektiv autorů, 1992: 95

⁴ Klement Gottwald (Spisy XII, Praha 1955) in České a československé dějiny III, kolektiv autorů, 1992: 170

vliv na linii rozhlasu i činnost celého státního zřízení v zahraničí.“⁵ Václav Majer v této stati také vzpomíná na prosazení Zdenka Fierlingera do vyjednávacího týmu a posléze i na post ministerského předsedy první vlády, a to i přesto, že „většina sociálně demokratických funkcionářů v exilu měla již tehdy k Fierlingerovi oprávněnou nedůvěru: „... *Brzy po návratu do Prahy se Fierlinger za pomoci sociálně demokratických kryptokomunistů z odborů a některých důvěřivých soudruhů zmocnil i předsednictva strany.*“⁶

Vděk a jasné směřování zahraniční politiky osvobozeného Československa deklarovali jeho představitelé také přímo v Košickém vládním programu, jehož čtvrtá kapitola se věnuje právě spojení se SSSR: „*Vyjadřujíc neskonale vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě.*“⁷ Vláda se zde dále zavazuje ke spojení s dalšími slovanskými a demokratickými státy. „*Tuto hlavní orientaci československé zahraniční politiky, nesenou duchem slovanského přátelství, postaví vláda na širší základ všeobecných přátelských vztahů k demokratickým západním mocnostem, stojícím v protinacistické frontě spojených národů. Přátelské vztahy k Anglii, jejíž pomoci za války si vysoce ceníme, jakož i k USA, bude vláda utužovat podobně jako zvlášť úzké přátelství k Francii, přičemž bude její snahou, aby se Československo stalo aktivní složkou při budování nového pořádku v osvobozené, demokratické Evropě,*“⁸ praví se optimisticky v závěru kapitoly dokumentu.

---

⁵ Václav Majer in Adolf Mokřý, 1958: 140

⁶ Václav Majer in Adolf Mokřý, 1958: 146

⁷ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 23

⁸ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 23

Jak uvádí Jiří Malínský ve svém zamyšlení při příležitosti 125. výročí narození E. Beneše, umírněný optimismus v době podpisu Košického vládního programu nebyl jen naivní deklarací: „*Československá a zejména česká společnost, která na rozdíl od Pobaltí a Finska nepoznala zblízka skutečnou tvář ruského kolonialismu a skutečný dosah stalinské věrolomnosti, mohla stále tuto skrytou stránku sovětské skutečnosti jen tušit a stála před mnohaletým bolestným seriálem potupných porážek, ústupů, žalostných jednostranných kompromisů a šokujících zkušeností.*“⁹ Také prezident Eduard Beneš podle všeho v této době stále věřil, že je možné spolupracovat s východem i západem.

Moskva nesouhlasila s činností České národní rady (ČNR), rezervovaný postoj měla zejména k Pražskému povstání, které „*nečekala, nepřála si je a hleděla na ně nepřátelsky jako na vše, co bylo spontánní a na ní nezávislé.*“¹⁰ Jako vedoucí složka domácího odboje vznikla Česká národní rada na konci dubna roku 1945, do jejího čela usedl univerzitní profesor A. Pražák. Od začátku své činnosti usilovala o vedení národněosvobozenického hnutí a řízení státní správy v českých zemích do vzniku řádných československých správních orgánů.¹¹ O postoji vlády, která kritiku SSSR beze zbytku respektovala, hovoří zápis z 15. zasedání vlády 11. května 1945: „... *ministerský předseda Zdeněk Fierlinger referuje, že mu sovětské vojenské orgány právě cestou velvyslanectví sdělily, že nemají důvěru k ČNR, poněvadž některé věci a zjevy neopravňují k této důvěře. Jde o styk s Vlasovci, o styk s Němci a o celou politickou linii, jak se projevuje v rozhlasových vysíláních. Předseda vlády dodává, že snad jde o nedorozumění, ale pro vládu plyne z toho, že musí setrvati na zdrženlivém stanovisku k ČNR a žádat, aby odevzdala ihned správu země do rukou vlády a aby se co nejdříve provedly volby do Zemského*

---

⁹ Malínský, J., 2009, webové stránky Masarykovy dělnické akademie

¹⁰ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997:10

*národního výboru.*¹²

V Československém rozhlasu promluvil 11. května 1945 jménem celé vlády její místopředseda Klement Gottwald. Provolání bylo následující den zveřejněno ve všech denících v ČSR.¹³ Zde se mj. praví: „... vy víte, že o porážku hitlerovského Německa a svržení nacistické tyranie v naší zemi se nejvíce zasloužila Rudá armáda. Projevte toto uznání také v činech. Vycházejte plně vstříc vojskům Rudé armády a ostatních spojenců, plňte jejich přání a pokyny, spolupracujte všude těsně s jejich orgány. Necht' chrabří bojovníci Rudé armády se cítí u nás jako doma.“¹⁴ Tato výzva ke vstřícnosti vůči orgánům Rudé armády již odrážela první nesouhlasný postoj obyvatelstva k uplatňování práva jejich příslušníků na válečnou kořist na osvobozovaném území státu, které se mnohdy dotýkalo i životních potřeb obyvatel.¹⁵ Jak uvedu na následujících řádkách této kapitoly, právě vypořádání válečné kořisti a prodlužovaný pobyt sovětských vojsk na území Československa byly pro válkou vyčerpanou ekonomiku země velkým problémem a značnou zátěží.

Ještě před koncem války, 31. března 1945, byly „z plné moci vlády Republiky československé“ Zdeňkem Fierlingerem podepsány v Moskvě dvě dohody. *Dohoda mezi Československem a Sovětským svazem o vzájemném vyrovnání výdajů na udržování jednotek Rudé armády na území Československa a jednotek československé armády na území Sovětského svazu po dobu válečného stavu a Dohoda mezi Československem a Sovětským svazem o způsobu použití sovětské válečné kořisti na československém území.* O podpisu těchto dohod se první československá vláda dozvěděla až na svém prvním

---

¹¹ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 26

¹² Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 25

¹³ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 25

¹⁴ Právo lidu, ročník 48, č. 1, 12. 5. 1945, str. 1

¹⁵ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 25

zasedání 17. dubna 1945 v Košicích. Některá vágní ustanovení a nepřesně stanovené termíny uvedené v těchto dokumentech se později staly jádrem sporu mezi oběma státy. Dohoda o válečné kořisti zajišťovala vojskům SSSR tyto nároky: „*Zařízení německých podniků a jiný ukořistěný majetek, které mají podstatně důležitý vojenský význam, mohou být vyvezeny z československého území, osvobozeného Rudou armádou, na území SSSR, aby jich bylo použito pro válečnou potřebu.*“¹⁶ Autoři knihy *ČSR a SSSR 1945–1948* v poznámce k tomuto článku Dohody mj. uvádějí: „*Uplatňování válečné kořisti popuzovalo po pominutí počáteční euforie z osvobození a konce války o to více, že Dohoda o kořisti byla ze strany vládních činitelů sovětské i československé strany prohlášena za tajnou a veřejnost o její existenci a závazcích z ní plynoucích nevěděla. Utajení Dohody zahrnovalo dokonce i příslušníky Rudé armády, kteří věděli ze svých válečných zkušeností, že mají na něco právo, ale neznali podrobnosti a chovali se mnohdy jako dobyvatelé.*“¹⁷

Je skutečností, že obě armády, sovětská i americká, svou přítomností po osvobození státu narušovaly obnovení normálního života jeho občanů a u obou armád bylo při jejich pobytu nutno neustále řešit různé problémy ve vztahu k poměrům v republice, např. obě uplatňovaly právo na válečnou kořist v podobě zásobování, velkým problémem se stala i otázka měny.¹⁸ V tisku se tak 14. května objevila noticka Národní banky československé: „*Obchodníci a živnostníci mohou přijímat za drobné nákupy platby v rublech v kurzu rubl za 5,50 K.*“¹⁹ Nutno poznamenat, že kurz rublu se v průběhu následujících

---

¹⁶ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 22

¹⁷ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 22

¹⁸ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 29

¹⁹ Právo lidu, ročník 48, č. 3, 14. 5. 1945, str. 2

měsíců upravoval ve prospěch sovětské strany. „*Poměr koruny k rublu zůstává i nadále 9,50 Kč za 1 rubl,*“ uvádí se v zápisu 51. schůze druhé vlády NF z 16. dubna 1946.²⁰

Problémem bylo i „*nekontrolovatelné počínání orgánů sovětské bezpečnosti v Československu, které zatýkaly a do SSSR odvážely tisíce občanů, hlavně z východní části státu, ze Slovenska, přičemž jejich složení bylo tak různorodé, že není možné jednoznačně určit, o jaké politické kritérium se opíralo.*“²¹ Jednalo se prý až o 10 000 obyvatel, o jejichž propuštění se sice československé úřady od počátku snažily, avšak jednání v tomto směru byla dle uvedeného zdroje „*velice svízelná*“.

Představitelé státu tak na jedné straně museli řešit tyto záležitosti, na straně druhé k československé veřejnosti vystupovali s budovatelským nadšením (nepochybně také proto, aby mezi lidmi klidnili první projevy nesouhlasu) a vyzývali k zapojení do tvorby nového státu, viz vzkaz akčního výboru ČSSD v *Právu lidu* ze dne 12. 5.: „*Soudruzi a soudružky! Pracující lid Československa má před sebou velké perspektivy. Všechna moc přenáší se prostřednictvím národních výborů do jeho rukou. Lid sám bude rozhodovat o svých osudech. Mobilisujte proto všechny svoje síly a pomáhejte budovat novou republiku na zásadách demokracie politické, sociální, hospodářské a na principu nejužší spolupráce se Sovětským svazem.*“²² Za akční výbor strany byli podepsáni Zdeněk Fierlinger, Bohumil Laušman a Václav Majer. O běžném životě v tehdejším Československu možná lépe vypovídají drobné poznámky v denním tisku, například ty o platnosti potravinových lístků, o tom, že poštovní balíky

---

²⁰Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 212

²¹Moulis in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 11

²²Právo lidu, ročník 48, č. 1, 12. 5. 1945, str. 1

jsou z dopravy dočasně vyloučeny, výzva k šetření všemi palivy, že dosavadní poštovní známky platí, než budou co nejdříve vydány nové čs. známky a že soukromě přetištěné známky jsou k užívání nepřípustné. Také samovolné obsazování bytů po Němcích že není dovoleno, protože k obsazení bytu je nutný příkazovací výměr magistrátu.

Podle dohody měla každá politická strana získat po třech křeslech. Vzhledem k tomu, že komunistické strany byly dvě, KSČ a KSS, získaly křesel šest. Vedle dvou místopředsedů vlády, Klementa Gottwalda za KSČ a Viliama Širokého za KKS, obsadili úřady ministrů vnitra (Václav Nosek, KSČ), informací (Václav Kopecký, KSČ), zemědělství (Julius Ďuriš, KSS) a práce a sociálních věcí (Jozef Šoltéz, KSS). Připočteme-li k tomu skutečnost, že Vlado Clementis byl zvolen státním tajemníkem na ministerstvu zahraničních věcí a že klíčová místa premiéra a ministra obrany získali zjevně komunističtí sympatizanti Zdeněk Fierlinger a Ludvík Svoboda, máme před sebou obraz rozložení sil, nad kterým historikové dodnes kroutí hlavou.²³

Ke shodě došlo při jednání mezi reprezentanty londýnského a moskevského exilu také v klíčové otázce reformy politického systému Československa. V článku IX programového prohlášení nové vlády, tzv. *Košického vládního programu*, vyhlášeného 5. dubna, byl zakotven zákaz pravicově orientovaných stran první republiky. S revolučním sebevědomím se tak ignorovaly hlasy více než poloviny československých občanů, kteří v posledních předválečných volbách volili agrárníky, národní demokraty, živnostníky a ostatní strany, jejichž činnost neměla být obnovena.²⁴

2. ČESKOSLOVENSKO V LETECH 1945–1948

---

²³ Dějiny země koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 251

²⁴ Dějiny země koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 249

2.1. SOVĚTSKÁ ARMÁDA NA ÚZEMÍ ČSR

V době poválečné nouze se na území ČSR stále nacházejí statisíce sovětský vojáků, které vláda zásobuje vším, o co požádají. Jejich počet je jen těžko definovatelný, jak vyplývá například ze zápisu 36. schůze vlády, kde jsou ministři seznámeni s výsledky červnového jednání československé delegace v Moskvě: „*Ministerský předseda Z. Fierlinger uvádí, že generalissimus Stalin z vlastní iniciativy prohlásil, že se dnem 5. července 1945 počet sovětského vojska na československém území sníží na méně než třetinu. /... / celkový počet sovětského vojska na československém území bude činit 9 divizí, což jest asi 50–60 000 mužů. Dochází k výměně názorů o přesném určení tohoto zbývajících vojska /... / Ministr V. Majer vysvětluje, že ještě před týdnem při jednání o zásobování sovětských jednotek v Československu na dobu od srpna 1945 do února 1946 požadovaly sovětské vojenské orgány 600 000 dávek denně.*“²⁵

Zásobováním sovětských vojsk na území ČSR se vláda zabývá například také na své 52. schůzi 11. září 1945, kde vystupuje ministr Majer s tím, že „*nepovažuje za správné že Rusové vyvážejí z našeho území potraviny, které jim dodáváme podle ujednání, a uvádí konkrétní příklad 14 vagonů masových konzerv, které byly vyvezeny do Rakouska... a poukazuje na to, že např. požadavky, týkající se dodávek masa, činily v posledním období 12 % celkové naší roční potřeby. V této souvislosti dochází také k výměně názorů o věci cukru, který Sověti chtějí vyvést, resp. z části již vyvezly.*“²⁶ Šlo celkem o 57 tisíc tun cukru, které Rudá armáda považovala za svoji válečnou kořist, s čímž ovšem minimálně část československé vlády hrubě nesouhlasila. Pověřen

---

²⁵ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 87

²⁶ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 132

dalším jednáním byl ministr pro výživu V. Majer. O týden později ministerský předseda konstatuje, že se ve věci požadavků Rudé armády nic nezařídilo a zdůrazňuje, že je naprosto nutné vyhověti požadavkům sovětských vojenských míst, viz zápis: „*Na ministra výživy apeluje řečník (pozn. K. Gottwald), aby opatřil oněch 30 000 litrů vodky pro Rudou armádu. Nebude dobře, když důstojnický sbor zdejších sovětských jednotek bude proti nám /... / Ministr dr. I. Pietor se ohrazuje vůči výtkám učiněným jeho úřadu. /... / Během jednoho týdne nelze opatřit zboží za 35 milionů rublů. Obchodníci nemají zájem na tom, aby zboží dodávali ministru pro vnitřní obchod a naopak, toto zboží před ním skrývají.*“²⁷ Na 100. schůzi se vede opět rozprava k této věci a sílí hlasy, které poukazují na to, že válka již skončila a nároky Rudé armády na finanční a materiální pomoc z naší strany tak podle dohody z 31. března 1945 již zanikl. Zástupce ministerstva financí dr. Mládek na této schůzi mj. uvede: „... *peněžní potřeby v posledních měsících činily na Rudou armádu v Československu asi 600 až 900 milionů Kč měsíčně. /... / To by odpovídalo ovšem roční potřebě asi 10 miliard korun na osobní výdaje. Pokud jde o věcné dodávky /... / činily odběry Rudé armády ve čtyřech měsících 10 miliard korun, co by odpovídalo ročnímu obnosu 30 miliard korun.*“²⁸

Sovětští vojáci zůstali v ČSR celkem šest měsíců. Část jednotek odešla do Rakouska již v červenci 1945, další část se přesunula během listopadu do SSSR a do sovětského pásma Německa.²⁹ Návrh na odchod spojeneckých armád z ČSR předložil americký prezident H. Truman Stalinovi 2. listopadu 1945 a ten jej přijal.³⁰ Pro demokraty byl odchod sovětské armády 1. prosince příslibem klidnějšího politického vývoje, totiž jistého oslabení komunistického

---

²⁷Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 134

²⁸ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 150

²⁹Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 162

³⁰Moulis in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 13

vlivu, jemuž pobyt sovětských vojsk nesporně už jen psychologicky nahrával. K 20. říjnu 1945 bylo na žold vojenských jednotek Rudé armády na území ČSR vyplaceno 5720 milionů protektorátních korun.³¹

2.2 VÁLEČNÁ KOŘIST

Vydržování vojsk na území ČSR i po skončení války bylo nákladné nejen pro stát, ale neúnosné i pro firmy, u nichž si objednávala další zboží a své závazky neplnila – na základě stížností podniků se dokonce koná dne 7. srpna 1945 ministerská porada, která se snaží určit režim objednávání zboží Rudou armádou. Zároveň ale konstatuje, že *„zboží zabrané Rudou armádou jako válečná kořist nebude firmám ministerstvo národní obrany hraditi, ani tenkrát, kdyby firmy přikládaly případu charakter dodávky a svůj nárok uplatňovaly.“*³²

O pomoc československou vládu požádaly např. také slovenské banky, které v polovině července (14. 6. 1945) sepsaly *Memorandum slovenských bank ministerstvu zahraničních věcí* o zabavení jejich majetku jako válečné kořisti Rudou armádou. Uvádí se zde: *„Komisia II. Ukrajinského frontu Červenej armády vyhlásila za vojnovú korisť tzv. Německé a maďarské peňažné ústavy v Bratislave /.../ K 31. marzu 1945 /.../ činil úhrn majetku (aktív) týchto ústavov spolu Kč 1 200 milionov. /.../ Všetky hotovosti /.../ a iné cennosti komisia Červenej armády prevzala bez toho, že by vedeniu ústavov byla vydala o tom potvrdenie.“*³³ Banky žádaly navrácení majetku a dokládaly, že se nejedná o podniky německé nebo Němci založené, nejsou ani podniky výrobními a tedy se na ně Dohoda o kořisti nevztahuje. Československá strana

---

³¹ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 147

³² Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 103

³³ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 97

přesto uznala, že šlo o bývalé německé banky, na něž se vztahoval prezidentský dekret o konfiskaci majetku zrádců a kolaborantů. V listopadu 1945 se proto vláda rozhodla zříci se nároku na vrácení jejich aktiv.³⁴ V srpnu předložil vládě její předseda soupis majetku, který měl být vydán jako kořist sovětské armádě. Jednalo se o dokument upřesňující původní dohodu o válečné kořisti z 31. března 1945. Soupis čítal zařízení a vybavení několika desítek výrobních podniků, zejména zbrojařských, a to včetně veškeré průmyslové dokumentace.³⁵ Tento dokument byl poté ve zprávě politického odboru Kanceláře prezidenta republiky z 16. 12. 1945 o problematice plnění dohod mezi ČSR a SSSR o válečné kořisti zpochybněn, doslova se zde uvádí: „Většina podniků zde vyjmenovaných byly staré čs. závody, na něž se Dohoda o kořisti nemohla vztahovati. Kromě toho figurují pod bodem 33 také výkresy rozpracované v době války, technologické procesy, receptury i zkušební vzorky v otázkách válečné techniky, jak z německých, tak i českých závodů na území ČSR. Opírajíc se o tento bod reklamuje (a docílila) RA vydání prakticky všech výrobních tajemství čs. kovoprůmyslu (zejména Poldiny huti a Škodovky), protože v kovoprůmyslu není výrobní tajemství, které by se nedalo zneužít pro potřeby války.“³⁶

Vývoz válečné kořisti z ČSR byl ukončen až v polovině roku 1946 (30. 6. 1946), tedy již po prvních poválečných volbách, v nichž zvítězili komunisté. Nový předseda vlády Klement Gottwald považoval za nutné navštívit v nové funkci Moskvu a vyřešit při této příležitosti to, co se již vleklo téměř rok – tj. zbývající problémy kolem válečné kořisti.³⁷ Československo ztratilo nároky na majetek jako válečná kořist neprávem zabavený, mj. majetek Československé

---

³⁴Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 99

³⁵ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: celý dokument str. 93 – 96

³⁶ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 171

³⁷ Moulis in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 13

národní banky (zejména 400 kg zlata) a bank slovenských (viz výše), dále se zavázalo odevzdat SSSR některé další nemovitosti na našem území. Na druhé straně se SSSR vzdala svých nároků na finanční vyrovnání za „*práce Rudé armády na československém území.*“³⁸

2.3 ÚZEMNÍ SPORY

Neméně problematickou oblastí bylo poválečné územní uspořádání, zejména o další osud Zakarpatské Ukrajiny (pod názvem Podkarpatská Rus), která od roku 1919 patřila k Československu. Obyvatelstvo neúrodné oblasti s nedostatkem surovin, a tím i průmyslu se podařilo přesvědčit (pozn. Sovětskou stranou, po vstupu sovětské armády na toto území v roce 1944) o výhodnosti připojení k Ukrajinské SSR.³⁹ Zejména dr. Beneš se snažil těmto tlakům odolávat, rozhodujícím momentem se však podle všeho stalo, že paralelně k těmto sporům československá vláda vedla další územní spory, a to s Polskem, které bylo v této věci podporováno SSSR. Přiklonila se proto k názoru náměstka předsedy vlády K. Gottwalda, že SSSR bude vůči ČSR v polské otázce vstřícnější, když mu ČSR odstoupí zakarpatské území.⁴⁰ Viz také zápis z jednání 31. schůze první československé vlády NF ze dne 18. června 1945, kde je zaznamenána Gottwaldova řeč: „*Kdyby v této věci Československo jasně prohlásilo, že postupuje Zakarpatskou Ukrajinu Sovětskému svazu, dostalo by se do obdobné pozice jako Poláci ve věci východních hranic, což by*

---

³⁸Doplňek generálního tajemníka Hospodářské rady V. Outraty o hospodářských jednáních v Moskvě in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 270

³⁹Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 66

⁴⁰Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 66

bylo psychologicky výhodné.“⁴¹ Nejednoznačnost názoru uvnitř vlády k řešení této otázky je z následné debaty všech ministrů zaznamenané v tomto zápisu zřejmá. Jednotliví ministři upozorňují na neznalost stanoviska místních činitelů (př. ministr V. Majer), s nimiž o věci nikdo dosud formálně nejednal, upozorňují (př. ministr prof. A. Procházka), že vláda nebyla připravena na projednání tak zásadního bodu a nemá dostatek informací apod. Po dalším kole jednání československé delegace v Moskvě je ale zřejmé, že ČSR o Zakarpatskou Ukrajinu přijde. 29. června 1945 je mezi oběma zeměmi podepsána smlouva o připojení tohoto území k Ukrajinské sovětské socialistické republice: „*Článok 1 : Zakarpatská Ukrajina (podľa československej ústavy nazvaná Podkarpatská Rus), ktorá bola pojatá na základe smluvy zo dňa 10. septembra 1919, uzavretej v St. Germain-en-Laye jako samosprávny celok do rámca Československej republiky, sjednotuje sa v súhlase so želaním, prejavovým obyvateľstvom Zakarpatskej Ukrajiny a na základe priateľskej dohody medzi obidvoma Vysokými smluvnými stranami, so svojou odvekou otčinou – Ukrajinou a vteluje sa do rámca Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky.*“⁴² Také úprava hranic v otázce Těšínska, resp. její vypořádání ve prospěch Československa náhradou za tuto ztrátu, se ukázala být nereálnou; jak řekl Z. Fierlinger po návratu z Moskvy, předchozí odevzdání Kladska do polské vojenské správy způsobilo, že Sovětský svaz nemohl vyhovět československé žádosti.⁴³

2.4 OBYVATELSTVO – ODSUN NĚMCŮ A MAĎARŮ

Velice nepříznivě se obzvlášť v prvních poválečných měsících vyvíjela v ČSR situace v oblasti lidských a občanských práv. Ať už se jednalo o boj se

---

⁴¹ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 62

⁴² Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 75

⁴³ Moulis in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 11

skutečnými či domnělými kolaboranty, s příslušníky národnostních menšin, resp. s Němci a Maďary. Vyhánění těchto občanů z jejich domovů a konfiskace majetku byla nezřídka doprovázená násilím a ztrátami na životech. Po válečných letech prožitých v útlaku a uzurpování ze strany nacistického Německa byl hlad po odvetě v Československu velmi silný a do jisté míry i pochopitelný. Odsun Němců a Maďarů z území ČSR byl také politickým tématem, což nacionalistické sklony v Čechoslovácích spíše podporovalo, než tlumilo, viz úryvek z článku předsedy vlády Zdeňka Fieringera zveřejněný v *Právu lidu* 12. 5. 45, který volá po přísných trestech pro Němce a Maďary, kteří „*se tak těžce prohřešili proti našim národům. /... / budeme je považovat za zbavené státního občanství a přísně je potrestáme. /.../ Národní výbory nechť začnou s tím ihned. Zneškodněte všechny aktivní nacisty a jejich majetek zajistěte ve prospěch národa a státu /... / Slibuje co nejbližší sjednání lidových soudů, které se vypořádají se všemi kolaboranty a zrádci.*“⁴⁴

Otázka dalšího osudu národnostních menšin na území ČSR byla zmíněna také v Košickém vládním programu: „*Strašné zkušenosti, jichž se Češi a Slováci dožili s německou a maďarskou menšinou, které se z velké části staly povolným nástrojem dobovačné politiky proti republice zvenčí a z nichž se zejména českoslovenští Němci propůjčili přímo k vyhlazovacímu tažení proti českému a slovenskému národu, nutí obnovené Československo k hlubokému a trvalému zásahu.*“⁴⁵

Se souhlasem prakticky celé naší politické reprezentace bylo rozhodnuto zbavit se neslovanských menšin, Němců, kteří tvořili před válkou téměř 30 % obyvatelstva českých zemí, a Maďarů, jejichž počet na Slovensku dosahoval

---

⁴⁴ Právo lidu, ročník 48, č. 1, 12. 5. 1945, str. 1

⁴⁵ České a československé dějiny III, kolektiv autorů, 1992: 174

téměř 17 % celkového počtu obyvatel.⁴⁶ Oba menšinové národy byly zbaveny práva, zabavena jim byla zemědělská půda i státní občanství, vystaveny byly zvlášť nelidskému zacházení, které ilustruje i popis situace v Ústí nad Labem z konce července 1945 ve výpovědi Aloise Ullmana, německého sociálního demokrata a antifašisty: „Když v 15.00 hodin končila pracovní doba a především zaměstnanci firmy Schicht museli jít domů přes labské mosty, řádily v blízkosti tržního náměstí nejdivočejší tlupy. Házely ženy s dětskými kočárky do Labe, a ty se staly terčí pro vojáky, kteří stříleli na ženy tak dlouho, až z proudu již nevypluly. Také do vodního rezervoáru na tržním náměstí házeli Němce, a sotva se vynořili, tyčemi je stlačovali pod hladinu. Teprve kolem 17. hodiny se ukázalo několik ruských důstojníků, kteří se snažili vyklidit ulice. / ... / Večer 31. července byli mrtví sneseni na tři sběrná místa a odvezeni nákladními auty. Na těchto třech místech se napočítalo 400 mrtvých.“⁴⁷

K otázce divokého odsunu nicméně dochází minimálně s tichým souhlasem SSSR. Již v červenci 1945 se kladně k této věci vyjádřili sovětsí představitelé na jednání československé delegace v Moskvě: „Dovolí se nám odsun do Německa, Maďarska, a do určité míry také do Rakouska. Molotov měl určité obavy, aby se transfer neuskutečnil překotně a příliš tvrdě. Jest proti zvláštnímu označování Němců a zbytečným tvrdostem a myslí, že se drastická opatření mají řídit hlavně proti těm, kdož aktivně podporovali Hitlera, a nikoli proti těm, kdož se chovali pasivně po celou dobu války,“⁴⁸ uvádí se ve zprávě vládní delegace o výsledku jednání v Moskvě 2. července 1945. Ze zápisu jednání československého vyslance u Spojenecké mise V. Palečka s maršálem G. K. Žukovem ze 4. července vyplývá, že Sověti byli ochotni v této věci vyjít československé vládě vstříc, velvyslanec v záznamu

---

⁴⁶ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 252

⁴⁷ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 253

⁴⁸ Kaplan., K., Špiritová, A., 1997: 81

poznámenal: „... maršál Žukov jest ochoten převzítí nacisty z našeho zněmčelého území, jest nutno označiti přechody, provésti organizaci při předávnní, provésti řádnou lékařskou prohlídku transferovaných osob apod. maršál Žukov dodal, že by dával přednost tomu, aby jeho oblasti byl předán asi 1 milion (osob – pozn.) a ostatní do americké okupační zóny.“ (Pozn.: odsun do americké okupační zóny byl v té době zastaven.)⁴⁹

Divokým odsunem, který trval až do srpna 1945, byly západní mocnosti zděšeny, postupimská konference sice s odsunem také počítala, nicméně s odsunem organizovaným, který byl zahájen až v lednu 1946. „Tzv. organizovaný odsun byl zahájen v lednu 1946 a podle údajů, které sdělil zahraničnímu výboru Národního shromáždění v prosinci téhož roku ministr zahraničí Jan Masaryk, jím bylo vysídleno 2 256 000 Němců.“⁵⁰ V otázce maďarské menšiny k souhlasu s odsunem po vzoru německého obyvatelstva ke shodě v Postupimi nedošlo, československá vláda proto musela jednat přímo s Maďarskem. Namísto odsunu byla, a to jen v míře velmi omezené, realizována výměna obyvatel obou zemí. „V roce 1950 uváděly statistiky na Slovensku stále ještě více než 10 % maďarského obyvatelstva a jeho skutečný počet byl ještě vyšší.“⁵¹

Bezrestnost jednání těm, kteří se na divokém odsunu aktivně podíleli, zajistilo prozatímní Národní shromáždění, které v květnu 1946 vydalo zákon, v jehož prvním paragrafu se uvádí: „Jednání, které by podle platných předpisů zakládalo soudně trestný čin, není trestné, došlo-li k němu v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 z důvodů boje o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo bylo-li výrazem touhy po spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů.“⁵²

---

⁴⁹ Kaplan., K., Špiritová, A., 1997: 92

⁵⁰ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů 1993: 253

⁵¹ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů 1993: 253

⁵² Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů 1993: 254

2.5 BENEŠOVY DEKRETY

Zákonodárná moc byla v prvních měsících po osvobození Československa nahrazena vydáváním prezidentských dekretů, jejichž prostřednictvím došlo ke znárodnění všech klíčových podniků a bank v zemi. Tak tomu bylo především v případě dekretů z 24. října 1945, kterými byly znárodněny průmyslové podniky, doly, banky a soukromé pojišťovny. Celkem bylo těmito akty znárodněno přes 3000 podniků, jejichž výrobní kapacita představovala téměř dvě třetiny našeho tehdejšího průmyslového potenciálu.⁵³ Ekonomické fungování státu bylo těmito zásahy zcela změněno, nedotčený sektor malého a středního podnikání se musel s touto novou situací vyrovnat. Malovýrobní sektor sestával ze 410 tisíc živností a patřil k předpokladům hospodářské stability.⁵⁴ Dekrety o znárodnění bank, pojišťoven a průmyslu znamenaly zásadní změnu v sociálně-ekonomické oblasti. Spory politických sil provázející přípravu těchto opatření byly pak především vedeny o způsobu a rozsahu jejich provedení. O tom hovoří ve svých memoárech i jeden z iniciátorů znárodnění, ministr průmyslu, sociální demokrat Bohumil Laušman: „*Vláda prohlašuje, že je odhodlána postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu /... / Připravte na venkově konfiskaci půdy, která patřila cizácké šlechtě, půda bude spravedlivě rozdělena mezi náš drobný zemědělský lid.*“⁵⁵ První etapa pozemkové reformy

---

⁵³ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 252

⁵⁴ České a československé dějiny II, kolektiv autorů, 1991: 96

⁵⁵ Právo lidu, ročník 48, č. 1, 12. 5. 1945, str. 2, autor: Zdeněk Fierlinger

byla provedena na základě dekretu prezidenta republiky z 21. června komunistickým ministrem zemědělství.⁵⁶ Dle příslibů vlády byla půda zůstávající ladem po konfiskaci Němcům, Maďarům, kolaborantům skutečným i domnělým, rozdělována drobným zemědělcům i bezzemkům. Novými majiteli půdy se tak v Československu stalo 300 tisíc obyvatel. V této skupině obyvatel měli komunisté největší vliv, stali se těmi, kdo půdu rozdělují, resp. rozdávají, čímž jejich pozice stále sílily.

2.6 VOLBY 1946

Tendence tíhnout k levici jsou ve vyčerpané krajině zpustošené válkou s ultrapravicovým agresorem pochopitelné, mj. v celé Evropě se jednalo o rozšířený jev. Díky zákazu pravicových stran nabízely první poválečné volby v ČSR určené na 26. 5. 1946 omezené spektrum stran. Úplná likvidace pravicové opozice však byla v západoevropském kontextu něčím zcela výjimečným.⁵⁷ Na výsledky voleb měla vliv řada aspektů. Nejobratněji si v tomto směru počínali komunisté, kteří ovládli pozice vztahující se zejména k pohraničí. *„Přivlastnili si roli rozdavače půdy bezzemkům z Národního pozemkového fondu, který vznikl z konfiskované německé, maďarské a kolaborantské půdy. V předvečer voleb byly rozdávány tzv. dekrety o půdě, které sice neměly žádnou právní platnost, nicméně působily velkoryse.“*⁵⁸ K prosazování svých myšlenek komunistická strana používala také ideologické nástroje, o kterých podrobněji píše v kapitole „Kultura v zájmu ideologie“. Strana ovládala klíčová ministerstva první poválečné vlády, mezi nimi i ministerstvo informací, které kontrolovalo obsah sdělovacích prostředků

---

⁵⁶ České a československé dějiny II, kolektiv autorů, 1991: 96

⁵⁷ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 249

⁵⁸ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 254

(viz podkapitola „Cenzura“) apod.

Volby se navíc konaly v době, kdy levice ovládala řadu západních vlád, mj. ve Francii či Itálii.

Výsledky voleb v Československu v roce 1946⁵⁹

POLITICKÉ STRANY	POČET HLASŮ V %	POČET MANDÁT Ů
KSČ	31,05	93
ČS. STRANA LIDOVÁ	15,64	46
ČS. SOC. DEMOKRACIE	12,05	37
ČS. STRANA NÁR. SOC.	18,29	55
STRANA PRÁCE	0,71	2
DEMOKRATICKÁ STRANA	14,07	43
KOM. STRANA SLOVENSKA	6,89	21
STRANA SLOBODY	0,85	3
PRÁZDNÉ LÍSTKY	0,45	0
CELKEM	100	300

V českých zemích získali komunisté dokonce 40 % hlasů, ČSNS 24 %, ČSL 20 %, sociální demokracie skončila s 16 % hlasy na čtvrtém a tedy posledním místě pomyslného žebříčku.⁶⁰ Výsledky voleb ale zamíchalo hlasování na Slovensku, kde s jasnou převahou zvítězila s 62 % hlasů Demokratická strana, komunisté nedosáhli ani na polovinu tohoto výsledku (30 %). „*V celostátním měřítku bylo nicméně vítězství komunistů přesvědčivé. Získali v novém*

⁵⁹ České a československé dějiny III, kolektiv autorů, 1992: 177

⁶⁰ Dějiny země koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 257

*parlamentu, Ústavodárném národním shromáždění, 114 poslaneckých mandátů.*⁶¹

Dne 2. července (pozn. 1946) byla jmenována nová vláda v čele s komunistou Klementem Gottwaldem. KSČ v ní obdržela 7 křesel, KSS 2, národní socialisté, lidovci a demokraté 4 a sociální demokraté 3. Dva ministři, L. Svoboda (obrana) a J. Masaryk (zahraničí), byli bez politické příslušnosti.⁶²

Volby posílily postavení komunistů v zemi, ostatní strany byly vnímány jako konkurence, nikoli jako spojenci, jak deklarovala myšlenka Národní fronty. Vyhrocené vztahy a rozdílný postoj k diktátu z Moskvy jsou patrné také z mnohých zápisů jednání vlád té doby. Ke sporným tématům patřily vztah k moskevskému diktátu, vypořádání s nabídkou Marshallova plánu, neshody o potrestání Němců a kolaborantů, zemědělská politika komunistů apod. Docházelo také k řízeným provokacím, které měly za cíl zdiskreditovat představitele demokratických stran. Do takové atmosféry přišla v roce 1947 hluboká hospodářská krize způsobená na jedné straně neefektivním hospodařením ve znárodněných podnicích, na straně druhé obdobím sucha, které v tomto roce postihlo ČSR. Hlavními body vládního programu byly vypracování ústavy, dvouletý hospodářský plán a řada sociálních a ekonomických opatření.⁶³

2. 8. ODMÍTNUTÍ MARSHALLOVA PLÁNU

---

⁶¹ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 258

⁶² Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 258

⁶³ České a československé dějiny II, kolektiv autorů, 1991: 97

Dne 5. června 1947 vystoupil americký státní tajemník George C. Marshall s projevem, ve kterém nabídl pomoc Spojených států všem evropským zemím usilujícím o obnovu svého válkou zničeného hospodářství. „Naše politika není namířena proti žádné zemi, žádné politické doktríně, ale proti hladu, chudobě, zoufalství a chaosu,“ prohlásil. Zároveň však zdůraznil: „Vlády, politické strany a skupiny, které usilují prodlužovat lidskou bídu, aby z ní politicky nebo jinak těžily, narazí na odpor Spojených států.“⁶⁴

Dne 24. června 1947 se v tajné části jednání vlády hovoří o Marshallově nabídce hospodářské pomoci Evropě. Podle informací zde předložených „*se sovětská vláda domnívá, že by bylo dobře, kdyby se Československo připravilo tak, aby mohlo přijít s iniciativou, jak si pomoc představuje, obdobně tak, jak to činí vlády holandská a belgická.*“⁶⁵ Členové kabinetu se shodují na tom, že může jít o věc politicky citlivou, také s ohledem na nedávno vyhlášenou (a odmítnutou) Trumanovu doktrínu. Ustanovena je komise, která má urychleně připravit materiál tak, aby „*Československo mohlo v případě potřeby včas zaujmout meritorní stanovisko ke všem otázkám, souvisejícím s nabídkou a jejím případným uskutečněním*“⁶⁶.“ Dodatečně žádá tajemník Vl. Clementis, aby tato část jednání byla považována za tajnou a aby toho ministři dbali, zejména pokud jde o sdělení informací Sovětskému svazu. Vláda se o deset dní později na základě pozvání na pařížskou konferenci o Marshallově plánu usnáší, že pozvání přijme, její plány ale zkříží sovětská strana, která na poslední chvíli vyjadřuje své negativní stanovisko, a to po jednání zástupců SSSR, Velké Británie a Francie. Masarykovi je doručeno memorandum, v němž se mj. uvádí: „... *delegace SSSR viděla v tom snahu zasahovati do vnitřních věcí evropských států /.../ a tímto způsobem učiniti hospodářství těchto států závislým na zájmech USA. /.../ Vzhledem k tak vážným rozporům mezi stanoviskem francouzsko-britským z jedné strany a sovětským z druhé*

---

⁶⁴ Dějiny země koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 261

⁶⁵ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 347

strany nebylo možno dosáhnouti dohody.⁶⁷ Na následující schůzce je česká delegace v Moskvě generalissimem Stalinem informována o tom, že „pod formulí úvěrů se velmocí pokoušejí vytvořit západní blok a izolovat Sovětský svaz.“⁶⁸ Hlavními věřiteli prý budou USA, neboť Velká Británie ani Francie nemají „ani kopějky“. „Pokládáme tuto věc za otázku zásadní, na níž závisí vaše přátelství se SSSR. Půjdete-li do Paříže, dokážete, že chcete spolupůsobit při akci na izolaci Sovětského svazu. Všechny slovanské státy odmítly, i Albánie se nebála odmítnout, a proto soudíme, že byste měli své rozhodnutí zrušit.“⁶⁹ Stalina nepřesvědčily ani argumenty zúčastněných ministrů, kteří poukazovali na proexportně orientovanou ekonomiku ČSR, která je na vývozu na západ závislá z 60–80 %, přislíbil tedy odebrat od „československých přátel“ rychloobrátkové zboží, produkty strojírenské a pomoci 200 tunami pšenice apod. O účasti ČSR na konferenci v Paříži již dále nediskutoval.⁷⁰ Vláda následující den po jednání československé delegace v Moskvě po mnohahodinové diskuzi svoje původní usnesení ruší a svoji účast na pařížské konferenci odvolává. Byl to významný krok ke ztrátě nezávislého postoje Československa na mezinárodním poli.⁷¹ „Je přitom pro systém Národní fronty charakteristické, že tento vskutku historický krok byl učiněn bez jakékoli diskuze v parlamentě. Československá veřejnost nebyla o významu a obsahu jednání v Moskvě informována prakticky vůbec.“⁷²

---

⁶⁶ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 347

⁶⁷ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 363

⁶⁸ Záznam o jednání čs. delegace v Moskvě, 9. – 10. 7. 1947 in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 363 – 368

⁶⁹ Záznam o jednání čs. delegace v Moskvě, 9. – 10. 7. 1947 in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 363 – 368

⁷⁰ Záznam o jednání čs. delegace v Moskvě, 9. – 10. 7. 1947 in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 363 – 368

⁷¹ Moulis in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 15

⁷² Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 262

2.8 POVÁLEČNÉ VZTAHY K POLSKU

Beneš považoval zahraničněpolitickou orientaci na Sovětský svaz za primární, nehodlal však opustit ani svazky se západem.⁷³ Československá vláda se proto v červenci roku 1946 rozhodla k navázání kontaktů s Francií. Moskvu o tom informovala nótou adresovanou sovětskému velvyslanci v Praze V. Zorinovi: „... dovoluji si Vám sdělit, že se československá vláda na své schůzi 9. července 1946 usnesla zahájit jednání s francouzskou vládou o smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci a mírové spolupráci, kterou by byla naplněna československo-francouzská deklarace ze dne 22. srpna 1944.“⁷⁴ Odpověď Moskvy na sebe nenechala dlouho čekat, o pár dní později přichází dopis, v němž sovětská vláda doporučuje ČSR raději uzavřít spojení s Polskem. Obojí však uvízlo na písku: v prvním případě pro malý zájem Francie, v druhém pro trvající nejasnosti ve vzájemných vztazích československo-polských.⁷⁵ Vztahy s našimi severními sousedy byly dlouhodobě velmi napjaté, nakonec o tom svědčí i mnohé poznámky pronesené při zasedáních vlády. Jak již bylo výše zmíněno, jednalo se o konflikty při poválečném územním vypořádání, zejména o oblast Těšínska, Kladska a Ratibořska, které zůstávalo pod správou polského vojska. Tento stav byl podle některých členů vlády neudržitelný, vypovídá o tom mj. zápis z jednání vlády 1945.⁷⁶ Je zde citován například ministr výživy Václav Majer: „... měli bychom se snažit všemi prostředky o to, aby naši lidé nebyli vystavováni tomu, čemu jsou vydáni. Jsem přesvědčen, že jsou nyní vydáni většímu teroru, než kdykoli předtím za jiného režimu. Formální protesty nestačí /... / je nutné zajistit

---

⁷³ Moulis in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 14

⁷⁴ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 247

⁷⁵ Moulis in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 14

⁷⁶ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 116 až 118

alespoň osobní svobodu lidí.“ Ministr průmyslu Bohumil Laušman v rozpravě uvádí, že před hodinou dostal leták, zaslaný všem redakcím, kde je ostrý útok proti vládě a kde se uvádí, že jsme ve všech územních požadavcích kapitulovali. Do diskuze přispěl také státní tajemník v MZV dr. Vl. Clementis, podle něhož poměr s Polskem zaznamenal několik napětí: „*1. Poláci podali v poslední době několik nót o Těšínsku. Zastávali se například osoby, která měla účast na vraždě našeho příslušníka. Bylo sděleno Polsku, že na žádné nóty, týkajících se československých státních občanů, nebudeme vůbec odpovídat. 2. Katovický rozhlas šťve v každodenní půlhodině proti Československu. Státní tajemník Vl. Clements upozornil polského vyslance, že si vyhrazujeme právo dělat totéž, jestliže bude rozhlas v této činnosti pokračovat. Vyslanci byla již zatím pro jeho informaci sdělena některá data, která bychom byli nuceni oznámiti veřejnosti. Máme 12 mrtvých, zabitých Poláky na Oravsku. Státní tajemník dostává dopisy od Slováků, kteří se ptají, jak je možné, že k těmto informacím mlčíme. /.../ a ještě podotýká, že Poláci při zasílání nót vycházejí se stanoviska, že území Těšínska patří jim, takže mají prý právo zastávat se jeho obyvatelů.*“ Za této vyhrocené situace Moskva trvala na urychleném podpisu smlouvy ČSR s Polskem. Sovětská snaha věcmi pohnout, na níž byl patrný jistý propolský akcent, vyvrcholila dosud neobvyklým krokem. 25. února 1947 Stalin s Molotovem telegramem Gottwalda požádali, aby smlouva s Polskem byla podepsána „*v nejbližší době*“, neboť další průtahy „*vytvářejí skandální situaci*“⁷⁷. Smlouva byla i přes vnitřní Benešův nesouhlas s tímto dokumentem podepsána do dvou týdnů od zaslání telegramu.

2.9 ÚNOR 1948

Po odmítnutí Marshallova plánu bylo již nad vší pochybnost, na které straně železné opony si Československo našlo své místo. „*V souladu se stalinskou*

---

⁷⁷ Moulis in Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 14

*politikou vůči střeoevropským a výchoevropským spojencům Sovětského svazu se vyhlašoval i postup československých komunistů vůči domácím spojencům.*⁷⁸ V takové atmosféře se začaly nekomunistické strany spojovat proti společnému protivníkovi, nadějí v tomto postupu byl také výsledek listopadového sjezdu sociálních demokratů, který odmítl dosavadní jednoznačně prokomunistické směřování pod vedením Zdeňka Fierlingera.

Rozbuškou k rozpoutání konfliktu se stal požadavek těchto stran k prošetření případů zinscenovaných Bezpečností vedenou KSČ. Komunistický ministr vnitra ovšem odmítl tento požadavek vlády naplnit a nekomunističtí ministři pohrozili demisí. *„Své naděje vkládali odstupující ministři do prezidenta Beneše, který se stále ještě těšil velké autoritě jak mezi politiky, tak ve veřejnosti.*⁷⁹ Prezident mohl demisi odmítnout a mohl také vypsát předčasné volby. Dne 20. února 1948, poté co se ukázalo, že ministr Nosek dosud nesplnil usnesení vlády, oznámili ministři Petr Zenkl, Hubert Ripka, Jaroslav Stránský a Prokop Drtina (nár. soc.), Jan Šrámek, František Hála, Adolf Procházka a Jan Kopecký (lid.), Štefan Kočvara, Ivan Pietor, Mikoláš Franek a Ján Lichner (dem.) oficiálně prezidentu republiky, že odstupují ze svých úřadů.⁸⁰ Komunisté požadovali, aby prezident tuto demisi přijal a sami navrhli, jak doplnit chybějící ministry ve stávající vládě. Eduard Beneš tomuto požadavku vyhověl, podpis pod demisí odcházejících ministrů ovšem komentoval takto: *„... ne všechen československý lid si přeje zánik demokracie, ale Vy pánové a Vámi vedená strana si přeje, abych svým podpisem zabil demokracii v Československu a zradil nejen sebe, ale i celému národu nejdražší přísahu, jež tkví ve slovech slibu Presidentu – Osvoboditeli: ‚Věrní zůstaneme.‘ Jestli tak činím, tedy jen proto, abych zabránil*

---

⁷⁸ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 262

⁷⁹ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 263

⁸⁰ Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů, 1993: 264

*bratrovražedným bojům, jimiž mně vyhrožujete a jež jste schopni vyvolat. Věřím, že lid československý pochopí můj čin a při nejbližší příležitosti ve své většině prokáže, že jsou mu cizí metody, jichž užíváte, a že jste podceňovali mravní vyspělost a demokratický smysl našeho lidu.*⁸¹ (Pozn.: z přepisu magnetofonového záznamu projevu Eduarda Beneše k delegaci vedené Klementem Gottwaldem při podpisu demise demokratických ministrů v únoru 1948.)

Přijetím demise nekomunistických ministrů byly tři poválečné roky, po něž stále přežívala naděje na ustavení demokratického státu, završeny. Komunistům se díky mocenským nástrojům, které během této doby získali, podařilo převzít moc ve státě, a to bez většího odporu politických protivníků i široké veřejnosti. Na tuto dobu vzpomíná Ferdinand Peroutka ve své knize *„Byl Eduard Beneš vinen?“*, vydané v Paříži v roce 1950. Zde mj. uvádí: *„Krátkce chci říct, že je nedůstojno vzdělanému člověku shrnout všechny ty složité příčiny politické, historické, zeměpisné a mocenské, které vedly k pádu svobod v Československu, a položit je k nohám jednoho člověka jako jeho vinu. /.../ Předmětem nejprudší kontroverze se stalo chování presidenta Beneše samotného /.../ President slíbil demokratickým ministrům, že jejich demisi nepřijme, že donutí komunisty k novému jednání s nimi a že bude sdílet osud se svými demokratickými přáteli. Nepochopitelnost, pro niž ministr Drtina vrhl se z okna, spočívala v tom, že ministr tento svůj slib nesplnil, že po několikadenním váhání a zápolení přece demisi přijal a jmenoval novou vládu tak, jak mu navrhli komunisté a jak ji potřebovali ke všemu, co zamýšleli.*⁸²

---

⁸¹Dějiny zemí koruny české II, kolektiv autorů 1993: 264

⁸²F. Peroutka, *Byl Eduard Beneš vinen?*, Paříž 1950, str. 3 – 55 in České a československé dějiny

2.10. KULTURA V ZÁJMU IDEOLOGIE

Jedním z významných nástrojů v komunistickém boji o moc se, alespoň podle Alexeje Kusáka, stala kulturní komunistická politika. „*Oblast kultury byla v tomto zápase nesmírně důležitá zejména proto, že ze šestiletého období (1939–1945) vyšla s posílenou autoritou ve vědomí národa právě kultura. V tomto období se totiž kultura jako soubor mravních, jazykových a estetických hodnot stala náhražkou politických struktur a její reprezentanti se stali – podobně jako tomu bylo v různých etapách obrození – hrdiny a martyry národa.*“⁸³

Kultura sloužila jako nástroj pro sebezachování národa, a to navzdory možným represím. Po válce získala na významu, stala se věcí politickou. Negativním dopadem byla akcentace faktorů citových na úkor racionálních, což byl vhodný nástroj pro komunistickou politiku, které tento přístup umožňoval posilování ideologie, používání iracionálních a mytologických prvků, které podporovaly možnosti manipulace.

Kulturní komunistická politika vznikla spojením komunistické ideologie s nacionalismem a radikálním demokratismem, jejím cílem bylo propagačně využít kulturních hodnot a tvůrců pro mocenské cíle. „*K dominanci této levice přispíval všeobecný posun národního vědomí během ‚zamořených let‘ směrem doleva, směrem, kam ukazovala už před válkou Benešova prosovětská politika a jeho orientace na radikální řešení ekonomicko-sociálních problémů. Lze zde pozorovat vzájemné působení mezi kulturou a národem: na jedné straně se kultura stávala výrazem národního vědomí, na druhé straně tím, že tento stav*

II, kolektiv autorů 1991: 178

⁸³ Kusák, A., 1998: 143

formulovala, stávala se faktorem, který vývoj vědomí měnil.“⁸⁴

V této době již byly vytvářeny kulturněpolitické strategické koncepce. „... *jedním z hlavních momentů komunistické kulturní politiky byla snaha přesvědčit národ o tom, že její politika tvoří kontinuum s národními dějinami, že ideály komunismu jsou pouze vyústění a nikoli převrácením národního osudu.*“⁸⁵ To vysvětluje, proč byl tak vehementně kladen důraz na slovanství, husitství, ideály obrození, dokonce se komunisté neváhali odkazovat k T. G. Marsarykovi, jež patřil k odpůrcům Komunistické strany apod. V prvních poválečných měsících zvolili komunisté v oblasti kultury velmi liberální přístup, který se radikálně změnil až po převzetí moci KSČ.

Chybí nám kvůli nedostatku podkladů pohled na faktory, které se podílely na proměně kultury v souvislosti se změnou politických struktur, podstatnou roli však podle Kusáka hrály změny, k nimž došlo za války. Koncept československé vlády v londýnském exilu a koncepty komunistického exilu v Moskvě: iniciativa k většině strukturálních změn přichází z Londýna, centra Benešovy vlády – avšak interpretace a realizace určovali moskevští komunisté. Londýn, který navazoval na prvorepublikovou politiku, tento boj prohrál, Moskva měla poslední slovo. Dobrým příkladem je Benešův návrh na redukci počtu politických stran, aby se sloučily ty nalevo v jednu a mohla vzniknout jedna pravicová jako jejich protiváha. Komunisté s tím souhlasili, ovšem následně byla založena Národní fronta Čechů a Slováků a Blok socialistických stran – obě formace byly velmi podobného ražení, obě výrazně levicové. Odsun Němců a následné přidělení pozemků většímu počtu bezzemků a malozemědělců byly výrazným úspěchem pro komunistickou agitaci. Ekonomické oslabení způsobené odsunem navíc znamenalo příklon k

---

⁸⁴Kusák, A., 1998: 144

⁸⁵ Kusák, A., 1998: 145

Sovětskému svazu, samotný odsun byl i gestem odklonu od západních demokracií. Nekomunistické strany navíc za války často přerušily svoji činnost, někteří představitelé politických stran se za války diskreditovali. Zahraničněpolitická orientace určená československo-sovětskou smlouvou z roku 1943 a válečnými operacemi Sovětské armády, která z velké části osvobodila území Československa, byla podporována nacionalistickou tezí o tom, že Československo neleží mezi východem a západem, ale mezi Německem a SSSR.

Ke slovanské ideologii se přihlásil generalissimus Stalin například při přijímání prezidenta Eduarda Beneše v březnu 1945. Tehdy se distancoval od expanzivního ruského panslavismu a prohlásil: „*My hlásame nové Slovanstvo: združovanie narodov slovanského kmeňa do spoločného zápasu /.../ Ani jednému nevnučujeme našu reč, naše zvyklosti, náš politický a hospodársky systém.*“⁸⁶

Slovanství spojilo komunistické i nekomunistické strany, proto bylo jasně deklarováno ve strukturách prvního programového prohlášení nové československé vlády, *Košického vládního programu*, který například hovořil o „slovanské linii zahraniční politiky.“ Různé modifikace slovanství se v tomto období podle Alexeje Kusáka objevují jak v krásné literatuře, tak v sbornících a časopisech, a to od autorů napříč společnostmi i politickým přesvědčením. Poznamenána byla i nekomunistická kulturně-politická publicistika, která hledala svůj nový kulturně politický výraz. Jedním z hlavních autorů kulturně-politické žurnalistiky byl Václav Černý, který je autorem řady úvah o „orientační readaptaci“ československé kultury směrem na východ.

Malá informovanost o politické realitě v SSSR byla podporována dezinformací, kterou poskytovali jednak oficiální a polooficiální sovětské

---

⁸⁶Kusák, A., 1998: 148

mluvčí, jednak propagandisté KSČ u nás. Stejně tak i propagační orgány stran v Národní frontě byly nakloněny SSSR a nepřinášely věcné informace, ani politické analýzy poměrů: „*Je ovšem třeba zároveň říci, že komunisty kontrolované ministerstvo informací a osvěty vykonávalo v tomto smyslu na sdělovací prostředky nátlak a neváhalo použít mocenských prostředků tam, kde se mu zdálo, že je překročena dovolená míra kritiky Sovětského svazu.*“⁸⁷

Hlavním propagátorem lidovědemokratického období byl určen Zdeněk Nejedlý, ve svých statích, rozhlasových projevech a článcích ukazoval komunisty jako „*dědice velkých národních tradic*“⁸⁸ – a neváhal k tomu použít odkaz husitství, s nímž se dalo ve spojitosti s nacionalistickými hesly dobře manipulovat. Nejedlý kromě jiného pozdvihl dílo Aloise Jiráska jako dosud největšího romanopisce, byť odsudky díla tohoto autora nebyly nijak neobvyklé, v jehož díle se odkazy k husitství jako nejslavnější epochy českých dějin vyskytovaly nezřídka. Jirásek zůstal i po roce 1948 součástí socialistické ideologie. „*To je důkaz, jak ona vrstva českého národního vědomí, která byla pouhou ideologií a mytologií, se snadno stávala zbraní proti skutečnému národnímu vědomí, důkaz, jak nebezpečná jsou rezidua mytologií a jak zejména malý národ musí bedlivě zkoumat, co v jeho sebereflexi je autentické a co je pouhým výrazem národního utilitarismu.*“⁸⁹ Podle Alexeje Kusáka se Nejedlého tradicionalismus bezezbytku proměňuje v sovětský model řízené kultury. K tvorbě v duchu doby bylo vyzýváno výtvarné i literární umění.

Podle Kusáka hrála v prvním poválečném roce, tedy v době od osvobození do prvních voleb v květnu 1946, hlavní roli v implikování „lidové demokracie“ do mas právě kulturní politika Komunistické strany Československa. „*Podářilo se jí využít k propagační práci velkou část českých a slovenských pracovníků a ostatní buď neutralizovat, nebo je označit za škůdce národní*

---

⁸⁷ Kusák, A., 1998: 152

⁸⁸ Kusák, A., 1998: 153

⁸⁹ Kusák, A., 1998: 155

jednoty.“⁹⁰ V následujícím období se však komunistická strana již spoléhala na svůj politicko-mocenský vliv, který získala díky vítězství ve volbách. Kulturní politika strany zůstávala i nadále významným mocenským nástrojem, nicméně již ne nezbytným, straníci obsadili klíčové pozice ve státní správě a dostali tak možnost vládnout klasickými instrumenty politické moci. Po roce 1948 již Kusák hovoří o období, kdy měla komunistická kultura za úkol převýchovu obyvatelstva. Důvodem úspěchu proměny sovětské komunistické taktiky v národní ideologii poválečného Československa, jmenuje Kusák několik, mezi nimi i „*nedostatečné informace či dezinformace o poválečném politickém stavu Sovětského svazu a lidových demokracií. Tento stav činil přijatelnou myšlenku spojenectví se sovětskými státy a lidovými demokratiemi – základní prvek nové ideologie.*“⁹¹ K radikalizaci inteligence v poválečném státě přispěla podle Alexeje Kusáka vzpomínka na předválečné poměry, zejména „politické a hospodářské otřesy druhé poloviny existence první republiky“⁹². Ti, kteří v období po skončení druhé světové války nesli největší zodpovědnost, dorůstali v období hospodářské krize ve třicátých letech. Sociální nerovnosti ve společnosti se v této době odkryly v plné nahotě, komunismus se zdál nabízet řešení, které neumožní opakování hladových let, vysoké nezaměstnanosti a celkové bídy, kterou zažily generace mladé liberálnědemokratické společnosti ve třicátých letech. Odsun Němců pak byl ve společnosti podle Kusáka vnímán jako kolektivní trest, který byl proveden v zájmu národního státu Čechů a Slováků: „*Teorie německého nebezpečí byla jednou z nejdynamičtějších složek československé ideologie po roce 1945: tvořila spojnicí k nacionalismu a spojenectví se Sovětským svazem a*

---

⁹⁰ Kusák, A., 1998: 226

⁹¹ Kusák, A., 1998: 195

⁹² Kusák, A., 1998: 180

*představovala politický tmel mezi ideologiemi jednotlivých stran.*⁹³ Prvním zestátněným oborem podnikání byl filmový průmysl. První dekret o znárodnění v Československu na zestátnění veškeré existující filmové výroby a také zavedení státního monopolu na jakoukoli profesionální filmovou činnost byl podepsán 11. 8. 1945 prezidentem Eduardem Benešem. Teprve poté byly znárodněny dalšími čtyřmi dekrety doly, banky, pojišťovny a klíčový průmysl. Podobné tendence se objevily také v oblasti tisku, a to především v oblasti regulace knižního trhu, vyhláškou o periodickém tisku a dalšími opatřeními. Provozovateli divadel se staly národní výbory, soukromými podniky zůstala po roce 1945 jen některá nakladatelství.

2. 11 CENZURA 1945–1948

V období 1945–1948 neexistuje předběžná cenzura, součástí ministerstva vnitra byla pouze následná cenzura, která mohla vytištěné noviny a časopisy maximálně zabavit, ovšem právo vydávat periodický tisk měly pouze společenské organizace. Registrační řízení, stejně jako přiděl papíru byly pod dohledem ministerstva informací, od roku 1945 ovládaného komunisty. První nespokojenost s nedodatečnou svobodou slova se objevila již v průběhu prvního poválečného roku. Na přelomu let 1945 a 1946 vedlo ministerstvo spor s týdeníkem lidové strany *Obzory*, která podle KSČ vydala články v rozporu s přátelstvím k SSSR. „*Během let 48 a 49 bylo zastaveno mnoho politických a kulturních titulů, mezi nimi i periodika značné úrovně a tradice, jakými byly například Kritický měsíčník, Dnešek, Naše doba, Obzory, Vývoj, Cíl, Akord, Kytice, Listy, Kvart, Vyšehrad, Mladé archy, Blok, Svobodný zítřek, Kolo a řada dalších.*“⁹⁴

---

⁹³Kusák, A., 1998: 186

⁹⁴Kusák, A., 1998: 442

3. PRÁVO LIDU V LETECH 1945 - 1948

3.1 ČSSD V LETECH 1945–1948

Exilová sociálnědemokratická reprezentace nepostupovala od samého počátku společně a konec války ji zastihl již ve značně rozpolceném stavu. Dovolila, aby nejednota postupně přerůstala až do nevraživých a nepřátelských pŕetek a obviňování, a nebylo divu, že dosáhla stavu ideového rozkolu.⁹⁵ Poměrně početná skupina sociálních demokratů se po Mnichově a v letech okupace rozhodla odejít do exilu a působila po pádu Francie zejména v Londýně a částečně i v jiných neobsazených evropských zemích (Švédsko).⁹⁶ Spor, který se ukázal pro další fungování strany být skutečně osudovým, tkvěl především na vnímání míry spolupráce ČSSD s Komunistickou stranou Československa po skončení války. Jedna větev exilové činnosti se přikláněla k budoucnosti sociální demokracie jako samostatné plnohodnotné strany. K představitelům této stranické politiky se řadí například Václav Majer. Naproti tomu stáli ti, kteří usilovali o co nejužší spolupráci s KSČ a podle Václava Holuba⁹⁷ se již za války cílevědomě připravovali na pozdější splnutí obou stran. Levicová skupina, představovaná hlavně Fierlingerem, Laušmanem, Patzákem a Čaplovičem, usilovala o spolupráci s komunisty za každou cenu, tedy i za cenu existence strany. „*Celkem se ví, že koncem války, tak jak se uvažovalo o organizaci politického života, převažovalo mezi sociálně demokratickými funkcionáři mínění, že nebude vhodné stranu obnovovat, ale bude prospěšnější pracovat na vzniku jednotné socialistické strany.*“⁹⁸ Se sloučením všech tří

---

⁹⁵Bárta, M., Hudec, M., 2006: 66

⁹⁶ Vošahlíková, P. in Marek, P., Malíř, J., 2005: 1165

⁹⁷ Holub in Hrubý, 1996: 13

⁹⁸ Veber in Fajmon, 2008: 145

socialistických stran v poválečném Československu nakonec počítal i Akční program sociálních demokratů sepsaný a schválený v Londýně v únoru 1945. Jak uvádí Václav Veber⁹⁹ komunisté sloučení stran kategoricky odmítali, a to zejména z toho důvodu, že chtěli v sociální demokracii vytvořit levicovou skupinu, s jejíž pomocí plánovali stranu ovládnout a manipulovat tak celým politickým spektrem. O rozporech uvnitř strany vypovídá také článek Zdeňka Fierlingera zveřejněný pod titulkem *Ne rozbíjet, nýbrž sjednocovat* v prvním vydání obnoveného *Práva lidu*:

„Mnozí z našich starých a osvědčených soudruhů se ptají, proč obnovujeme naši stranu. /... / masy pracujícího lidu očekávaly tudíž, že naše první vláda v osvobozené vlasti bude se již opírat o plně sjednocený tábor pracujícího lidu a že tato první vláda bude již představitelem značně zjednodušeného politického rozvrstvení státu. Proto také slyšíme výtku zejména z řad dělnických, z řad našich odborářů a družstevníků a z řad mladších soudruhů, že obnovujeme znovu staré politické strany a složitou politickou soustavu, která nedala možnost státu plnit úspěšně velké své sociální úkoly. / ... / Nicméně hlavním rysem nového vývoje je rozhodná vůle, projevená třemi socialistickými stranami, tj. stranou komunistickou, soc. demokratickou a nár. socialistickou, jíti společně ruku v ruce, v těsné shodě a přátelství, jako jeden Národní blok pracujícího lidu měst a venkova a státi se tak mocnou oporou nové státní myšlenky, myšlenky státu politicky a hospodářsky obrozeného. / ... / Má-li býti tohoto cíle dosaženo, je arciť nutno, aby hned z počátku naše obnovená strana si tohoto velkého sjednocovacího úkolu byla vědoma, aby nehleděla zpět do minulosti, což vždy v politice je chybou nejtěžší a nejosudovější, nýbrž aby hleděla směle dopředu, aby se vzdala všech svých starých předsudků, aby nebojácně a bez jakýkoli obav podala ruku k bratrské spolupráci ostatním stranám národního bloku.“¹⁰⁰

---

⁹⁹ Veber in Fajmon, 2008: 146

¹⁰⁰ *Právo lidu*, ročník 48, č. 1, 12. 5. 1945, str. 1, autor: Zdeněk Fierlinger, titulek: *Ne rozbíjet, nýbrž sjednocovat*

Václav Holub vylíčil svého jmenovce Majera jako osobnost mimořádných politických kvalit, která se stala nejmladším členem Benešovy londýnské vlády a postupně hlavním mluvčím sociální demokracie: „*Jeho vrozenou uvážlivost, politickou soudnost a osobní statečnost oceňovala nejen většina Čs. sociálních demokratů v Anglii, kteří s ním přišli do styku, ale všimli si jich i předseda vlády Jan Šrámek a zejména prezident dr. Beneš.*“¹⁰¹ Podle Pavly Vošahlíkové byl poválečný ministr pro výživu Václav Majer stoupencem takové politiky sociální demokracie, která bude na KSČ naprosto nezávislá. Jeho příznivců uvnitř obnovené sociální demokracie přibývalo podobně jako v případě B. Laušmana, zejména po volbách v roce 1946 a v průběhu roku 1947.¹⁰² Jeho odvaha a smysl pro spravedlnost jsou patrné z mnoha zápisů jednání prvních poválečných vlád, kde jako jeden z mála, někdy jediný, dokázal nahlas vyslovit a obhajovat vlastní názory odporující direktivám z Moskvy. Jako ministr výživy řešící v prvních měsících po válce zásobování Rudé armády z československých zásob, měl pro takové projevy příležitosti (bohužel) dost, svá jasná stanoviska mnohdy v rozporu s prokomunistickou většinou ale formuloval i k dalším otázkám. V únoru 1948 jako jediný sociálnědemokratický ministr vystoupil na obranu demokracie a 25. února rezignoval.¹⁰³

Naproti tomu bývalý velvyslanec ČSR ve Vídni a v Moskvě Zdeněk Fierlinger nebyl v té době ve straně příliš známou osob, exilovou vládou byl nicméně opětovně určen jako vyslanec ČSR v Moskvě, kam v červnu 1941 odjel. Jak vzpomíná Václav Holub: „*V exilu psal knihu a vyhledával spolupracovníky pro pozdější dobu, kdy – jak soudil – bude Sovětský svaz hrát v Evropě*

---

¹⁰¹ Holub in Hrubý, 1996: 14

¹⁰² Vošahlíková, P. in Marek, P., Malíř, J., 2005: 1169

¹⁰³ Kaplan, K., Špiritová, A., 1997: 484

významnou roli jako politická a vojenská velmoc.“¹⁰⁴ Objektivně vzato radikální levicové síly umožnily, aby významné místo v sociálnědemokratické reprezentaci zaujal Zdeněk Fierlinger a jeho stoupenci, což vyústilo v kamufláž politicko-mocenské pozice sociální demokracie, která získala premiérské křeslo v první poválečné vládě.¹⁰⁵

Podle Holuba naprostá většina odboje uznávala jako hlavu exilové vlády Eduarda Beneše, stejně tak i sociální demokraté. Potvrzuje to i Pavla Vošahlíková, která uvádí, že mnohým sociálním demokratům byl blízký návrh prezidenta Edvarda Beneše na vytvoření dvou nebo tří stran (levice, pravice a případně i středu), ve kterých by se soustředili všichni odpůrci nacismu a nezkompromitované síly.¹⁰⁶ Návrh nakonec neuspěl zejména kvůli odporu komunistů. Sociální demokracie se spolu s lidovci, národními socialisty a komunisty stala součástí tzv. Národní fronty, tedy jakéhosi sdružení stran, v němž měla všem stranám zůstat zachována jejich vlastní identita. Ne všichni členové strany ale byli s takto úzkou spoluprací s komunisty smíření.

Pro vnitřní dělení strany v těchto letech byl motivací právě vztah k KSČ. Nejsilnější vliv měli v prvních poválečných měsících ve straně stoupenci co nejužší spolupráce s komunisty, v jejich čele stál první poválečný předseda vlády Zdeněk Fierlinger. V letech 1945–1946 uskutečňovalo vedení sociální demokracie vyhraněně levicovou politiku a zvláště se angažovalo pro znárodnění klíčového průmyslu a bylo v tomto směru agilnější než KSČ.¹⁰⁷ To potvrzuje i Jiří Malínský, který v tomto kontextu hovoří o sociální demokracii jako o „žluté avantgardě buržoazie, která vehementně prosazovala socializaci velkých podniků, bank a obchodů.“ Ve svém soudu jde ještě dál: „poslední

---

¹⁰⁴ Holub in Hrubý, 1996: 14

¹⁰⁵ Hrubec, M., Bárta M., 2006: 66

¹⁰⁶ Vošahlíková, P. in Marek, P., Malíř, J., 2005: 1165

¹⁰⁷ Hrubec, M., Bárta, M., 2006: 67

*demokratické, ale ne už zcela svobodné volby r. 1946 vyhráli komunisté úspěšnou pozemkovou reformou a v podstatě umírněným sociálnědemokratickým volebním programem ne neodlišným – ale i v tomto přirovnání stále spíše umírněnějším – od někdejších šmeralovských (pozn. Bohumil Šmeral, ČSSD) vizí z počátku 20. let hlásaných v prostředí marxistické levice.*¹⁰⁸

Příznivci středu uvnitř sociální demokracie se spolupráce s komunisty také nezříkali, chtěli však zachovat svou vlastní identitu a vyvažovat protichůdné tendence mezi ostatními politickými stranami.¹⁰⁹ Reprezentantem této skupiny se podle Vošahlíkové stal Bohumil Laušman, tehdejší ministr průmyslu. Laušman byl předválečný poslanec sociální demokracie, který za války vstoupil ještě ve Francii do nově se tvořící československé armády a vojenskou službu vykonával v Anglii. Poté se stal členem nově vytvořené Státní rady exilové vlády v Londýně a podle Holuba těžce nesl, že nebyl jmenován ministrem práce a sociálních věcí exilové vlády: *„To ho také zavedlo do negativity. Sblížil se se Zdeňkem Fierlingerem a na rozdíl od Majera, Němce, Bečka a Nečase nastoupil cestu krajně levicové politiky. Stal se z něj stoupenec úzké spolupráce s KSČ.*¹¹⁰ Laušman odjel podle Holuba z Londýna do Moskvy, aby se zde přidal k Fierlingerovi, Gottwaldovi, Švermovi, Slánskému a Kopeckému, kteří zde vedli bez stranického pověření a souhlasu rozhovory, jež později vedly k vážným konfliktům uvnitř ČSSD a signalizovaly začátek hluboké krize, která vyvrcholila v únoru 1948. Bohumil Laušman byl také na 21. sjezdu v listopadu 1947 zvolen do čela strany, kde nahradil právě Fierlingera.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Malínský, J., 2009, webové stránky Masarykovy dělnické akademie

¹⁰⁹ Vošahlíková, P. in Marek, P., Malíř, J., 2005: 1169

¹¹⁰ Holub, K. in Hrubý, V. 1996: 16

¹¹¹ Vošahlíková, P. in Marek, P., Malíř, J., 2005: 1169

Vyvrcholením zápasu o charakter strany se stal 21. sjezd ČSSD v listopadu 1947 v Brně. Marxistická levice v čele se Zdeňkem Fierlingrem byla poražena demokratickým křídlem. *„Tento proces, který v Brně vyvrcholil, měl své kořeny už v exilu během druhé světové války. Ačkoli se tehdy v exilu, jehož jádro bylo v Londýně, politické strany formálně neorganizovaly, utvářely se tu názory a rostly osobnosti, které měly i po válce hrát v Československu důležitou úlohu.“*¹¹² Politické tendence, které se během exilového působení představitelů strany sociálnědemokratické za druhé světové války formovaly zejména v Moskvě a v Londýně, byly často nejednoznačné, v lecčem protichůdné. Odlišnost směřování se stihla plně projevit během turbulentních tří let po skončení války v celé šíři. Václav Majer na tento sjezd vzpomíná takto: *„Sociální demokracie prošla těžkým vnitřním zápasem, než došlo k brněnskému sjezdu v listopadu 1947, na kterém bylo kompromitující křídlo poraženo, Fierlinger odstraněn z předsednictva strany a sjezdová usnesení vyzněla jasně pro politiku samostatnou, demokratickou a socialistickou, pro svobodu a nezávislost republiky. Zdravé, demokratické jádro sociální demokracie zvítězilo! Žel ale, že jenom na krátko. Komunistický puč, který zničil naši národní svobodu, přerval násilně také organizační život sociální demokracie. Nebylo v moci sociální demokracie tomu zabránit.“*¹¹³

V létě 1947 a na přelomu let 1947 a 1948 se však v rámci Národní fronty začalo stále zřetelněji vytvářet seskupení usilující o izolaci Komunistické strany Československa a sociální demokracie na něm měla podíl.¹¹⁴

Zatímco se sociální demokracie pod vedením Zdeňka Fierlingera plně přizpůsobuje a podřizuje komunistům, oficiální zpráva 21. sjezdu v listopadu 1947 uvádí: *„Ani národně socialistická demagogie, ani teror komunistů nemohly*

---

¹¹² Holub in Hrubý, 1996: 13

¹¹³ Majer, V. in Mokřý, A. 1958: 146

¹¹⁴ Vošahlíková, P. in Marek, P., Malíř, J., 2005: 1170

*zabránit vzrůstu vlivu naší strany.*¹¹⁵ Jak uvádí Václav Veber v knize *Dusivé objekty*¹¹⁶, politickými mezníky této krátké doby byly volby v roce 1946, které pro sociální demokracii skončily fiaskem, a odmítnutí Marshallova plánu v roce 1947 v době hospodářské recese. Na tom se zcela shodují s historikem Jiřím Pernesem, podle něhož i mezi umírněnými členy sílilo přesvědčení, že je nutné, aby se sociální demokracie více profilovala jako svébytná strana, která měla navázat na předválečné úspěchy.¹¹⁷ Nespokojenost členů a také bouřlivou dobu uvnitř strany ilustrují i četné dopisy členů strany adresované po neúspěchu ve volbách ústřednímu výkonnému výboru ČSSD. Zde je několik příkladů:

*„Z povinnosti funkcionáře i jako člen strany, který již před 35 léty šel pod prapory soc. dem. str. dělnické, odsuzuji postup strany a její postup v době předvolební a považuji jej za psychologicky špatně vyvážený: Prahu jsme prohráli jen a jedině nerozhodností strany. Prohlášení, že se s nikým slučovatí nebudeme, mělo být publikováno ihned po sjezdu strany.*¹¹⁸ (viz příloha č. 1, Dopis Karla Šídy)

„Celková stranická linie by měla být vyhraněnější, zejména ministrů, aby se nám nevyčítalo podruží komunistické. Výsledkem voleb stali se naši poslanci jazyčkem na váze, na jejich postoji bude příští vývoj republiky přímo závislý¹¹⁹.“ (viz příloha č. 2, Dopis Oldřicha Skály)

„Volby do ústavodárného shromáždění konané dne 26. 5. 1946 dopadly pro nás nepříznivě. /.../ Jest nám třeba jasné linie, která by přesně vymezila naše

---

¹¹⁵ Veber, V. in Fajmon, H., 2008: 148

¹¹⁶ Veber, V. in Fajmon, H., 2008: 149

¹¹⁷ Pernes, J. in Fajmon, H. 2008: 154

¹¹⁸ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 120, Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946

¹¹⁹ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 120, Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946

*stanovisko ke straně komunistické. Národ musí vědět, že náš program je odlišný od programu komunistů v zásadách i taktice.“*¹²⁰(viz příloha č. 3, Dopis Emila Ryzího)

O prohlubující se krizi svědčila ostatně okolnost, že na rozdíl od stále expandující komunistické strany nedokázali sociální demokraté významně rozšiřovat svoji členskou základnu.¹²¹ Situace se v sociální demokracii před brněnským sjezdem nejvýrazněji vyhrtila v souvislosti s dohodou části vedení sociální demokracie a komunistické strany o vzájemné spolupráci, která byla v denním tisku zveřejněna 12. září 1947. (Podrobněji v kapitole „Spory KSČ a ČSSD na stránkách *Práva lidu*“.)

Největším kritikem dohody byl Václav Majer, který po jejím zveřejnění oznámil svoji demisi na post ministra výživy (na pokyn vedení sociální demokracie ji ovšem nakonec stáhl): „*Usnesení našeho ÚVV musí být jasné, protože situace se nevyřeší povolností. Dohoda s KSČ, to není dohoda, to je kapitulace dosavadní linie, to není obraz nálad a smýšlení členstva, to je strašlivá rána zasazená našemu hnutí. Fierlinger, ačkoli to musel vědět dávno před tím, nás neinformoval, o čemž svědčí skutečnost, že v 19.30 o tom již mluvil Slánský v Lucerně. To, co se stalo, je politika soustavného likvidování strany. Musím jasně vyslovit, že jsme nadále samostatným hnutím, piliřem demokracie a socialismu. Nedávám konkrétní návrh ÚVV, ale žádám, aby z tohoto zasedání vyšlo odvážné rozhodnutí.*“¹²²

Jak dále uvádí Jiří Pernes ve své stati „Na rozcestí“ uveřejněné v knize *Dusivé objekty*, situaci v sociální demokracii komunisté prostřednictvím tajných složek

---

¹²⁰ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 120, Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946

¹²¹ Pernes, J. in Fajmon, H. 2008: 154

¹²² ABS, OB 2231, podvazek II-1, Záznam z mimořádného zasedání ÚVV ČSSD 15. 9. 1947 in Pernes, J. in Fajmon, H., 2008: 155

velmi bedlivě sledovali i aktivně ovlivňovali. Měli své tajné členy mezi členy ČSSD a zpravodajce ministerstva vnitra. Také díky těmto zdrojům dnes víme, že situace před brněnským sjezdem byla ve straně značně vyhrocena, vytvořena byla dvě křídla příznivců Zdeňka Fierlingera a Václava Majera. Dokumenty k 21. sjezdu ČSSD jsou uloženy ve třech podsvazcích, které dokládají velký zájem bezpečnostních složek o tuto stranu a snahy o její zpravodajskou infiltraci.¹²³ Stejně informační zdroje také popisují průběh večera před samotným sjezdem, kdy se v brněnské restauraci Bocaccia sešlo šedesát z přibližně 400 delegátů sjezdu: „*Bohuslav se společně s Hubáčkem a Pavlánem vyjádřili v tom smyslu, že nejdůležitější je pro ně ten moment a dohoda v tom, že Fierlinger půjde do pr... Je konec s přísluhovačem z Moskvy. Je podporou válečného štvání, které je řízeno z Moskvy. Kdybychom nebyli donuceni odmítnout Marshallův plán pomoci, byl by již dnes blahobyť a zažehnán strašák hladu.*“¹²⁴

Z těchto zdrojů se dozvídáme, že průběh sjezdu byl velmi bouřlivý, docházelo k řadě slovních invektiv a projevům nevraživosti mezi levým a pravým křídlem sociální demokracie. Výsledky volby předsedy byly vyhlášeny po složitých jednáních ve volební komisi teprve poslední den sjezdu 16. listopadu 1947. Bohumil Laušman získal celkem 289 ze 467 platných hlasů a porazil Zdeňka Fierlingera, který získal pouze 182 hlasů.¹²⁵

„*Levice odcházela ze sjezdu naprosto disgustována a otrávená, neboť došlo k četným osobním konfliktům a přímým útokům. /.../ strana přestala být partnerem jak pro komunisty, tak i pro kohokoli jiného, neboť je vnitřně rozháraná,*“ píše se ve zprávě V. S. Vilinskije, tajemníka ministra dopravy, který pracoval pod krycím jménem V-101.¹²⁶ Již 18. listopadu 1947 přineslo *Rudé*

---

¹²³ Pernes, J. in Fajmon, H.: 2008: 154

¹²⁴ ABS, OB 2231, podvazek III- 1, zpráva o setkání v dancingu Boccacia v Brně, 14. 11. 1947 in Pernes, J. in Fajmon, H., 2008: 157

¹²⁵ Veber, V., Osudové únorové dny, 2008: 179 in Perner, J. in Fajmon, H., 2008: 160

¹²⁶ Žáček, P., Zborník z odborného seminária - in Pernes, J. in Fajmon, H., 2008: 160

právo „Prohlášení šestnácti“, kde Zdeněk Fierlinger a jeho stoupenci vyzvali vedení sociální demokracie k pevnější spolupráci s komunisty v rámci Národní fronty.¹²⁷

Po skončení brněnského sjezdu informuje také *Právo lidu* o této události velmi podrobně¹²⁸. Pod titulkem „Sjezd strany nejdůležitější událostí“ cituje list některé další deníky. *Svobodné noviny* píše: „*O novém předsedovi sociálně demokratické strany, jímž byl v nedělní volbě zvolen 60% většinou hlasů dosavadní ministr průmyslu Bohumil Laušman, bylo ve skutečnosti u většiny delegátů rozhodnuto již před několika týdny. Dosavadnímu vedení strany, zvláště Zdeňku Fierlingerovi, se nevytýkala ani tak dohoda o spolupráci s komunisty, jako skutečnost, že byla oznámena až po jejím zveřejnění komunistickým tiskem...*“ *Rudé právo* uvádí: „*Zarážející výsledek brněnského sjezdu sociálně demokratické strany: Laušman zvolen předsedou soc. dem. strany jako kandidát pravice. /.../ Je jasné, že poměr hlasů nevyjadřuje skutečnou sílu levice a zejména nevyjadřuje náladu prostých členských kádru sociálně demokratické strany. Pracující lid vystihl, že v osobě Fierlingerově má být odstraněn muž, jehož vedení skýtá záruku, že síly socialismu zůstanou sjednoceny proti reakcionářům a rozvrtníkům.*“ *Právo lidu* se proti těmto nařčením, které nazvala „*skresleným referátem a tvrzeními RP*“ samozřejmě bránilo a referovalo o něm s patřičnou kritikou i v dalších vydáních. K článkům ve *Svobodném slově* se staví méně kriticky a vyzdvihuje některá další sdělení z tohoto listu: „*Svobodné slovo praví, že ,sjezdu strany byla patrně osoba Laušmanova zárukou, že taktika strany za nového vedení bude k programu přihlížet bděleji.‘ Je to docela přirozené, praví Svobodné slovo, uváží-li se, že se strana v podstatě hrdě přihlásila k svému starému programu a k odpovědnosti za svůj postoj k politice Masarykově a vlád Masarykem jmenovaných, ať to byl postoj kladný nebo státotvorně opoziční.*“

---

¹²⁷ Pernes, J. in Fajmon, H., 2006: 161

¹²⁸ *Právo lidu*, ročník 48, č. 269, 19. 11. 1945, str. 1, Sjezd strany nejdůležitější událostí

slovo praví, že “sjezdu strany byla patrně osoba Laušmanova zárukou, že taktika strany za nového vedení bude k programu přihlížet bděleji. Je to docela přirozené, praví Svobodné slovo, uváží-li se, že se strana v podstatě hrdě přihlásila k svému starému programu a k odpovědnosti za svůj postoj k politice Masarykově a vlád Masarykem jmenovaných, ať to byl postoj kladný nebo státotvorně opoziční. “

Tyto rozpory uvnitř strany pak „vyřešila“ únorová krize vlády, kdy se Bohumil Laušman přiklonil na stranu komunistů a do čela ČSSD byl posléze dosazen opět Zdeněk Fierlinger.

Dne 27. června byly strany sloučeny, a to na tzv. slučovacím shromáždění, během prvního pololetí roku vstoupilo do KSČ dle Jiřího Pernese bezmála 160 000 členů sociální demokracie, nezřídka přecházely z jedné strany do druhé celé organizace. Rozhodnutí o sloučení stran padlo již 17. dubna, a to na Ústředním výboru KSČ. Paradoxně o tomto kroku informoval denní tisk již 10. dubna. V neděli 11. dubna 1948 také *Právo lidu* přináší hlavní článek s titulem „Rozhodnutí představenstva Čs. sociální demokracie – Jednotná kandidátka odpovídá vývoji směřujícímu k jednotě dělnické třídy.“ Text informuje o tom, že zastupitelstvo strany bude jednat o vytvoření jednoty obou „marxistických“ stran. Článek se kromě potvrzení přijetí záměru jít do voleb s jednotnou kandidátní listinou Národní fronty a společných oslav Svátku práce věnuje i možnému faktickému sloučení obou stran: „*Otázka plné politické i organizační jednoty dělnické třídy se stává nejvýš aktuální. Proto představenstvo, opíraje se o živelnou touhu a snahu dělnické třídy, organisované v obou marxistických stranách v republice, usneslo se navrhnouti zastupitelstvu strany, které se sejde 17. a 18. dubna, aby jednalo o skutečném utvoření jednoty.*“¹²⁹

---

¹²⁹ Právo lidu, ročník 51, č. 86, 11. 4. 1948, str. 1, Rozhodnutí představenstva Čs. sociální demokracie

Následuje článek podepsaný Zdeňkem Fierlingerem, v němž mj. uvádí: „Charakteristický pro dnešní dobu je překotný spád událostí, neobyčejně zrychlený tlakem amerického imperialismu na celou Evropu. Násilné zásahy v Itálii proti velké a mocné vlně lidové demokracie, snažící se zúčtovat s fašismem, rozpoutání krvavé občanské války v Řecku, doprovázené středověkými krutostmi, páchanými na partyzánech, podpora krvavého generála Franca ve Španělsku a pokus obnovit starý německý nacionalismus, to vše je součást velkého zápasu světové reakce proti socialismu.“¹³⁰ Fierlinger v celém textu, zmíněné pasáže nevyjímaje, jednoznačně směřuje k tomu, že je třeba se semknout a smyšleným, nebo alespoň značně nadhodnoceným nástrahám, soudobého světa čelit s KSČ společně jako jeden muž.

V sobotu 17. 4. 1948 v „Poznámkách“ na první straně přináší *Právo lidu* tuto stručnou informaci: „Zastupitelstvo strany, jež se sejde dnes v Praze, zaujme stanovisko k usnesení představenstva strany o vytvoření jednotné marxistické dělnické strany. Právě v tom měsíci, kdy Čs. sociální demokracie oslavila sedmdesát let své existence, dochází k historickému aktu, k vytvoření jednoty dělnické třídy, která vždy byla konečným cílem pracujících, byť i během let byly zvraty a oklidy /.../ Sociální demokraté právě v únorových dnech dokázali, že našli správnou cestu a jejich rozhodnutí v představenstvu a na zastupitelstvu jen bude potvrzením, že touto jedinou cestou půjdou neochvějně v budoucnosti k prospěchu nejen všech pracujících, nýbrž celého státu.“¹³¹ O den později, v neděli 18. dubna, je již sjednocení obou stran hotovou věcí a zároveň událostí číslo jedna. Hlavní text listu, tentokrát dokonce zarámovaný, přináší prohlášení o sjednocení komunistické strany Československa a Československé sociální demokracie. Deník to popisuje jako „dějinné rozhodnutí zastupitelstva Čs. sociální demokracie,“ které „likviduje jednou provždy vzájemný boj v dělnickém

---

¹³⁰ *Právo lidu*, ročník 51, č. 86, 11. 4. 1948, str. 1, autor: Zdeněk Fierlinger

¹³¹ *Právo lidu*, ročník 51, č. 92, 17. 4. 1948, str. 1, autor: -v-

táboře“ a také jako „*sen dělnických generací uskutečněn*.“¹³² Zveřejněna je zde i informace o zaslaných telegramech, které o této radostné události informovaly prezidenta Edvarda Beneše a předsedu vlády Klementa Gottwalda.

K faktickému sloučení došlo až po květnových volbách, v nichž Národní fronta kandidovala společně. Jedinou alternativou byl bílý lístek na vyjádření nesouhlasu.

Na stránkách *Práva lidu* byl v den voleb, tedy v neděli 30. května 1948, otištěn jako titulní článek proslov ministra národní obrany arm. generála Ludvíka Svobody k volbám, stihl však také okomentovat dosavadní politický vývoj: „... volby v květnu 46 neměly pečeť jednoty národa, která byla tak samozřejmá za války. Reakční a kapitulantské snahy se projevovaly stále zřetelněji a otevřeněji. Reakční tisk se dokonce veřejně zastával zločineckých tlup banderovců a doporučoval jim svobodný přechod přes území republiky. Reakce, které se podařilo vniknout na nejvyšší místa ve státě, sabotovala a brzdila uskutečňování košického a budovatelského programu. Tato vrcholná práce vyvrcholila demisí dvanácti ministrů a vážnou vnitropolitickou krizí.“¹³³

Zvolení Klementa Gottwalda prezidentem bylo na stránkách *Práva lidu* 15. června 1948 prezentováno oslavným textem s palcovým titulkem: „14. červen historickým dnem republiky.“ Klement Gottwald je zde titulován jako „*President Sjednotitel československého lidu*“ a „*Socialistický president socialistického státu*“.¹³⁴ Kromě textu popisujícího do posledního detailu samotnou volbu, v níž Klement Gottwald získal hlasy všech přítomných 296 z celkem 300 delegátů, přináší také gratulaci ČSSD k tomuto úspěchu.

---

¹³² *Právo lidu*, ročník 51, č. 93, 18. 4. 1948, str. 1

¹³³ *Právo lidu*, ročník 51, č. 126, 30. 5. 1948, str. 1, Ludvík Svoboda

¹³⁴ *Právo lidu*, ročník 51, č. 139, 15. 6. 1948, str. 1

Den na to, tedy 16. června, přináší *Právo lidu* další nadšený článek s titulem „Nová vláda jmenována“, kde autor mj. píše: „*Situace, z které vznikla nová vláda, je vlastně dána už únorem 1948. Volby do Národního shromáždění ji potvrdily a volba prezidenta republiky je její korunou. Z těchto příčin není třeba příliš měnit na kabinetu, který byl sestaven po únorových událostech.*“¹³⁵ Předsedou vlády se stal Antonín Zápotocký, vyměněn byl ministr průmyslu, kterým byl jmenován August Kliment, a náměstkem předsedy vlády se stal Zdeněk Fierlinger.

Jak připomíná Josef Tomeš v knize *Průkopníci a pokračovatelé*, sloučení stran bylo aktem nelegitimním a v rozporu se stanovami strany, stejně jako návrat Zdeňka Fierlingera do vedení strany, který byl doprovázen vnitrostranickými čistkami.¹³⁶ Se sloučením obou stran nebyla beze zbytku ztotožněna ani členská základna. Do KSČ přitom přešla jenom menší část dosavadního členstva sociálnědemokratické strany, a to většinou z oportunních důvodů, pod tlakem poměrů a bez vnitřní identifikace s tímto krokem, případně s iluzemi o možnosti udržet v rámci sjednocené strany určité sociálně demokratické pozice.¹³⁷

Ke sjednocení Komunistické strany Československa s Československou sociální demokracií vydaly předsednictvo Ústředního výboru KSČ a Představenstvo ČSSD společné prohlášení¹³⁸ (viz příloha č. 4, Prohlášení o sjednocení KSČ a ČSSD). Tento akt ospravedlňují touhou uvnitř dělnické třídy, pracujícího lidu, který „*poznal v únorových dnech sílu své jednoty, jež zachránila republiku před rozvratnou reakcí.*“ Strany proto podle prohlášení dospěly k dohodě o nutnosti

---

¹³⁵ *Právo lidu*, ročník 51, č. 140, 16. 6. 1948, str. 1, autor: -ks-

¹³⁶ Tomeš, J.; 2004: 12

¹³⁷ Tomeš, J.; 2004: 12

¹³⁸ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 119, Politické informace pro ÚVV

sjednocení obou stran. Za účelem přípravy sjednocení byl ustaven šestičlenný Ústřední slučovací výbor složený ze tří zástupců každé strany. Obdobné výbory se pak tvořily také na úrovni krajů, okresů. „*Společnou ideovou základnou bude učení Marxe, Engelse, Lenina, Stalina, jež, jak ukázala historická zkušenost, a zejména zkušenost druhé světové války, je vítěznou zbraní socialismu,*“ uvádí mj. prohlášení.

V archivu sociálnědemokratické strany nalezneme také důvěrné zprávy KSČ „*určené pro osobní potřebu členů představenstva strany*“. Jedná se o materiály informující o „*Postoji světové veřejnosti vůči novým poměrům v Československu*“ (viz přílohy č. 5 a 6, Informace o zahraničním tisku I a II,¹³⁹) Jde o materiál ministerstva informací o zprávách, které jsou publikovány v zahraničním tisku. V jedné ze dvou zachovaných zpráv se uvádí „*Štvaní proti ČSR stále trvá. Tragická smrt Jana Masaryka byla zejména pro londýnský, pařížský a washingtonský tisk vítanou příčinou k dalším útokům, pomluvám a podezříváním republiky. ‚Socialistický‘ tisk si počíná ze všech zahraničních tisků nejhůře.*“ Zpráva žaluje na „*vylhané zprávy*“ uveřejňované v německém tisku Pavlem Tigridem, zmiňuje například také vysílání BBC, kde při příležitosti tryzny za Jana Masaryka zaznělo, že se zachoval podle přísloví „*Raději zemřít ve stoje, než žít na kolenou.*“ A nejhorší ze všech byl podle této zprávy útok *Le Populaire* ze dne 15. března 1948: „*Na první stránce přináší snímek z pohřbu Jana Masaryka a pod ním text: Nepřehledné davy defilovaly až do posledních chvil před tělesnou schránkou státníka obklopeného tělesnou stráží. Z koho se skládá tato čestná stráž? Z těch, kteří jsou ve skutečnosti vrahy Jana Masaryka?*“ A konečně také citace z měsíčníku *Labour Woman*, kde tajemnice komise žen v Labour Party Mary Sutherland píše: „*Světlo svobody, které se vznášelo nad Československem, nyní úplně zmizelo a jedna z dalších zemí zanikla v temnotách železné opony. Tentokrát tento hlas je hlasem pana Gottwalda, ale ta ruka, ta*

---

¹³⁹ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 119, Politické informace pro ÚVV

kteřá vře řídí, je Kreml. Polsko, Rumunsko, Maďarsko /.../ Nyní je nám docela jasná technika, kteřá je velmi podobná technice používané v minulosti Adolfem Hitlerem.

3. 2 VYDAVATELSKÁ ČINNOST STRANY

Z katalogu výstavky 50 let Práva lidu a 70 let Československé sociální demokracie:

Právo lidu – první český socialistický deník

„V roce 1893 bylo usneseno na východočeské konferenci organizací sociálnědemokratických v Pardubicích, aby pro obvod východních Čech byl vydáván sociálně demokratický časopis. Po překonání velkých obtíží finančních i technických vyšlo 1. číslo časopisu Právo lidu v Kuklenách u Hradce Králové. Časopis byl vydáván jednou za čtrnáct dní a byl pravidelně konfiskován. Jenom obětavostí sociálních demokratů, kteří veškeré práce redakční, administrační a expediční konali úplně zdarma, mohl časopis vycházeti. V roce 1894 byl časopis přeložen do Humpolce a v roce 1895 do Prahy. A v roce 1897 rozhodl ústřední výkonný výbor strany, aby Právo lidu dnem 1. října 1897 vycházelo denně. Byl to první český socialistický deník. Letos oslavujeme 50 let Práva lidu.“¹⁴⁰

Od roku 1897 vycházejí také dělnické a socialistické časopisy, které jsou, jak uvádí katalog Výstavky, psány „v duchu národním a radikálním“. Prvním dělnickým časopisem byl podle stejného zdroje¹⁴¹ časopis *Dělník*, po několika měsících vydávání byl ale úředně zrušen.

---

¹⁴⁰ Katalog výstavky; 1947: 3

¹⁴¹ Katalog výstavky; 1947: 4

Rašple, Bič či Satan, to jsou názvy humoristických a satirických časopisů vydávaných od konce 19. století stranou sociálnědemokratickou nejen v Praze, ale i v dalších českých městech: „*Kromě politických, vzdělávacích a odborových časopisů vydávala Čs. sociální demokracie humoristické listy překypující satirou a kritikou.*“¹⁴² Dále to byly rodinné a dělnické kalendáře (například *Almanach* v roce 1878), brožury (*Trampoty rolníkovy, Četnická inkvizice v Rakousku, Zápas řepařů s cukrovarníky, Duch pokroku* apod.). Členové hnutí se v jeho počátcích museli potýkat s persekucí a soudními procesy, které měly za cíl jejich činnost zastavit: „*Z celých Čech jsou svázeni k zvláštnímu senátu do Prahy a zde pro členství v tajné organizaci, pro nedovolenou kolportáž, rušení veřejného pokoje a řádu, zločiny urážky císaře atd. odsuzováni k těžkým trestům.*“¹⁴³

Také za druhé světové války pokračovala sociální demokracie ve své vydavatelské činnosti, a to jak v rámci odboje domácího, tak i v zahraničí. Členy Ústředního ilegálního výboru sociální demokracie byli: Oldřich Berger, Václav Koubek, Václav Majer, František Petro, Václav Škoda, Antonín Veselý, Blažej Vilím a později také Jaroslav Hladký a Václav Holub. První ilegální leták byl vydán za okupace 28. 10. 1939, koncipoval jej Bohumil Laušman, v průběhu válečných let byl vydáván například časopis *Boj*. Tiskopisy podporující odbojové hnutí tiskl často ve své tiskárně v pražských Nuslích Jaroslav Šeřl.

Po skončení války se kromě obnoveného vydávání *Práva lidu* sociální demokracie zaměřuje na tisk propagačních materiálů, například *Letáky ke všem pracujícím, Jak znárodníme svůj průmysl, Hovory s vesnicí, Osvobozená*

---

¹⁴² Katalog výstavky; 1947: 7

¹⁴³ Katalog výstavky; 1947: 11

domácnost, Budovatelský plán a alkoholismus apod. (viz přílohy č. 12 a 13), plakáty a „vedle toho je řada ideových edicí vysoké literární a vědecké hodnoty pro studium velikého a krásného problému budoucnosti lidstva.“¹⁴⁴ „*Propagaci letákem, plakátem a tiskem*“ zajišťuje Dělnické nakladatelství jako ústřední nakladatelský podnik Československé sociální demokracie.

3. 3 PRÁVO LIDU VE STRUKTURÁCH STRANY

Na *Právo lidu*, resp. na všechny tiskoviny vycházející pod dohledem ČSSD, pamatovaly také stanovy strany. Se strukturou řídicího aparátu jsou redakce poměrně pevně spjaty. Ústřední výkonný výbor, který je nejvyšším orgánem strany v době, kdy nezasedá sjezd, dle stanov mj. schvaluje jmenování redaktorů všech časopisů (viz příloha č. 14). Šéfredaktor Ústředního orgánu strany (*Právo lidu*) je z titulu své funkce členem Ústředního výkonného výboru, stejně tak jako členem představenstva strany. V době voleb do Národního shromáždění je Ústřední výkonný výbor celostátním volebním výborem, tedy kromě dalších funkcí také „*uveřejňuje ve všech časopisech stany usnesení a prohlášení, která podepisuje předseda a ústřední tajemník.*“ Schůzi zastupitelstva strany (zastupitelstvo mj. rozhoduje s konečnou platností o kandidátní listině do Národního shromáždění, usnází se o taktickém postupu strany a všech nutných organizačních a politických záležitostech) se s hlasem poradním účastní „*vedoucí redaktori denních časopisů strany*“. Kontrolní komise strany pak může mj. provádět kontrolu i v redakcích „*tiskových podniků a vydavatelstev časopisů kdykoli za vhodné uzná a nařizuje odstranění nedostatků a závad.*“ (viz příloha č. 14) Výlohy vzniklé prováděním kontrol hradí pokladna strany, na jejich úhradu však přispívají kontrolované podniky, tedy i „*tiskárny a vydavatelstva časopisů*“ (viz příloha

---

¹⁴⁴ Katalog výstavky; 1947: 33

č. 14). V neposlední řadě pak komise propagační: „*má poslání politicko-ideové a technické. Na základě ideového a akčního programu strany zkoumá a určuje taktiku k dosažení časových a budoucích cílů ve všech oborech práce a zápasů strany. Proto dbá, aby veškerý at' novinářský, publikační či knižní svým obsahem a podáním odpovídal daným intencím z hlediska programového, odborného i časového. /.../ dbá o odbornou výchovu funkcionářů, svolává tiskové, nakladatelské a propagační konference, uspořádá a řídí odborné kursy.*“¹⁴⁵

Propagaci věnovala sociální demokracie značnou pozornost, jak vyplývá z přehledu publikační činnosti. Propagace a osvěta měla přispět například k naplnění poměrně ambiciózního cíle strany, a to navýšit členskou základnu o 150 tisíc nových členů. V prvním vydání *Práva lidu* z roku 1948 se dočítáme: „*S novým rokem jde také Čs. sociální demokracie do nové práce. Již v lednu bude se konat několik tisíc výročních schůzí organizací, v únoru tisíce slavnostních schůzí, věnovaných sedmdesátému výročí založení stran, v březnu přijdou na řadu okresy a okrsky se svými výročními konferencemi, jež většinou budou mít slavnostní ráz, a konečně v dubnu se bude konat jubilejní celostátní sjezd. Jak známo brněnský sjezd dal podnět k získání 150 000 nových členů, a to do jubilejního sjezdu. Od listopadu skutečně také panuje v celé straně mimořádný ruch, který již dnes má za následek, že značná část plánu v získávací akci byla již dnes splněna. Zprávy ze všech krajů republiky vzbuzují však oprávněnou naději, že s novým rokem získávací akce bude ještě pronikavější a že dubnový sjezd bude ve znamení nového rozmachu Čs. sociální demokracie, socialismu a především republiky.*“¹⁴⁶

Propagací a nábořem členů mezi všemi skupinami obyvatel se proto zabývaly jednotlivé sekce celé strany a pamatovaly na ní také sjezdy strany ve svých

---

¹⁴⁵ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, Stanovy strany

¹⁴⁶ *Právo lidu*, ročník 51, č. 1, str. 1

programech a funkcionáři ve svých projevech. Generální tajemník strany Blažej Vilím na 20. sjezdu strany zrekapituloval soudobou tiskovou činnost strany kompletně: „*Síla našeho hnutí projevuje se také v našem denním tisku. Strana má celkem čtyři deníky. V Praze je to ústřední orgán Právo lidu, dále jsou to tři deníky krajinské: v Plzni Nový den, v Moravské Ostravě Československá demokracie, v Brně Čin. Celkový náklad denního tisku naší strany činí zhruba půl milionu výtisků. Vedle deníků máme ještě řadu týdeníků. Je to především ústředním výkonným výborem strany vydávaný Svět práce, nejlepší a nejoblíbenější náš týdeník (potlesk), který po několika týdnech vycházení našel si cestu k nejširším vrstvám českého národa a jenom technické potíže a nedostatek papíru způsobují, že jeho náklad prozatím již nemůže býti dále zvyšován. V řadě žup pak máme vlastní týdeníky. V župě pardubické týdeník Budujeme, v Hradci Králové Hlas, v Mladé Boleslavi Hlas lidu, v Prostějově Hlas lidu, ve Zlíně Hlas práce, v Českých Budějovicích Jihočech, v Táboře Jiskru, v Kladně Nové proudy. V ostatních župách, které dosud nemají vlastních týdeníků, se jejich vydávání připravuje. Je třeba, aby vydávání a zejména redakci našeho krajinského týdeního tisku byla věnována našimi župními výbory náležitá péče. Již dnes má několik těchto našich týdeníků celkový náklad 120 000 výtisků. Z toho jasně vyplývá, že důležitým nástrojem pro naši činnost může být náš krajinský tisk. Zdůrazňuji ovšem, že je nutno, aby byl dobře řízen a že není možno, aby byla redakce našich krajinských týdeníků prováděna jako vedlejší zaměstnání. Všude tam, kde jsou tyto týdeníky svěřeny do rukou schopných a svědomitých redaktorů, pozorujeme neustálý vzestup jejich nákladu.*“¹⁴⁷

V prohlášení zásad 20. sjezdu najdeme stať o svobodě projevu mínění, kde se strana vyslovuje pro svobodu slova a předběžnou cenzuru periodického tisku připouští jen v době branné pohotovosti, na druhou stranu ale říká: „z výroby

---

¹⁴⁷ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo: 111, Protokol XX.sjezdu ČSSD, strana 122

novin a periodických tiskopisů budiž naprosto vyloučen moment soukromokapitalistického zisku. Vydavatelstvím periodických tiskopisů a jejich nakladatelem může v lidové demokracii báti jen organizace celonárodního významu, která stojí pod kontrolou svého členstva a veřejnosti, nikoli jednotlivec nebo akciová či jiná výdělečná společnost.“¹⁴⁸ Hlavní úkol ale nesla komise propagační, ta v „akčním programu budování svobodné lidové demokratické republiky“ definuje jednotlivé oblasti svého zájmu a aktivit a ve svém úvodu píše: „*Propagace je výplod moderní civilizace a pokroku. Dobrá propagace je mohutná zbraň, jež může právě tak pomáhat všeobecnému rozvoji kulturních a sociálních snah, jako je zničit.*“ Jako příklad dobrého použití propagátorských technik uvádí revoluci SSSR roku 1917, jako protipól pak používá příkladu nacistického zneužití propagace. „*S propagandou souvisí nerozlučně tisk. Úspěšná socialistická propaganda je nemyslitelná bez dobře vedeného tisku, pravdivě informujícího o všech otázkách týkajících se pracujícího člověka,*“ píše se v programu, který mj. volá také po soustředění propagace podle vzoru SSSR a po vzniku jednotlivých subkomisí, které by propagační komise zaštiťovala.¹⁴⁹ Při propagační komisi tedy skutečně vznikla například sekce novinářská, ovšem dlouhé existence se nedočkala, její první (a poslední) konference se konala 11. ledna 1948. V archivu Lidového domu proto není o dalších aktivitách vedena žádná složka, sekce stihla během své ustavující schůze pouze zvolit výbor sekce a svoji kontrolní komisi (jmenný seznam je přílohou číslo 1 diplomové práce). Úkolem sekce bylo „*soustřediti všechny redaktory, kteří jsou příslušníky čs. sociální demokracie za účelem jejich sblížení a spolupráce v otázkách ideových a organizačních k sledování mravních, politických, kulturních a hospodářských úkolů strany.*“¹⁵⁰ Podrobněji také viz příloha č. 15, kde je Řád Sekce novinářské čs. sociální

---

¹⁴⁸ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo: 111, z Programu ČSSD, Praha, 1946

¹⁴⁹ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo: 111, Program ČSSD, Praha, 1946

¹⁵⁰ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo: 191, odborová sekce novinářů ČSSD

demokracie. Neuskutečněným záměrem této sekce bylo také udílení Novinářské ceny Československé sociální demokracie. (viz. příloha č. 16) Cena měla být udělována mezi členy sekce, a to za „*způsob novinářské činnosti ať v tisku politickém, kulturním, beletristickém, hospodářském, odborovém a jiném, který vyniká pohotovostí, stylem i vnitřní hodnotou a odpovídá duchu a idejím, jež jsou programovým posláním čs. sociální demokracie.*“¹⁵¹

O činnosti sekce informuje také *Právo lidu* 13. 1. 1948, a to hned ve dvou obsáhlých článcích na první straně listu. Pod titulkem „O nový moderní tiskový zákon“ se dočítáme, že první novinářský sjezd novinářů sociální demokracie se konal v neděli 11. 1. 1948 v sále Autoklubu ČSR v Praze, a to za účasti 300 členů sekce, mezi nimiž nechyběl ani předseda strany Bohumil Laušman. Předsedou sekce zde byl zvolen Jaroslav Koudelka. V deníku je také odcitována část přijaté resoluce sekce: „*Novináři Čs. sociální demokracie se rádi přiznávají k velké tradici novinářské, kterou představuje strana i s nejstarším českým deníkem a jejíž politikové a vůdci byli většinou i velkými novináři. Novináři strany budou rádi plnit své povinnosti ke společné novinářské organizaci i politice, jíž poskytlí tolik schopných a zasloužilých pracovníků /.../ Novináři strany zintenzivní své snahy pro z odbornění novinářského vzdělání a budou straně i republice pomáhat k novinářství mezinárodní úrovně a budou se opírat o svou stranu jako svou ochránkyni, podporu i vůdkyni. Konference sociálnědemokratických novinářů žádá, aby ihned po vyhlášení nové ústavy byl vypracován a uskutečněn nový moderní tiskový zákon. Dále žádá, aby byla podporována slovanská i mezinárodní spolupráce a solidarita pokrokových novinářů celého světa ve smyslu charty Spojených národů.*“¹⁵²

V druhém z textů, který se ten den věnoval právě celostátní konferenci, je

---

¹⁵¹ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo: 191, odborová sekce novinářů ČSSD

prezentován manifest sociálnědemokratických novinářů. „Pro vítězství sociální demokracie“ hlásá titulek článku, který volá po „zdárném dokončení ústavy“, které je „nezbytným předpokladem pevného právního řádu.“

Zde je text manifestu, tak jak jej otisklo *Právo lidu*: „První celostátní konference novinářů Čs. sociální demokracie obrací se na celou naši veřejnost s tímto prohlášením: S odkazem na Havlíčka a Masaryka – aby zabezpečovali pro všechny československý lid socialistickou, demokratickou svobodu. Toto zásadní přesvědčení zavazuje nás v dnešním životě politickém, abychom všude vzájemnou dobrou vůlí a společným úsilím odstraňovali jako novináři i občané příčiny nejistoty, nedůvěry a strachu, a vytvořili tak předpoklady pro plné rozvíjení všech budovatelských tvůrčích sil našeho lidu. Zavazuje nás dále, abychom podporovali všechno úsilí o zdárné dokončení naší demokratické ústavy, která je nezbytným předpokladem našeho nového, pevného právního řádu, lidských a sociálních práv a svobod, i důstojného mezinárodního postavení samostatné a svéprávné republiky Československé. Zavazuje nás posléze k tomu, aby také nadcházející volební boj byl slušným, loyálním a věcným zápasem ideovým, zápasem o vítězství myšlenek, politickou školou našich občanů, a umožnil tak i po volbách další plodnou spolupráci stan Národní fronty. Věříme, že k těmto zásadám, jež sledují především prospěch republiky a jejího lidu, i dosavadní naši dobrou pověst mezinárodní, připojí se právě v dnešních svízelných dobách všichni novináři, abychom tak společně především mezi sebou uchránili velký odkaz našich předků čistý a neporušený, a abychom tak i pro budoucnost mohli v socialistické svobodě zajišťovat a prohlubovat mravní, sociální i politické výsledky naší národní revoluce. Vše pro vítězství socialistické demokracie, socialistické svobody, socialistického řádu hospodářského, socialistické kultury!“¹⁵³

Sjezd 21. hodnotí dosavadní činnost propagační komise, která „sledovala

---

¹⁵² *Právo lidu*, ročník 50, č. 10, 13. 1. 1948, str. 1, autor: -stk-, O nový moderní tiskový zákon

¹⁵³ *Právo lidu*, ročník 50, č. 10, 13. 1. 1948, str. 1, Pro vítězství sociální demokracie

politický vývoj v republice a v Národní frontě a v rozsahu své působnosti reagovala vždy pohotově na různé zjevy a události politického života.“ Zajímavé je také technické vybavení: *„Propagační oddělení má vlastní rozhlasový vůz, dokonalý zvukový promítací přístroj, natáčecí aparaturu a moderně vybavené fotooddělení. Přes 40 000 km ujetých rozhlasovým vozem reprezentuje výkon rozhlasové služby ve všech koutech republiky. /.../ natáčení vlastních filmů je zatím jen skrovným pokusem, jako film 1. máj, Naše funkcionářské školy a Slavnost 50 let Práva lidu v Praze. /.../ Filmový materiál je vzácný a drahý. Proto zatím zůstalo jen u těchto pokusů.“*¹⁵⁴

Ze zápisů jednání a schůzí jednotlivých sekcí je patrná snaha o propagaci také na stránkách *Práva lidu*. Například v zápisu ze schůze sekce školských a kulturních pracovníků při ústředí ČSSD, která se konala 1. 4. 1947, čteme bod 5.: *„Rozpravy o školské hlídce v Právu lidu se zúčastnili všichni členové, přizván i s. Kluzák, s kterým byly projednány přípravy. Noviny mají již normální rozsah 16 stran. Proto usneseno, aby s. Kluzák zařídil, aby od 1. IV. (pozn.: není uveden rok, pravděpodobně 1947) vycházela pravidelně Hlídka v Právu lidu.“ Hlídka, která vycházela dvakrát týdně měla „zainteresovat co nejširší publikum o otázky školské a osvětové“.*¹⁵⁵ (Viz také zápis ze schůze následující, tj. 15. 4. 1947, který je přílohou č. 17 diplomové práce.)

Pozadu nezůstávala ani komise mládeže, která se propagační činností intenzivně věnovala a za tímto účelem zřídila při ústřední komisi tiskovou sekci a při krajských komisích tiskové referenty, jejichž úkolem bylo *„informovati pomocí našeho ústředního a krajinského tisku širší veřejnost o naší práci pro mládež“*. Také ona apelovala na *Právo lidu*, aby *„věnovalo otázkám mládeže větší pozornost.“* Zpráva propagační činnosti komise mládeže obsahuje také zevrubný návod jak postupovat v propagační činnosti:

---

¹⁵⁴ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo: 112

¹⁵⁵ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo: 129, zpráva o činnosti oddělení a komisí

1. Nejvhodnější způsob pro získávání je osobní styk /.../
  2. V určitých skupinách mladých lidí /.../ je třeba získávat především ty, kteří mají zvláštní osobní vliv.
  3. V propagační činnosti je třeba postupovat s náležitým taktem a s ohledem na podmínky, které mohou být v různých kruzích a v různých místech různé.
- (podrobněji viz také příloha č. 18)¹⁵⁶

Resoluce o tisku z prvního pracovního sjezdu živnostenstva čs. sociální demokracie, který se konal 6. a 7. dubna 1946 v Praze, hovoří jasně: „*Sociálně demokratičtí živnostníci a obchodníci trpce snášejí nedostatečné vybavení naší žurnalistiky odborně politickými zprávami, úvahami a časovými informacemi. Žádají proto, aby ve všech časopisech strany byla vyhrazena přiměřená část pravidelně, nejméně však jednou týdně, otázkám živnostenským a aby všechny zprávy dodávané oprávněnými organizacemi, jakými jsou okresní a krajské komise živnostenské /.../ byly ihned bez oddalování uveřejňovány.*“¹⁵⁷ Sjezd také uvítal vydávání týdeníku *Práva lidu živnostníků*, neboť „*až do zřízení živnostenského deníku je nezbytným orgánem pro socialistickou práci mezi živnostnictvem.*“ Rezoluce zároveň uložila povinný odběr *Práva lidu živnostníků* všem živnostníkům a obchodníkům organizovaným ve straně a krajským organizacím „*vybudování stálého pohyblivého aparátu kolportérského.*“¹⁵⁸ Viz také příloha č. 19. Živnostenská komise následně tento závazek vůči svým členům skutečně uplatňovala. Jak se uvádí v dopise adresovaném předsedům okresních a krajských komisí, mají dle usnesení celostátní porady živnostenských pracovníků strany mj.:

„1. Provésti kontrolu, kteří z našich živnostníků nejsou dosud odběrateli

---

¹⁵⁶ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo 143,

¹⁵⁷ Melichar: 1946: 63

¹⁵⁸ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 129, zpráva o činnosti oddělení a komisí

Práva lidu živnostníkům, a jejich adresy ihned nám zaslati.

2. Provésti nejvhodnější náborovou akci pro získání stálých odběratelů Práva lidu živnostníkům mezi indiferentními; v tom napomůže administrace tohoto časopisu, která právě zasílá zvláštní náborové dopisy předsedům všech místních organizací strany.“¹⁵⁹

Zpráva zemědělské komise z 2. července 1947 obsahuje přijatou rezoluci, v níž se pod body 5, resp. 8, uvádí: „*Zdůrazněna nutnost propagace zemědělského tisku strany, zvláště Právo lidu zemědělcům. O pomoc požádání soudruzi a soudružky,*“ a „*Na redakci Práva lidu zemědělcům vnesen požadavek, aby v nějaké formě bylo umožněno dávat Právo lidu zemědělcům jako přílohu krajských časopisů strany.*“¹⁶⁰

3. 4 PRÁVO LIDU V PRŮBĚHU LET 1945–1948

Právo lidu jako *Ústřední orgán československé sociálnědemokratické strany dělnické* byl po skončení druhé světové války obnoven 48. ročníkem dne 12. 5. 1945. Vydavatelem byla Československá sociální demokracie. Deník vycházel denně mimo pondělí, v období 12. 5. 1945–24. 5. 1945 se objevil také *Večerník Práva lidu*. Deník vycházel bez příloh. V roce 1946 došlo ke změně podnázvu, a to na *Ústřední deník Československé sociální demokracie*. List zanikl ročníkem 51, číslem 152, dne 30. 6. 1948, po sloučení ČSSD a KSČ.

Právo lidu v roce 1945

Vůbec první poválečné vydání *Práva lidu* vyšlo v sobotu 12. května 1945, ve

---

¹⁵⁹ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo: 129, zpráva o činnosti oddělení a komisí

¹⁶⁰ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo: 129, zpráva o činnosti oddělení a komisí

svém ročníku 48, v rozsahu dvou tiskových stran a za cenu 70 haléřů. List byl titulován jako Ústřední orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické (pozn.: k přejmenování strany na Československou stranu sociální demokracie došlo na sjezdu strany). Hned vedle titulu první číslo informuje a vyzývá: „*Ústřední sekretariát Čsl. sociálně demokratické strany dělnické úřaduje v Lidovém domě, Praha II, Hybernská 7*“ a „*Členové okresních výkonných výborů zahájí ihned činnost, a kde dosud nebyly vykonány přípravy, necht' se tak ihned stane.*“ Tyto drobné poznámky, výzvy či avíza na významné události strany se vedle názvu titulu objevují zhruba rok, zmizí až s tím, jak se postupně mění grafika listu. V průběhu tří let se vyvíjí lom listu i logo jeho názvu.

V tiráži prvního čísla se dozvíme, že *Právo lidu*, tiskne Lidová knihtiskárna Ant. Němec a spol. Redakce a administrace v Praze II, Hybernská 7. Druhý den na stejném místě je již uváděno jméno Jana Vaňka jako šéfredaktora listu, 16. 5. 1945 má deník dle tiráže také odpovědného redaktora, kterým je Radim Foustek. Po prvních dnech se začínají na stránkách listu objevovat stále rubriky, mezi prvními: „Hospodářství a sociální politika“, „Zrcadlo dne“ a „Kulturním životem“. List po prvních dnech podražil, stojí již jednu korunu stejně jako ostatní listy, které se musely řídit nařízením ministerstva informací (viz dále).

Na titulní straně listu vychází každý den příspěvek, resp. sloupek některé významné osobnosti zejména sociálnědemokratické strany, mezi pravidelnými přispěvateli jsou například Jan Vaněk, Václav Majer, Th. Pistorius, Jan Smetáček, Zikmund Skyba, Bohumil Laušman, Zdeněk Fierlinger apod. V průběhu roku byla tato rubrika přesunuta na stranu dvě, kde zůstala až do ukončení vydávání listu v roce 1948.

První vydání přináší jako hlavní text „Provolání vlády Čechům a Slovákům“, jde o projev Klementa Gottwalda, který pronesl jménem vlády v Československém rozhlase, tehdy jako náměstek předsedy vlády. V druhém úvodním článku, resp.

---

sloupku na první straně, se Bohumil Laušman vrací k historii a nahlíží do budoucnosti *Práva lidu*: „*Právo lidu zaniklo po Mnichově, kdy nacistická vlna se převalila přes hranice našeho státu. Dnes, kdy nacismus byl rozdrcen na padrt' a našemu lidu byla vrácena svoboda, nejstarší český deník se opět hlásí ke slovu. Doba, v níž se tak děje, je charakterisována tím, že demokracie liberální ustupuje demokracii lidové a sociální, která zachvacuje srdce a mozky celé řady národů evropských a v první řadě všech národů slovanských.*“ Úkol *Práva lidu* vidí Laušman v popularizování vládního programu a všestranné podpoře vlády: „*Z uvedeného je tedy vidět, že náš list a naše strana mají určeno, aby sehrály ještě významnou roli v době, kdy začínáme znovu budovat náš stát a kdy jsme povinni učinit vše, aby obnovená republika se stala republikou novou a lepší, republikou spokojeného a šťastného lidu.*“¹⁶¹

Na straně dvě první vydání listu informuje mj. o „*očistě v řadách novinářů*“, kde se uvádí: „*Národní svaz novinářů vyloučil ze svých řad redaktory aktivisty – kolaboranty a usnesl se odevzdati je České národní radě, aby rozhodla o jejich odevzdání Lidovému soudu.*“ Následuje seznam 36 novinářů a listů, do nichž přispívali, a také informace o tom, že novinářský svaz sestavil zvláštní komisi, která „*prozkoumá činnost dalších redaktorů podezřelých z aktivismu a přezkouší vůbec členství všech novinářů z povolání. Členy této komise jsou mj. vdova po popraveném novináři, člen ilegálního hnutí a novinář, který byl v koncentračním táboře a šťastně se vrátil. Napříště bude moci vykonávat redaktorské povolání pouze člen Národního svazu novinářů, který byl k tak důležitému poslání shledán komisí způsobilým. Těmto redaktorům budou zaslány nové přihlášky ke členství v Národním svazu novinářů.*“¹⁶²

Právo lidu se v duchu doby, nadšení z konce války a nutného vypořádání se s jejími důsledky v prvních měsících obnoveného vydávání plní státními

---

¹⁶¹ *Právo lidu*, ročník 48, č. 1, 12. 5. 1945, str. 1, autor: Bohumil Laušman, Za práva lidu

¹⁶² *Právo lidu*, ročník 48, č. 1, 12. 5. 1945, str. 2, Novináři aktivisté budou odevzdáni Lidovému soudu

provoláními („Ne rozbíjet, nýbrž sjednocovat,“ Zdeněk Fierlinger), prohlášeními představitelů nové moci („Vyvrhelové zaplatí strašnou pokutu,“ Zdeněk Nejedlý, ministr školství), dále články, které se týkají dozvuků války a trestání těch, kteří zradili („Dr. Hácha a jeho spolupracovníci zajištění“) a vedle toho řadou poznámek a článků ryze praktického rázu (o fungování pošt, platnosti potravinových lístků, o dopravě, obsazování bytů po Němcích, zásobování palivy, výzvy k pomoci i informace o padlých). Příspěvky zpočátku nejsou signovány ani opatřeny zkratkou, podpisy nalezneme jen u článků představitelů moci. Toto se postupně mění a článků s novinářskou značkou přibývá (například -zsa-, -rf-, -kj-, -vdm-).

Hned v prvních dnech *Právo lidu* otiskuje článek o „Znárodnění všeho filmového majetku“, který čtenáře informuje o tom, že „*Národní výbor českých filmových pracovníků v Praze, pověřený Českou národní radou a Ústřední radou odborů, ujal se hned po osvobození českých zemí správy všech filmových a kinematografických podniků, ustanovil jejich odpovědné správce, zajistil jejich další provoz a začal s přípravami pro uskutečnění nové úpravy celého filmového oboru. V programu je především znárodnění všech výrobních a provozních prostředků českého filmu a jeho důkladná mravní očista.*“¹⁶³ Nechybí provolání k českému učitelstvu, aby němčina opustila české školy. Na běžném pořádku jsou oslavné články a vzkazy maršálu Stalinovi „*jehož Rudá armáda rozdrtila Hitlerovu moc*“, velký prostor je v listu věnován také třetímu „výročí“ lidické tragédie či konfiskaci majetku kolaborantů a jeho návratu tuzemcům.

O postupném návratu země do normálního života vypovídají v dalších týdnech články například o tom, že se znovu otevírají vysoké školy, že sociální demokracie již měla první schůzi činovníků, ministři přebírají své úřady a nejvyšší správní soud dostal nového prezidenta. V listu se postupem času objevují

---

¹⁶³ *Právo lidu*, ročník 48, č. 3, 14. 5. 1945, str. 2, Znárodnění všeho filmového majetku

také inzeráty a reklama, přibývají rubriky jako „Tělovýchova a sport“ a „Ze života strany“, ale také například básně, a to zejména z pera Zikmunda Skyby (například *Píseň o dlažebních kostkách*), později i krátké povídky především v nedělním vydání.

Až na naprosté výjimky se v prvních týdnech pochopitelně list věnuje výhradně domácímu zpravodajství. Ze zahraničních médií se do deníku dostávají informace až postupem času, podrobněji informuje například o Postupimské konferenci nebo o vyhlášení války Japonsku, dále přináší drobné informace o dění v evropských zemích (mezi citovanými je například Moskevský rozhlas, *New York Times*, *United Press* apod.). Příslib mezinárodní spolupráce na poli novinářském přináší článek z konce května, který informuje o tom, že „*utužený svazek mezi novináři ČSR a SSSR začíná.*“ Autor, podepsán pod zkratkou -zsa-, píše: „*Pěstovali jsme kdysi i v oboru novinářství styky se západní kulturou, nyní se však obracíme k úzké spolupráci na tomto poli k Sovětskému svazu, jehož statečná Rudá armáda nás pomáhala osvobodit.*“¹⁶⁴

Podrobně se list věnuje návratu prezidenta ČSR Edvarda Beneše do Prahy, již 14. května 1945 detailně popisuje „*triumfální cestu presidenta Republiky z Bratislavy do Brna*“, o dva dny později přináší další informace o plánovaném příjezdu presidenta do Prahy, který byl ohlášen na 16. 5. ve 14:00 na Wilsonovo nádraží. Autorem textu je Jan Vaněk, šéfredaktor listu. Ve čtvrtek 17. května 1945 je téměř celé číslo čítající šest stran věnováno příjezdu Edvarda Beneše do Prahy, otiskuje na titulní straně jeho portrét a celý projev, který pronesl po návratu do vlasti na Staroměstském náměstí. Na dalších dvou stranách pak popisuje jeho „*triumfální cestu Prahou*“, text je opatřený oslavnými titulky jako „*Václavské náměstí v praporech*“ – „*Projev presidenta republiky na historickém, avšak nacisty pobořeném Staroměstském náměstí*“ – „*Slavný vjezd na Hrad českých*

---

¹⁶⁴ Právo lidu, ročník 48, č. 15, 29. 5. 1945, str. 1, autor: -zsa-

králů a presidentů.“¹⁶⁵

Zajímavou zprávu přináší *Právo lidu* 19. 5. 1945 – tiskový odbor ministerstva informací v ní úředně oznamuje: „*Vydávání všeho periodického tisku včetně tak zvaných listů krajinských se s okamžitou platností až do definitivní úpravy zastavuje. Zprávy veřejné důležitosti bud’tež příslušnými korporacemi dodávány dennímu tisku a Čs. rozhlasu prostřednictvím Čs. tiskové kanceláře.*“ Vysvětluje se tak snaha zamezit vydávání tisku za účelem zisku, tedy praxe, kdy byl tisk „*předmětem výdělečného podnikání jednotlivců nebo skupin*“, proto se budou moci nadále na vydávání tiskovin podílet jen korporace a instituce, které prokážou u ministerstva informací veřejný zájem.¹⁶⁶

Ještě jeden zajímavý vhled do novinářského světa své doby přinesl v souvislosti s centrálně stanovenou cenou tiskovin Radim Foustka, zodpovědný redaktor listu, v článku „Tisk musí mít solidní základ“. Ze sloupku na první straně vydání proto cituji poměrně obsáhlou část: „*Výnosem Nejvyššího úřadu cenového byla stanovena cena raníků na 1 K, večerníků a pondělníků na 50 haléřů až do nové úpravy. Doufáme, že jest tomuto ustanovení rozuměti tak, že cena 1 K platí pro čtyři strany a, cena 50 haléřů pro dvě strany, čili že se počítá 50 haléřů za dvě strany normálního formátu novin. Je-li tomu tak, pak by při rozšíření obsahu listů, které, doufejme, nedá na sebe dlouho čekat, cena úměrně stoupla.*

Takovou úpravu uvítali by všichni lidé dobré vůle. Nikdo, kdo si přeje, aby český tisk byl opravdový a čestný, nemůže si přát, aby se vrátily doby, kdy šestistránkové večerníky stály 20 nebo 30 haléřů a nedělní noviny 50 haléřů. Nemůže si toho přát proto, že při takové ceně noviny byly prodávány za cenu ztrátovou a že se vydavatelstva snažila – musila snažit – krýt tuto ztrátu jinak. Případy, že tato ztráta byla kryta výnosem inserce, byly řídké. A to jest bylo nutno

---

¹⁶⁵ *Právo lidu*, ročník 48, č. 6, 17. 5. 1945, str. 3-5, autor: Jan Vaněk

¹⁶⁶ *Právo lidu*, ročník 48, č. 23, 19. 6. 1945, str. 1, Tisk jen ve službách veřejného zájmu

bráti i inserci pochybnou buď svou vlastní hodnotou anebo tím, že inserent si penězi vykupoval, v nejlepším případě, mlčení o věcech, o nichž psáti bylo ve veřejném zájmu.

Ve všech ostatních případech bylo nutno sháněti subvence. A pak bylo po svobodě tisku, i kdyby bývala nejen ústavou zaručena, nýbrž i ve skutečnosti úřady prováděna. Ten, kdo si list vydržoval, ať to byl jedinec nebo strana, nebo jiná skupina lidí, diktoval pak, často velmi sveřepě, linii listu, ba nezřídka i způsob psaní v jednotlivých případech.

A ještě na tom nebylo dosti. Platy zaměstnanců byly nízké, hlavně platy redaktorské. Jak chcete, aby dělal dobré noviny někdo, kdo nemá za svou práci zajištěno lidské živobytí? Proto se také vetřelo do novinářských řad tolik lidí, kteří si nedělali svědomí z toho, že kromě platu brali peníze, kde se to dalo. Z těchto lidí pak se hlavně rekrutují ti, jejichž jména čte dnes veřejnost v seznamech novinářů, kteří byli vyloučeni ze Svazu novinářů a jimž je zakázána další novinářská činnost, nejsou li předáváni přímo Lidovému soudu.

Malé rozhlédnutí po světě nám ukáže, že politická morálka tisku je velmi špatná tam, kde jsou noviny příliš laciné, a naopak. A jaký tisk, takový je do jisté míry v politickém ohledu i lid. Nebylo zkorumpovanějšího tisku nad někdejší francouzský – a tam byly ceny novin jako u nás. A není slušnějšího tisku nad tisk severních evropských národů: Dánů, Norů a Švédů. A tam stál večerník, tedy list lidový, před válkou asi naše dvě koruny. Byl to ovšem opravdu večerník, protože vycházel večer, takže lidé, jdoucí z práce, dostali do rukou nejnovější zprávy. Neměl šest, ale dvanáct stran. Na příkladě dánském jsem si ověřil, že výmluvy, že jsme národ malý, byly právě jen výmluvami z pohodlí. Dvout milionový dánský národ měl tisk světové úrovně obsahem i rozšířením v poměru k obyvatelstvu a také takovou výrobu knižní. Směšné připadalo Dánům, že u nás vycházely sbírky našich předních básníků v nákladu jednoho tisíce výtisků apod.“¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ Právo lidu, ročník 48, č. 9, 19. 5. 1945, str. 1, autor: Radim Foustka, Tisk musí mít solidní základ

Právo lidu v roce 1946

Právo lidu je necelý rok po svém obnovení deníkem, který kromě politických informací své čtenáře také baví. Má již svých šest stran, a tedy více prostoru, aby mohl kromě, řekněme, seriózních informací přinášet také programy pražských kin, tiskl tzv. „Malého oznamovatele“ (osobní vzkazy), inzeráty (volná místa/ koupě-prodej/ různé), vtipy apod. Větší plochy se dostává kulturní rubrice, která pravidelně zveřejňuje recenze divadelních představení či informace o výstavách, a také sportovní rubrika se těší svému rozšíření, většinou disponuje téměř celou poslední stranou. Přibývá také inzerce, a to nejen řádková, využívaná většinou jednotlivci, ale také firemní v podobě tištěné reklamy. Více než na události všedního dne se zaměřuje především nedělní vydání, které bývalo obohaceno o odlehčené čtení (módní doplňky z Paříže, „Nedělní notýsek“, karikatury apod.) Neznamená to ale zdaleka, že by se list stal bulvárním plátkem, stále mu dominují články zaměřené na vyrovnávání se s důsledky války, politická prohlášení či deklarace a také odhalování nacistických spolupracovníků a zrádců, resp. vypořádávání se s jejich minulostí.

Tiráž 49. ročníku listu nepřináší žádné zásadní změny, vydavatelem zůstává ČSSD, šéfredaktorem je i nadále Jan Vaněk, odpovědným redaktorem Radim Foustka. Dozvídáme se zde, že za měsíční předplatné včetně nedělního vydání poštou přijde pražského adresáta na 22 K, s donáškou na 23 K. List tiskne Cíl, a. s., tiskařské a nakladatelské podniky Praha II. Cena jednotlivého výtisku byla 1,50 K ve všední den, v neděli stál 2 K.

Sloupky významných dopisovatelů, o nichž se zmiňujeme u předchozího ročníku, jsou již trvale na straně č. dva, na první stranu oproti tomu přibýly „Poznámky“, tedy krátké zprávy v levém sloupci, které nezdědka glosovaly dění nebo také

kritizovaly články vydávané konkurenčními deníky.

Samotné zpravodajství většinou zaplní první dvě strany, další strana je věnována kultuře, fejetonům či povídkám, také recenzím, básním a kresleným vtipům. Na straně čtyři nalézáme program kin, drobnou inzerci i firemní reklamu. Následuje stránka s delšími publicistickými útvary, ať už jde o reportáže či komentáře, a strana šestá, tedy poslední, se věnuje sportu a některým dalším rubrikám.

Zprávy ze zahraničí se do listu dostávají stále spíše okrajově, jde většinou o jedno-odstavcové příspěvky. Výjimkou jsou například pravidelně zveřejňované zprávy v průběhu zasedání OSN v Londýně, kde ČSR zastupoval ministr zahraničních věcí Jan Masaryk. Ty byly několikrát i hlavním článkem listu (například při volbě Rady bezpečnosti a generálního tajemníka OSN). Články ze zahraničí list přebírá od ČTK a dalších zpravodajských agentur ze zahraničí. V této době ještě vlastní zahraniční dopisovatele nemá.

List se věnuje v jednom ze svých vydání také svobodě tisku, když přináší článek s titulkem „Tisková svoboda je u nás úplná“. Text popisuje diskuzi, kterou uspořádala redakce *Kulturní politiky* za účasti šesti šéfredaktorů „*předních pražských deníků*“ a přednosty tiskového odboru ministerstva informací dr. Bauera v sále Ústřední knihovny: „*V rozpravě byly probrány nejrůznější otázky rázu technického a namnoze politického. Po letech naprostého zglajchšaltování tisku se arci stále v nových formách vracely dotazy, zdali náš tisk je skutečně svobodný, zdali je ovlivňován, nebo zdali ještě existuje censura.*“ Posluchači se podle pisatele dozvěděli „*z přesvědčivého výkladu přednosty tiskového odboru ministerstva informací dr. Bauera*“, jehož slova potvrdilo všech 6 redaktorů pražských deníků, že je u nás svoboda tisku zaručena.¹⁶⁸

Tématem roku nejen listu, ale celého politického dění, byly pochopitelně první poválečné volby. Také *Právo lidu* se jim věnovalo a pro propagaci strany dělalo

---

¹⁶⁸ Právo lidu, ročník 49, č. 12, 15. 1. 1946, str. 2, Tisková svoboda je u nás úplná

v posledních číslech před konáním voleb maximum. V listu nalézáme řadu předvolebních hesel a výzev pro volbu sociální demokracie, tedy strany s vylosovaným číslem 3. V čísle 100 ročníku 49 je například celá první strana listu věnována této agitaci, palcový titulek článku podporujícího volbu ČSSD hlásá: „Českému voličstvu – mužům, ženám, mládeži!“¹⁶⁹ V dalších číslech vychází na titulu hesla jako „*Český lid, který miluje Republiku, volí kandidátku č. 3*“ nebo „*Republika: naše láska – naše víra – naše naděje!*“, případně „*Vojáci! Sociální demokracie pečuje o vaše zájmy! Volte č. 3!*“ V den voleb 26. května 1946 je hned pod titulem tato předvolební výzva: „*Dnes a ještě hned ráno než odvolíte, zajděte ke svým známým, kteří jsou nerozhodni, a doporučte jim, aby volili s Vámi, aby volili sociálně demokraticky 3!*“¹⁷⁰

Hlavními tvářemi voleb byli Václav Majer, Bohumil Laušman a Zdeněk Fierlinger. Dva dny před volbami byl v listu dokonce přes celou první stranu natištěn průsvitný text (tak aby byl čitelný i samotný text článků) „*Volte silnou 3*“¹⁷¹.

Den po volbách bylo vydáno dokonce zvláštní vydání s předběžnými výsledky, jejich kompletní výčet byl otištěn 28. května 1946 v řádném vydání. Přestože sociální demokracie ve volbách příliš neuspěla, deník jejich výsledek komentuje jako vítězství demokracie a k propadu vlastní strany se nijak neodkazuje.

Právo lidu v roce 1947

Právo lidu vycházející v roce 1947 rozhodně není slepě optimistickým listem následujícím politiku Národní fronty. Drží se stranické linie a nebojí se někdy i velmi ostře psát proti ostatním vládním stranám (viz kapitola „Spory mezi ČSSD

---

¹⁶⁹ *Právo lidu*, ročník 49, č. 100., 27. 4. 1946

¹⁷⁰ *Právo lidu*, ročník 49, č. 126., 26. 5. 1946

¹⁷¹ *Právo lidu*, ročník 49, č. 124., 24. 5. 1946

a KSČ na stránkách *Práva lidu*“), alespoň do září 1947, kdy byla podepsána dohoda o spolupráci mezi KSČ a ČSSD. Nezřídka na stránkách listu nalezneme poznámky proti *Rudému právu*, například hned v prvním čísle roku 1947 článek s titulem: „Rudé právo žárlí na sociální demokracii.“ Text reaguje na vystoupení soudruha Josefa Jeřábka na mezinárodním kongresu samosprávy v Ženevě, kde jej titulovali prezidentem Zemského národního výboru (byl jen místopředsedou): „*Jo, to na takovém kongresu může člověk dostat lečjaký titul a doma to potom v Rudém právu vezmou doopravdy. Nebo je snad zpráva Rudého práva příznakem předvolebního znepokojení komunistické strany o posice v samosprávě?*“¹⁷²

Sžiravé kritice dokáže deník podrobit i jiná média, včetně těch zahraničních: „*Pražský zpravodaj francouzské ústřední tiskové kanceláře AFP /.../ píše tak, jakoby z celé československé žurnalistiky to byly jediné národněsocialistické a lidovecké listy, které osvědčily a osvědčují skutečné přátelství k Francii /.../ málo informovaný pražský zpravodaj /.../ měl by si prolistovat předválečnými čísly Práva lidu, aby viděl, jak podrobně informovalo díky svému pařížskému zpravodaji, nakonec i po válce Právo lidu jediné z českých deníků má v Paříži stálého zpravodaje.*“¹⁷³. List se dokonce ohradil i proti tvrzení komentátora sovětského (J. Viktorova), který podle *Práva lidu* v deníku *Pravda* publikoval text, v němž praví, že „*obnovení Druhé Internacionály se stalo skutkem*“. *Právo lidu* píše, že toto tvrzení britská Labour Party odmítla a označila jej za „*část sovětské tiskové kampaně proti tzv. pravicovým socialistům, která pokračuje již několik týdnů.*“ A připojeno je stanovisko československých sociálních demokratů, kteří jsou „*zásadně proti jakémukoli obnovování internacionály.*“¹⁷⁴

---

¹⁷² *Právo lidu*, ročník 50, č. 1., 1. 1. 1947, str. 2, Rudé právo žárlí na sociální demokracii

¹⁷³ *Právo lidu*, ročník 50, č. 180, 3. 8. 1947, č. 180, -jm-

¹⁷⁴ *Právo lidu*, ročník 50, č. 158, 9. 7. 1947, str. 1, autoři: -up-, -kj-

V době projednávání Marshallova plánu má list svého zpravodaje v Paříži, jindy v Londýně. Přebírá zpravodajství ze zahraničních agentur, občas také cituje jiné české deníky. Na novinářské spolupráci se redakce *Práva lidu* v polovině roku 1947 domluvila s Polskem, resp. s Polskou tiskovou agenturou, a to na výměně informací. Obsahově má deník velmi široký záběr a zdaleka se již nezaměřuje pouze na zpravodajství, kterému jsou věnovány dvě až tři strany. *Právo lidu* přináší celou řadu rubrik a zábavy, mezi jinými například tzv. „Denní zprávy“ (avíza výstav, životní jubilea významných osobností, drobná oznámení apod.), sportovní rubrice jsou věnovány 1–2 strany, často publikuje vtipy, rubriky jako „Naším zahrádkářům“, „Hospodářství a práce“ (půl strana ekonomicky zaměřená), nalezneme zde také publicistické útvary (například reportáže z ciziny). K dalším stálým rubrikám patří „Pro náš domov“, „Čteníčko nejmenších“, „Věda a umění“ atd., publikovány jsou povídky a fejetony, ankety. Na poslední straně jedou týdně (v neděli) vychází komiks hollywoodského původu (viz. příloha č. 7): Myšák Mickey (Myšák Mickey také například přeje čtenářům *Práva lidu* šťastný nový rok 1947). Na půlstraně nalezneme rubriku „Právo lidu našich měst a obcí“ přinášející regionální informace. Inzerce tvoří jednu až čtyři strany. V zahraniční politice se často deník věnuje britské a americké situaci, odkazuje se na britskou Labour Party a její úspěchy, a samozřejmě se také zaměřuje na politiku Sovětského svazu. V roce 1947 slaví 50 let svého vydávání, 1. října proto vydává jubilejní číslo s rozsahem 36 stran. Deník stále vychází denně mimo pondělí s rozsahem šest až šestnáct stran, cena: 1,50–2 Kčs.

Právo lidu v roce 1948

Podoba deníku v roce 1948 se od té z roku předchozího příliš neliší. Zpravodajství jsou věnovány stále dvě až tři strany, aniž by bylo striktně odděleno zpravodajství domácí a zahraniční, stejný prostor je věnován inzerci

komerční i soukromé. Začal vycházet seriál o dobrém vojáku Švejkovi, stále rubriky jako „Věda a umění“, „Romance“, „Čteníčko pro nejmenší“ apod. přetrvávají. Čtenářům nabízí list avíza na nové filmy, vtipy, programy pražských divadel i kin, „Filatelistův notýsek“, křížovky s tajenkou, poezii i stálou rubriku pro ženy „Náš domov“, kde najdeme například „*Dvanáctero příkázání dbalé ženy*“, recepty i krátké zprávy ze světa jako například „Mlsný manžel“: „*Paní Lily Rainforthová z Hullu v Anglii zažalovala svého manžela na rozvod, protože z přidělových potravin spotřeboval pro sebe víc, než mu přináleželo. Pan Rainforth miloval zvláště slaninu a marmelády a dovedl sníst sám celý rodinný přiděl...*“¹⁷⁵. Své místo na stránkách listu si jednou týdně uchoval i Myšák Mickey. Právo lidu stále vychází denně mimo pondělí, šéfredaktorem je stále (od roku 1945) Jan Vaněk, jeho zástupce je Jan Smetáček. Měsíční předplatné včetně nedělního vydání poštou činí 30 Kčs, v Praze s donáškou 35 Kčs. Tiskne Cíl a tiskařské a nakladatelské podniky – redakce a administrace: Hybernská 7, Praha II.

Deník v prvním vydání roku 1948 ušetřil novoroční políček nejen politikům, ale i kolegům novinářům: „*Noviny a novináři bývají častým thematem rozhovoru, polemik a kritik, což jsme vždycky chápali, neboť novináři a noviny denně tvoří veřejné mínění, aspoň všude, kde je skutečná svoboda tisku a kde novináři cítí odpovědnost za vývoj státu a život národa. V uplynulém roce si mnozí novináři nebyli dost vědomi své důležité úlohy, ale neprovinilo se jich tolik a zase tak, abychom mohli zatracovat nebo pranýřovat celý stav. Nikoli! Ve srovnání s výstřelky některých politiků, obstáli novináři čestně. Věříme, že v novém roce nebude ani těch výstřelků vůči našemu poměru k zahraničí, zvláště ke slovanským zemím. Musíme si ve světě dělat jen a jen přátelé a také si je udržovat. Nejlepším plotem v sousedství nejsou růže, ale přátelství. Mějme to stále na paměti a zůstaňme přitom zcela sví a českoslovenští, demokratičtí a socialističtí. Volby v roce 1948 by se mohly nést nebezpečným duchem, kdyby novináři nezachovali*

---

¹⁷⁵ Právo lidu, ročník 51, č. 1, 1. 1. 1948, str. 3

*pevné nervy a klid a kdyby se nechali strhnout často lákavým proudem některých politických doktrín. Kamarádi, všeho s mírou a rozumem. Bude také na nás všech a ruku na srdce – opravdu na nás záležet, udržíme-li vnitřní mír a zabezpečíme-li šťastný život republiky a jejímu lidu. A ten lid za to stojí, jsme to my všichni. A necht' si je také vláda a všechny státní instituce vědomy, kolik povinností je v dobré novinářské práci a jak noviny, konstruktivně a objektivně vedené, jsou důležitým pomocníkem, ba prvním dělníkem republiky. To stále ještě platí v plné míře.*¹⁷⁶

Poslední číslo *Práva lidu* 30. června 1948

Poslední číslo *Práva lidu* před jeho sloučením s *Rudým právem* bylo vydání číslo 152 ročníku 51. Od ostatních vydání se na první pohled nijak nelišilo, jen v poznámce na první straně byl otištěn stručný text s prostým titulkem „*Na rozloučenou*“, s vysvětlením, že již zítra obdrží odběratelé *Práva lidu* *Rudé právo*: „Dnes 30. června roku 1948 vychází poslední číslo *Práva lidu*. *Právo lidu* bylo oficiálním orgánem Československé sociální demokracie, která se 27. června t. r. byla sloučena s Komunistickou stranou Československa. Je zcela pochopitelné, že komunistická strana nemůže vydávat dva ústřední listy, chce-li co nejdříve docílit jednotnosti hnutí a správné politické a ideové výchovy. V tomto směru jí bude sloužit jediný ústřední list *Rudé právo*.

Loňského roku jsme oslavili padesát let *Práva lidu* – je to dnes nejstarší deník Československa, který končí svou pouť po naší vlasti. *Právo lidu* bylo bojovníkem za nejzákladnější lidská práva. Je to především nejstarší dělnický list český. Čs. sociální demokracie měla v *Právu lidu* dobrého zastávce. Při všech základních a zásadních otázkách, které se dotýkaly reforem našeho veřejného a národního života v jakémkoli smyslu, mělo *Právo lidu* za uplynulých padesát let závažné slovo. Přispívali do něj první průkopníci socialismu v našich zemích. Ostatně

---

¹⁷⁶ *Právo lidu*, ročník 51, č. 1, 1. 1. 1948, str. 1, autor: -sik-

s jeho historií se naši milí čtenáři seznámili při loňském jubileu padesáti let listu. A letos také při oslavě sedmdesáti let strany.

Loučíme se dnes se všemi milými čtenáři, věrnými listu často několik desetiletí, loučíme se se všemi svými spolupracovníky, kolportéry a děkujeme jim všem za veškerou přízeň a spolupráci. Děkujeme všem lidem, kteří jakýmkoli způsobem se zúčastnili na tvorbě a rozšiřování Práva lidu. Věříme, že lásku a věrnost, kterou měli k našemu listu, přenesou nyní na ústřední list naší KSČ, Rudé právo.“¹⁷⁷

Stručně se se čtenáři rozloučila ještě také sportovní redakce listu na jeho poslední straně, tj. straně č. 6.

Rudé právo reaguje na sloučení obou listů také jen velmi stručně. Ve svém vydání 1. července 1948 publikuje tento text: „Počínaje dneškem vzroste početná milionová rodina čtenářů Rudého práva o mnoho dalších členů – o bývalé čtenáře Práva lidu. Vítáme vás srdečně přátelé a soudruzi mezi nás. Rudé právo je dnes i vašim listem. To Rudé právo, které si vydobylo za časově sice krátkou, ale na události bohatou dobu své existence neocenitelné zásluhy o vítězství věci dělnické třídy a celého národa. A jak tvrdě a nekompromisně bojovalo spolu se svými čtenáři za první a druhé republiky, za okupace, jak houževnatě budovalo nové lidově demokratické řády po vítězném květnu 1945 – tak houževnatě bude nyní spolu s vámi budovat u nás socialismus a nekompromisně a tvrdě odhalovat škůdce národa.

Právo lidu splnilo svůj historický úkol a přestalo vycházet, protože politické sjednocení dělnické třídy v jednu komunistickou stranu, stranu leninsko-stalinského typu, vyžaduje také bezpodmínečně jeden ústřední orgán, jednoho ideologického mluvčího této strany, který bedlivě poslouchá tepu, jímž bije srdce mas.

Na stranách Rudého práva se vždy odrážel život a myšlení dělnické třídy. Dnes se tam odráží každodenní boj socialismus, který vede dělnická třída na všech

---

¹⁷⁷ Právo lidu, ročník 51, č. 152, str. 1, autor: Redakce Práva lidu, Na rozloučenou

*frontách – vnitřních i vnějších. Spolu s Rudým právem budete i vy prožívat tento historický zápas. Být účasten tohoto v pravdě heroického boje, pracovat v jednom rytmu s těmi nejlepšími mít stále před sebou živý cíl: socialistickou budoucnost a v ní socialistického člověka – to je velké štěstí našich generací. / ... / Buďte ubezpečeni, že v Rudém právu najdete přítele nejvěrnějšího.*¹⁷⁸

3.5 HOSPODAŘENÍ LISTU

O hospodaření deníku se mi nepodařilo získat podrobnější informace. Zprávy předkládané stranickým sjezdům se výdajům a příjmům z vydavatelské činnosti stranického listu nevěnují, dílčí informace lze získat pouze ze zápisů správní rady vydavatelství Cíl, které se jako hospodářský podnik ČSSD staralo o vydávání všech stranických tiskovin. I zde jsou informace spíše kusé. Podle zprávy Bilance Cíl, a. s., k 31. 12. 1947¹⁷⁹ (příloha č. 8) výdaje na vydávání listu týkající se tisku v letech 1946 a 1947 meziročně vzrostly o 4,5 milionu Kčs, z 16,4 milionu na 20,9 milionu Kčs. Další náklady jsou bohužel dokumentovány za celé vydavatelství, stejně tak i příjmy. Nelze tedy z tohoto zápisu vyčíst, nakolik byl deník jako takový pro stranu ztrátovou nebo naopak příjmovou aktivitou.

O nákladu listu se dozvídáme ze zápisu jednání správní rady Cíl, a. s., která se konala 27. 6. 194¹⁸⁰ (příloha č. 9). Podle předložených informací měl průměrný náklad spíše sestupnou tendenci. Právo lidu ve všední den vycházelo ještě v roce 1945 nákladem 165 800 výtisků, o rok později to bylo 131 000 a v polovině roku 1947 to bylo již jen 124 000. Nedělní vydání deníku provázal vývoj přece jenom o něco málo radostnější: z poválečných 183 800 sice o rok později klesl na 157

---

¹⁷⁸ Rudé právo, ročník 28, č. 153, 1. 7. 1948, str. 1, autor: Redakce Rudého práva na straně 1

¹⁷⁹ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní číslo spisu 744, Bilanční zpráva

¹⁸⁰ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní číslo spisu 742, Zápis jednání správní rady Cíl, a.s.

500 kusů, v roce 1947 se ale zvýšil na 161 000. V komentáři k těmto výsledkům v zápisu nalezneme optimistická očekávání dalšího vývoje: „*Dík akcím námi provedeným lze počítati hlavně u Práva lidu spíše s tendencí zvýšenou a toto nám umožní snížit náklady vynaložené na nově zřízená oddělení. Ve druhém čtvrtletí letošního roku budou u časopisů učiněna některá úsporná opatření, jejichž výsledek bude poměrně značný. Naše poslední soutěž – 50 letců republiky – 50 let Práva lidu, byla přijata velmi sympaticky.*“¹⁸¹

Poválečná obnova listu jistě nebyla jednoduchá ani z hlediska personálního obsazení redakce. Jak se dočítáme v zápisu správní rady vydavatelství Cíl, a. s., které mj. zajišťovalo tisk *Práva lidu*, sestupnou tendenci počtu výtisků v průběhu roku 1946 vysvětluje člen rady Metal takto: „*Redakce, i když je vedena dosti slušně, není ještě nejlepší. Máme 35 redaktorů, ale z toho jen pět redaktorů, dalších pět teprve redaktory bude v nejbližších letech, ti ostatní jsou učedníci. Právo lidu musí jíti nahoru. Pokud se týká filiálek, strana nám bude muset pomoci v těchto snahách, aby se Právo lidu uplatnilo i v jiných místech. Ještě jednou bych chtěl zdůrazniti, že obnovy, které očekáváte od tohoto podniku, nemůžete dostati najednou*“¹⁸²

3. 6 OSOBNOST JANA VAŇKA

Žil v období od 20. 10. 1895 (Praha) až 14. 8. 1968 (Praha). Sociálnědemokratický novinář vystudoval práva na Karlově univerzitě v Praze. Od 1913 byl členem a funkcionářem sociálnědemokratické strany, v letech 1921–1938 působil jako zahraničně politický redaktor *Práva lidu*. Za 2. světové války byl účasten domácího odboje. V letech 1945–1948 byl šéfredaktorem *Práva lidu*

---

¹⁸¹ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní číslo spisu 742

a členem ústředního výkonného výboru a představenstva Čs. sociální demokracie; 1945–1946 se stal také poslancem Prozatímního národního shromáždění. Od 1948 působil v tiskovém odboru ministerstva zahraničních věcí. Překládal z francouzštiny (Honoré de Balzac, Guy de Maupassant), z němčiny (Ernst Toller) i španělštiny.¹⁸³

Jan Vaněk se jako poslanec prozatímního shromáždění příliš aktivně neprojevoval, ve výročních zprávách strany popisujících mj. činnost poslanců shromáždění, se jeho jméno mezi předkladateli zákonů neobjevuje za celou dobu jeho působení ani jednou, tzn. že nebyl zpravodajem k žádnému poslaneckému zákonu, ani k vládnímu návrhu zákona, nebyl autorem žádného poslaneckého návrhu, ani členem skupiny poslanců, která by návrh předkládala společně, také neiterpeloval a nepoložil žádný dotaz. Byl členem zahraničního a informačního výboru národního shromáždění. Z titulu své funkce v *Právu lidu* byl členem ústředního výkonného výboru strany a s hlasem poradním se účastnil také sjezdů strany. V *Právu lidu* si jeho články často nepřečteme, jeho jméno se na stránkách listu nalézá velmi sporadicky (např. „Společnou cestou“, 5. 7. 1947, str. 2, č. 156; nebo „Chléb a uhlí“, 24. 8. 1947, č. 197, str. 2), výjimkou jsou příležitosti jako novoroční vydání či výročí 50 let *Práva lidu*.

V protokolu, který byl sepsaný 2. listopadu 1945 v procesu s Vladimírem Krychtálkem, se o Janu Vaňkovi dozvídáme, že byl bez vyznání, nemajetný a zachovalý.¹⁸⁴

Jan Vaněk byl pracovníkem tzv. III. sekce ministerstva zahraničních věcí, tj. sekce zpravodajské. O její činnosti se dočteme ve svazcích mj. toto:

---

¹⁸² Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní číslo spisu 742

¹⁸³ Tomeš, J.; 2004: 136

¹⁸⁴ Archiv bezpečnostních složek, fond Studijních materiálů MV, signatura 300 – 12 – 1, str. 233

„Zpráva o činnosti III. sekce (zpravodajské) býv. čs. ministerstva zahraničních věcí 26. dubna 1960, zpracoval I. Zvláštní odbor MV, čj: A/9-0932/70-60

Špionážního charakteru „Zpravodajská sekce“ byla za buržoasní republiky nástrojem tzv. Hradního křídla. Vybudovala si velké sítě spolupracovníků doma i v zahraničí, a to hlavně v novinářských a diplomatických kruzích. V republice obhajovala politiku Hradního křídla a budovala agenturu kolem nepohodlných skupin. V zahraničí verbovala redaktory různých časopisů a osoby z diplomatického prostředí za účelem získávání špionážních zpráv, k propagaci Československa a vedoucích činitelů Hradního křídla. Zpravodajská sekce disponovala značnými peněžními prostředky. Její činnost řídil Dr. Beneš prostřednictvím svého blízkého spolupracovníka Jana Hájka, který za první světové války byl jeho pomocníkem ve zpravodajských věcech a udržoval spojení s Mafií. Proto se také vedoucí činitelé zpravodajské sekce rekrutovali z řad mafistů, z nichž většina za II. světové války opět spolupracovala s Dr. Benešem v buržoasním odboji.“

/.../

3.oddělení – novinářské

Oddělení se zabývalo sledováním zahraničně politických problémů pro informaci veřejnosti, zpravodajským stykem s cizím i domácím periodickým tiskem. Dále propagací zahraničně politické povahy, tiskovými věcmi po stránce zpravodajské, novinářské organizace, novinářská stipendia, telegrafické a radiové spoje s cizinou a jiné odborně tiskové a novinářské otázky. Pro svoji interní potřebu vedlo 3. oddělení několik kartoték, v nichž mělo podchycené: významné čs. politické osobnosti, cizí publicisty, kteří navštívili ČSR a žurnalistické spolupracovníky jednotlivých států. Dále mělo ve svých kartotékách podchyceno politický a revuální tisk, veškeré čs. domácí listy, jakož i domácí novináře, cizí žurnalisty, jakožto i interní a redakční pracovníky, korespondenty píšící o Střední Evropě usazené ve středoevropských centrech a v Praze.“¹⁸⁵

---

¹⁸⁵ Archiv bezpečnostních složek, fond Studijních materiálů MV, signatura Z-6-350, str. 1-10

Na seznamu zaměstnanců a osob, kteří byli ve styku s III. sekci ministerstva zahraničních věcí, na straně 443 nacházíme jméno Jana Vaňka s následujícím textem:

„Narozen 20. 10. 1895 v Praze, syn Augustina a Anny, roz. Plešmíkové, povoláním redaktor, znalost řečí: německy, francouzsky, italsky a částečně španělsky,

manželka Anna rozená Votavová, nar. 23. 7. 1910 ve Strakonicih.

V roce 1959 bytem Praha 6, Šlejnická číslo 17 – úředník MZV.

Po ukončení studia na reálném gymnasiu v roce 1915 byl dva roky úředníkem Svazu českých spořitelů a v roce 1920 byl tajemníkem správní komise výboru kondicinujících farmaceutů. Od roku 1921 byl zaměstnán v redakci práva lidu jako zahraničně politický redaktor. V roce 1925 obdržel od MZV novinářské stipendium v částce 6500 Kč na studijní cestu do Francie, kde se chtěl seznámit s tamějšími průmyslovými závody a životní úrovní dělnictva. V žádosti o stipendium přislíbil, že podá MZV po svém návratu podrobnou zprávu o získaných poznatcích. V dubnu 1932 byl zvolen na valné hromadě Klubu čs. žurnalistů v Praze členem jeho výboru a taktéž v květnu t.r. byl zvolen členem výboru Spolku českých žurnalistů v Praze. V době okupace byl zaměstnán v redakci „Národní práce“ a byl členem fašistické organizace České ligy proti bolševismu. V roce 1946 byl šéfredaktorem Práva lidu.“¹⁸⁶

Na Jana Vaňka byl veden svazek u III. správy SNB (vojenská rozvědka) s registračním číslem 610, v kategorii T (taktický) s krycím jménem „Novinář“. Svazek byl podle informací z Archivu bezpečnostních složek dne 6. 2. 1984 zničen.

---

¹⁸⁶ Archiv bezpečnostních složek, fond Studijních materiálů MV, signatura Z-6-350, str. 443

3. 7 UDÁLOSTI DOBY NA STRÁNKÁCH LISTU

3. 7. 1 PRÁVO LIDU A ODMÍTNUTÍ MARSHALLOVA PLÁNU

Právo lidu se ke Spojeným státům nestaví ve svých příspěvcích vyhraněně kriticky, alespoň ne prvoplánově, výjimkou jsou oblasti, kde se politika USA dostává do střetu s politickým směřováním SSSR. Hned v prvním čísle roku 1947 nacházíme příspěvek pod titulkem „Novoroční rysy velmocenské politiky“, který hovoří o nutnosti dohody západu s východem. Autor článku uvádí: „Československo s povděkem kvituje, že napětí, které bylo mezi Amerikou, Velkou Británií a Sovětským svazem, polevilo. Dokonce má maršál Montgomery navštívit Moskvu a v této souvislosti se mluví o dvacetiletém paktu. /.../ a muselo by se velmi mnoho změnit, než by došlo k porozumění mezi Velkou Británií a Sovětským svazem. Ale vnitřní vývoj alespoň v Anglii k tomu směřuje. Velká Británie by si nemohla dovolit být jen jakýmsi přívěskem Spojených států.“¹⁸⁷

O ohřívání mezinárodních vztahů se dále píše u příležitosti vykonané návštěvy Montgomeryho v Moskvě (článek nese podtitul „Cesta k míru“), kterému se podle informací v listu dostalo okázalého přijetí: „Obecně se návštěvě připisuje větší význam než jako zdvořilostní, jako ‚kladný krok v poválečné spolupráci velmocí po úspěchu newyorských jednání‘.“ List dále uvádí: „V těchto kruzích se shledává důležitou okolností, že jeden z nejvyšších představitelů britské armády vykonává v hlavním městě státu, jenž je spojencem jeho země, návštěvu v době, kdy pronikly na veřejnost některé konkrétní zprávy o poválečné spolupráci britského a amerického generálního štábu.“¹⁸⁸ *Právo lidu* také ve stejném vydání

---

¹⁸⁷ *Právo lidu*, ročník 50, č., 1, 1. 1. 1947, str. 2, autor: -ks-, Novoroční rysy velmocenské politiky

uvítalo výměnu na postu amerického ministra zahraničí, když ministra Byrnesa nahradil dosavadní velvyslanec USA v Číně generál George Marshall. List spekuluje, zda důvody k rezignaci byly skutečně pouze zdravotní, nebo i politické: „*Byrnes byl v řadě problémů příliš osobní a mnohdy narážel na odpor nejen ve Spojených státech, ale také u spojenců války.*“

Pochvaly od *Práva lidu* se generálu Marshallovi dostalo 25. března, a to konkrétně za to, že „*aktivně vystupuje v průběhu jednání velké čtyřky o poválečném uspořádání Německa.*“¹⁸⁹

Politiku Spojených států podrobili redaktoři *Práva lidu* v této době kritice, pokud byla v přímém rozporu se směrem, který určoval SSSR. K takovým patří například článek s titulkem „Trumanův zásah vyostřuje krizi Maďarska“, který vyšel 6. června 1947, v němž autor vyčítá USA, že prohlubují maďarskou vládní krizi, když požádaly Sověty o předání protokolů, z nichž vyplývají důkazy o účasti abdikujícího maďarského premiéra F. Nagyho na spiknutí proti demokracii. Truman to označil za komunistický převrat a ujistil, že „*USA nemíní nečinně přihlížet k situaci. Diplomaté v USA označují vývoj v Maďarsku za předejru k utvoření Balkánské federace států spolupracujících se SSSR.*“ Článek pak končí touto (kritickou) poznámkou: „*Americké prognosy jdou do takových extrémů, že označují za příští krok takovéto politiky tlak na vnitřní politickou situaci v Československu.*“¹⁹⁰

O samotném projevu generála Marshalla, ministra zahraničních věcí USA, kterým na začátku června roku 1947 oznámil připravenost Spojených států pomoci evropským zemím potýkajícím se s hospodářskou krizí, na stránkách *Práva lidu* zmínku nenajdeme. List o něm píše ve stručném článku až v souvislosti s vyjádřením britského ministra zahraničí Bevina, a to 14. června,

---

¹⁸⁸ Právo lidu, ročník 50, č. 7, 9. 1. 1947, str. 1, Cesta k míru

¹⁸⁹ Právo lidu, ročník 50, č. 71, 25. 3. 1947, str. 1

¹⁹⁰ Právo lidu, ročník 50, č. 131, 6. 6. 1947 str. 1, Trumanův zásah vyostřuje krizi Maďarska

kde pod titulkem „Bevin pochválil Marshallův plán“ (podtitul „Hospodářská rekonstrukce světa je nedělitelná“) čteme: „... v referátě o zahraničně politické situaci vyzdvihl ministr Bevin nedávný státnický projev amerického ministra zahraničí Marshalla, o němž zastával názor, že bude dějinami označen jako jedna z nejdůležitějších deklarací XX. století, a vyslovil pevnou naději Velké Británie, že rekonstrukční pomoc USA se bude vztahovat na SSSR, protože hospodářská stabilizace světa je naprosto nedělitelná.“¹⁹¹ Již o tři dny později přináší list další informaci, tentokrát o cestě britského ministra zahraničí do Paříže k rozhovorům o Marshallově plánu. V původní zprávě francouzského dopisovatele *Práva lidu* v Paříži pod titulkem „Bevin přiletí dnes do Paříže“ najdeme tuto informaci: „Britský ministr zahraničí Bevin přiletí v úterý do Paříže. Ihned po svém přiletu zahájí Bevin porady s francouzskými státníky, jak nejlépe využít Marshallova rekonstrukčního plánu, pokud se vztahuje na obě západní velmoci. Lze totiž předpokládat, že Bevin při této příležitosti projedná zahraničně politické otázky společného zájmu s ohledem na blížící se mírová jednání v Londýně...“¹⁹² V tomtéž čísle je také otištěna úvaha, resp. sloupek Vladimíra Veselého, který ve svém příspěvku „Nové miliardy pro Evropu“ zpochybňuje apolitičnost amerického plánu a přirovnává jej k Trumanově doktríně – pomoci Turecku a Řecku. Spojené státy si tímto krokem chtějí podle autora zajistit odbyt vlastních výrobků, který by je ochránil před bídou, a zároveň zajistit evropský trh pro odběr amerického zboží i po skončení hospodářské krize.¹⁹³ Mohu-li soudit, jedná se o poměrně racionální ekonomickou úvahu, která nemá ambici být politickou, nebo alespoň ne ve svém prvním plánu. Kriticky nahlíží nabídku Spojených států, nerámuje ji ale do ideologických pohnutek a do snahy prosazovat politický vliv na země Evropy, jak je později Marshallův plán prezentován.

---

¹⁹¹ *Právo lidu*, ročník 50, č. 138, 14. 6. 1947, str. 1, autor: -hk-, Bevin pochválil Marshallův plán

¹⁹² *Právo lidu*, ročník 50, č. 140, 17. 6. 1947, str. 1, autor: -hk-, Bevin přiletí dnes do Paříže

¹⁹³ *Právo lidu*, ročník 50, č. 140, 17. 6. 1947, str. 2, autor: Vladimír Veselý, Nové miliardy pro Evropu

V následujících dnech se na stránkách *Práva lidu* dočítáme o pokračujících jednáních v Paříži: „Bevin přiletěl do Paříže, aby s francouzskými státníky projednal aktuální politické otázky - Francouzskobritská jednání se budou zabývat především americkým plánem hospodářské pomoci Evropě!“¹⁹⁴ Následující zpráva „Anglie s Francií a Marshallův plán“ informuje o tom, že se oba státníci již sešli a shodli se na ustavení evropské hospodářské komise, jež má zjistit potřeby Evropy na základě návrhů generála Marshalla. Neméně podstatným je pak sdělení doplňující tuto agenturní zprávu (AFP) pražskou redakcí (-rr-) o přizvání SSSR k trojstranným jednáním: „SSSR pozván - Francie a Británie zaslaly ve středu Sovětskému svazu oficiální pozvání k účasti na rozpravách o Marshallově plánu pro Evropu.“¹⁹⁵

Nyní se list začíná zabývat o soud Marshalova plánu mnohem obšírněji. Již následujícího dne, tedy 20. června, přináší hlavní článek na straně jedna s titulkem kladoucím otázku: „Jak se vyjádří SSSR k dolarové pomoci?“ A hned podtitulkem čtenáře list informuje „Očekává se, že sovětský svaz přijde do 48 hodin s vlastním návrhem“. Zpráva opět od pařížského zpravodaje *Práva lidu* zdůrazňuje, že SSSR byl k těmto jednáním přizván okamžitě a nyní že se čeká na jeho rozhodnutí. Autor nicméně v textu uvádí: „... je vidět, že v případě americké půjčky nejde jen o otázky hospodářské, ale také o závažné otázky politické, jejichž důsledky mohou být dalekosáhlé nejen v Evropě, ale v celém poválečném světě. /.../ poslední zprávy naznačují, že /.../ SSSR pozvání na schůzku Tří velkých přijme, ale že přijde s vlastním návrhem, podle něhož by měla být celá akce /.../ vypracována.“¹⁹⁶

Moskva se rozhoduje, nezbývá než čekat, přesto se další zpráva *Práva lidu* snaží předvídat následující vývoj, a to opatrně optimisticky, pravděpodobně z toho důvodu, že z Kremlu nepřišlo okamžité zamítavé stanovisko, jako tomu bylo

---

¹⁹⁴ Právo lidu, ročník 50, č. 141, 18. 6. 1947, str. 1, autor: -jm-

¹⁹⁵ Právo lidu, ročník 50, č. 142, 19. 6. 1947, str. 1, autoři: AFP, -rr-

¹⁹⁶ Právo lidu, ročník 50, č. 143, 20. 6. 1947, str. 1, autor: -jm-, Jak se vyjádří SSSR k dolarové pomoci?

v případě Trumanovy doktríny. Titulek „Otázka západu: co odpoví Molotov“ uvádí zprávu o tom, že Moskva o Marshallově plánu uvažuje: „... *kontrast mezi ostrými komentáři londýnského komunistického Daily Worker a způsobem, jak Moskva reagovala na Marshallův plán, vzbuzuje mezi londýnskými diplomaty dojem, že Molotovova odpověď na britsko-francouzské pozvání na společnou konferenci snad nebude zcela negativní.*“ *Právo lidu* také píše, že podle diplomatických zástupců Velké Británie a Francie byla aktuálně vydaná zpráva Sovětské tiskové kanceláře o těchto diplomatických krocích „*po prvé od zahájení rozpravy o amerických návrzích zcela objektivní.*“¹⁹⁷

Optimistická očekávání, byť, jak dnes již víme, platná jen na pár dní, zdála být se oprávněná. Nadšený článek o souhlasném stanovisku Moskvy sejít se k jednání o Marshallově plánu je otitulován „Schůzka Tří 27. června“. Podle britského zpravodaje tak „*v politických kruzích převládá názor, že mraky hrozící na mezinárodním horizontu jsou definitivně rozehnány a všechno nyní hledí s důvěrou a optimismem vstříc blížícím se mírovým jednáním v Londýně a éře spolupráce mezi Východem a Západem.*“ Poněkud střízlivěji pak vyznívá doplnění redaktora z Paříže, který k výše zmíněnému článku připojil: „... *není ovšem zatím vůbec jisto, jak se SSSR zásadně postaví k navrhovanému /.../ Jisto je, že by vzájemná dohoda a poctivě demokratický politický postoj Evropě mohl přinést nejen pozitivní výsledky hospodářské, ale mohl by se kladně projevit i ve světovém dění politickém.*“¹⁹⁸

Věci nabraly rychlý spád, o den později, 25. června, již byla ruská delegace v Paříži a drobná šestiřádková zpráva agentury AFP v *Právu lidu* píše také o tom, že se k Marshallově plánu připojuje Polsko, o čemž ve Washingtonu informoval polský velvyslanec. Jednání o přijetí americké pomoci ale začala i u nás. Titulek na první straně v témže vydání hlásá: „Vláda jednala o Marshallově plánu – vítali bychom obecnou dohodu“. Vláda podle informací v článku o plánu jednala a

---

¹⁹⁷ *Právo lidu*, ročník 50, č. 145, 22. 6. 1947, str. 1, autor: -rr-, Otázka západu: co odpoví Molotov?

¹⁹⁸ *Právo lidu*, ročník 50, č. 146, 24. 6. 1947, str. 1, autoři: britský zpravodaj PL, -jm-, Schůzka Tří 27. června

hodlá jej detailně prostudovat, jakmile budou k dispozici další podrobnosti. „Rozhodně je přáním české vlády,“ píše se v textu, „aby se v této věci dospělo k obecné dohodě, která by umožnila přístup všem spojeneckým státům, které v poslední válce bojovaly proti společnému nepříteli a přinášely v tomto boji těžké oběti.“¹⁹⁹

Právo lidu přináší v dalších dnech informace z ruského deníku *Pravda*, neboli „líc a rub ruky, již podávají USA“. Titulek „Moskevská ‚Pravda‘ o Marshallově plánu a pařížské konferenci“ hodnotí plán jako krok proti potenciální krizi USA, kterou je možné odvrátit zajištěním evropských odbytí, nicméně pro vyvážení nezastírá, že hospodářské problémy skutečně cloumají poválečnou Evropou a odmítají označení plánu jako Trumanovy doktríny bez hlubšího seznámení „bylo by to prohlášení příliš povšechné.“²⁰⁰

Oči světa jsou upřeny k Paříži, uvádí text z 27. června, doplněný karikaturami všech tří států, kteří „se budou radit komu a jak americké miliony“. O den později deník informuje o prvním dni konference, setkání ministrů zahraničí SSSR, Velké Británie a Francie, tedy Molotova, Bevína a Bidaulta, označuje jako „nejvýznamnější dny Evropy od Hitlerova pádu“. Do hlavního města Francie se sjely podle listu mnohačetné delegace, jen za SSSR se jednání účastní osm lidí a první schůzka trvala osm hodin. Z tisku je patrné, že naděje na zdárný konec, tedy dohodu, jsou stále aktuálnější. Zejména z toho důvodu, že podmínkou Francie a Británie bylo rozdělení pomoci prostřednictvím OSN, což všichni předpokládají jako podmínku SSSR: „Také Sovětský svaz klade důraz na to, aby celá akce byla postavena na organizační základnu tohoto světového společenství národů.“ Deník zhodnotil zahájení konference takto: „Nástup byl takový, že zatím nevznikl žádný pocit obavy či pesimismu před možností nezdaru

---

¹⁹⁹ Právo lidu, ročník 50, č. 147, 25. 6. 1947, str. 1, autor: -ks-, Vláda jednala o Marshallově plánu

²⁰⁰ Právo lidu, ročník 50, č. 148, 26. 6. 1947, str. 1, Moskevská „Pravda“ o Marshallově plánu a pařížské konferenci

konference.²⁰¹

V době probíhající konference se k Marshallovu plánu vyjádřila také československá vláda: „Československo a Marshallův plán – jsme ochotni plně spolupracovat“. Zpráva hovoří o tom, že „komise ministrů, kterou ustavila vláda ve své schůzi z 24. června t.r., aby sledovala všechny otázky týkající se t. zv. Marshallova plánu, se sešla v pondělí odpoledne v Černínském paláci za předsednictví ministra zahraničí. Komise /.../ jednomyslně uvítala možnost, kterou má plán poskytnout, aby byla urychlena hospodářská rekonstrukce evropských států v hospodářské spolupráci se Spojenými státy. V důsledku toho se komise usnesla doporučit vládě, aby /.../ zmocnila zahraničního ministra, aby vstoupil ve styk s představiteli vlád sovětské, britské a francouzské a uvědomil je o ochotě Československa plně spolupracovat.“²⁰² Tak trochu paradoxně se v tom stejném vydání dočítáme o prvních kritických chvílích jednání v Paříži, *Právo lidu* otisklo další z původních reportáží svého dopisovatele (-jm-): „Nad pařížskou konferencí Velké trojky se objevují první mráčky. Ba zdá se, že se nad nimi může co nevidět objevit bouře, jež by zničila dílo, které tu bylo v pátek minulý týden započato a od něhož si Evropa i ostatní poválečný svět tolik sliboval.“ Autor dále cituje deník *Le Monde*, který „jak známo má velmi blízko k úřadu francouzského ministerstva zahraničí, a proto bývá o zahraničně politických otázkách vždy první a výborně informován“. Popisuje víceméně kuloární informace, neboť oficiální stanovisko ještě vydáno nebylo, o tom, že jsou jednání narušena postojem SSSR. V případě ztroskotání jednání je podle zdroje *Le Monde* odpovědný SSSR – i bez něho jsou ovšem Francie a Velká Británie odhodlány v Marshallově plánu pokračovat. Těžiště rozporů je v tom: „Komu pomoc poskytovat, kdy a jak řešit problém Německa a dále je sporný i celkový způsob organisace pomoci.“ Podle SSSR, píše list, by si měl podat

---

²⁰¹ *Právo lidu*, ročník 50, č. 150, 28. 6. 1947, str. 1, autor: -ks-, Vláda jednala o Marshallově plánu

²⁰² *Právo lidu*, ročník 50, č. 152, 1. 7. 1947, str. 1, autor: -ks-,,Československo a Marshallův plán – jsme ochotni plně spolupracovat

žádost o půjčku každý stát zvlášť, zbývající mocnosti ale chtějí toto řešit přímo v Paříži – jednat o celém problému tam a komplexně. „*Podmínky a stanovisko, tak jak krystalizují, jsou pro hosty nepřijatelné. Zdá se, že vývoj příštích 48 hodin mezinárodních porad v Paříži přinese nejen osudové rozhodnutí o dalším průběhu pařížské konference, ale určí i další vývoj styků mezi vedoucími velmocemi světa, ovlivní do značné míry budoucnost hospodářskou a životní úroveň Evropy a vykoná i svůj vliv na budování míru. Budiž však i při vrcholném zachování klidu, objektivitu a střízlivosti poznamenáno, že vyhlídky nejsou nijak vynikající. Politický barometr v Paříži věští: nejisto, zamračeno, bouřky.*“²⁰³ Text přinesl vhled do budoucnosti přesnější, než si autor možná připouštěl. Každopádně nijak nepřikrášloval realitu, nešetřil Sovětský svaz a zcela otevřeně říkal, že pokud jednání ztroskotají, bude to chyba zejména SSSR. Následující den se list spokojil s pouze stručnou zprávou o tom, že francouzská strana navrhla ruskému protějšku kompromisní řešení. Molotov si vzal čas na rozmyšlenou, aby mohl podrobně prozkoumat nový Bidaultův návrh (a nepochybně se také poradit s Moskvou, jak píše list), který se snaží odvrátit neúspěch konference.

Pesimistické vyhlídky se naplnily, informace z *Práva lidu* s datem 3. 7. 1947 hovoří jasně už ve svých titulcích: „Tragický nezdar pařížské konference - Pařížská jednání skončila bez dohody – Rozpory mezi velmocemi se prohlubují“. Pařížský dopisovatel doslova píše: „*Naděje /.../ byly zklamány dříve, než mohl kdo očekávat.*“ Přímočará byla také prohlášení nesovětských aktérů jednání velmocí, britský ministr okomentoval Molotovova slova o hrozbě vměšování se do vnitřního uspořádání jednotlivých států prostřednictvím řízené pomoci takto: „*Nevím, zda Molotov úmyslně opakuje falešnou interpretaci věci v naději, že lidé jí uvěří. Lituji, že byly vysloveny hrozby týkající se konečných následků našeho chystaného rozhodnutí, avšak moje země – Anglie – již měla příležitost jim čelit a bude jim čelit i nadále.*“ Francouzský ministr Bidault pak ve své reakci varoval Sovětský svaz před rozhodnutím, které by rozdělilo Evropu na dva tábory.²⁰⁴

²⁰³ Právo lidu, ročník 50, č. 152, 1. 7. 1947, str. 1, autor: -jm-

²⁰⁴ Právo lidu, ročník 50, č. 154, 3. 7. 1947, str. 1, autor: -jm-, Tragický nezdar pařížské konference

List v těchto dnech nezastírá zklamání nad vývojem. Rozhodně se nesnaží postoj Sovětského svazu obhajovat, či se k němu dokonce přiklánět. Články připravované francouzským zpravodajem Jaroslavem Mecerou pravděpodobně odrážejí nálady z jednání tak, jak byly vnímány přímo v místě, tedy bez blízké vazby na domácí politickou scénu. Ta měla dosud stále ještě ty instrukce z Moskvy, že je možné se jednání aktivně účastnit, rozhodnutí Molotovovy delegace vneslo do případné účasti ČSR na Marshallově plánu velký otazník.

I přes tento nezdar dodržela Francie a Británie svůj závazek pokračovat v jednání i bez Sovětského svazu. List již 4. července informuje o přizvání dalších 22 států Evropy k poradě o Marshallově plánu. Sověti byli o tomto kroku informováni, přímé pozvání však již neobdrželi, nicméně, píše list: *„Francie přitom vyjádřila naději, že sovětské odmítnutí nebylo definitivní a že Sovětský svaz se posléze přece zúčastní společné práce.“* Pozvání na 12. července v Paříži bylo zasláno také Československu a k projednání nabízelo kompromisní francouzský návrh, který měl podle předkladatele zajistit svrchovanost států a umožnit každému z účastníků konference navrhnout vlastní změny v předložené koncepci. V komentáři tuzemského dopisovatele připojenému k původnímu textu z Francie se nicméně uvádí: *„Je rychle do Paříže svolána konference nová. /.../ Avšak spěch, který je po ztroskotání konference Velké trojky vyvíjen k tomu, aby se na širší základně hovořilo o týchž problémech, ale bez SSSR /.../ může a jistě vzbudí dohady, zdali za celým problémem Marshallova plánu nevězí krom otázek hospodářských také čertovo kopytko výlučně politické.“*²⁰⁵

Pohled na komentáře zahraničního, respektive francouzského tisku nabízí článek ve stejném vydání. Neúspěšnému završení konference *„všechn francouzský tisk věnoval ve čtvrtek mimořádnou pozornost. Pravicové listy přímo i nepřímo svalují vinu za ztroskotání konference na SSSR, levicové listy vidí v postoji SSSR skutečnou ochranu světové demokracie, zejména pak malých národů. Všechn list*

*pak vesměs lituje, že k tomuto dalšímu rozkolu mezi velmocemi došlo.*²⁰⁶ Na straně 2 nalezneme ještě velmi věcný a rekapitulující komentář pařížského dopisovatele Jaroslava Mecera, kde vyjadřuje zklamání nad výsledkem jednání: *„Došlo k rozchodu, jehož tragické důsledky svět patrně teprve pozná. Zklamání nad nezdarem je stejně velké jako naděje Evropou a celým ostatním světem do konference vkládané.“* Vrací se k počátku června, kdy na Harwardově univerzitě pronesl americký zahraniční ministr Marshall projev, v němž prohlásil, že USA jsou ochotny poskytnout válkou poničené Evropě finanční a hospodářskou pomoc, popisuje proběhnuvší jednání, neopomíná ani to, že USA toto nečiní z pouhého altruismu, ale sledují v nabídce pomoci i vlastní ekonomické cíle a pokračuje: *„... informace /.../ ukázaly zcela jasně nemožnost dohody, a tím i tragický krach celé akce, která při loyálním postoji všech velmocí mohla přinést Evropě i světu nesporně zrychlení hospodářské konsolidace a tím i značně přispět k obnovení mezinárodního klidu politického.“* Cituje zde mj. Molotova, který po krachu jednání prohlásil, že i vytvoření organizace, která by rozdělení prostředků zašitovala a dohlížela na svrchovanost států podle francouzského kompromisního návrhu: *„stála by nad evropskými státy, zasahovala do jejich vnitřních záležitostí, zbavovala by je jejich nedovislosti a zajišťovala by vedoucí postavení USA a druhým evropským velmocím, proti jejichž tlaku by malé a střední evropské státy nemohly uhájit svou svrchovanost.“* Závěrem autor vyslovil varovnou obavu, že *„bude-li plán /.../ realizován /.../ znamená to prakticky vytvoření západního bloku a rozdělení Evropy na dva tábory. Tento plán také neznamená obnovu Evropy, ale postavení jedné její části proti druhé.“* Francie podle něho potvrdila obavy o rozdělení Evropy, nicméně zamítla kategoricky slovy svého ministra zahraničí pokus o nadvládu nad malými národy. Komentář autor končí prohlášením *„Střední a malé národy světa /.../ nemohou se rozhodně z tohoto vývoje nikterak radovat.“*²⁰⁷

---

²⁰⁵ Právo lidu, ročník 50, č. 155, 4. 7. 1947, str. 1, autoři:-rr-, -zss-

²⁰⁶ Právo lidu, ročník 50, č. 155, 4. 7. 1947, str. 1, autor:-jm-

²⁰⁷ Právo lidu, ročník 50, č. 155, 4. 7. 1947, str. 2, autor: Jaroslav Mecer

Jak připomíná historik Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR Oldřich Tůma, v době, kdy československá vláda o vyslání delegace do Paříže jednala, neměla ještě o sovětském stanovisku jasno. Ministr zahraničních věcí Jan Masaryk pouze obdržel sovětskou nótu vysvětlující nezdar jednání, československá účast v ní nebyla nijak zpochybněna.²⁰⁸

V sobotu 5. července 1947 *Právo lidu*, byť jen drobným článkem, informuje o tom, že Československo přijímá pozvání, zastoupeno bude velvyslancem ve Francii dr. J. Noskem a že o dalším postupu vláda rozhodne po zjištění všech detailů. Na straně druhé pak v další stručné zprávě francouzský dopisovatel přináší komentář francouzského socialisty Salomona Grumbacha – předsedy zahraničního výboru Rady Republiky: „*Ale chtít namítat proti nabídce americké pomoci principem státní suverenity, zdá se mi neslučitelné se zdravou koncepcí světa organizovaného pro mír.*“

V úterý 8. července se dočítáme, že kromě Československa vyslovilo souhlas s účastí zatím osm zemí, odmítla Jugoslávie, Finsko, Albánie a Rumunsko, zbývající země se zatím radí. „Lekce Evropě ze Sovětského svazu“, tento titulek otevírá vydání *Práva lidu* s datem 9. července 1947. Čtyři dny před zahájením konference Sovětský svaz zveřejnil výsledky hospodářské obnovy, kterou „*uskutečňuje vlastními silami*“, jinými slovy nepotřebuje žádnou zahraniční pomoc, neb jeho plán obnovy je plněn na více než sto procent: „*To je odpověď sovětského lidu na hledání prostředků, jakými se musí evropské státy snažit dosáhnout své hospodářské stability a obnovy,*“ píše *Právo lidu*. A dodává: „*Klíčem k tomu je práce.*“²⁰⁹

Nejde však o žádný dramatický obrat v dosud, na svoji dobu nestranném, komentování deníkem *Právo lidu*. Na oslavný text totiž přímo navazuje komentářem z Francie zabývající se prezentací československé účasti ve

---

²⁰⁸ Tůma, O. in Fajmon, H.; 2008: 124

²⁰⁹ *Právo lidu*, ročník 50, č.158, 9. 7. 1947, str. 1, Lekce Evropě ze Sovětského svazu

francouzském, resp. britském tisku: „*Všechna pařížský tisk věnuje mimořádnou pozornost rozhodnutí Československa, jehož účast na pařížských poradách je všeobecně vítána. První z pařížských listů, který přinesl zprávu o čs. účasti /.../ byl pařížský deník Le Monde, který ve svém pondělním odpoledním vydání citoval zprávu pražského Práva lidu, které již v soboru psalo o tom, že se ČSR konference zúčastní /.../ Četné deníky mají rozhodnutí čs. vlády /.../ vyjádřeno přímo v titulcích svých posledních zpráv o situaci před zahájením těchto porad. Socialistický deník Le Populaire ve svém komentáři píše, že nejvýznamnější událostí včerejšího dne bylo čs. přijetí pozvání na konferenci /.../ Pařížské listy též hojně citují komentáře tisku pražského, který vyjadřuje stejné uspokojení čs. účasti v Paříži. Britský tisk zdůrazňuje rozhodnutí ČSR jako příznak pro naději, že spolupráce všech, opravdu všech států Evropy, bude přece jenom dosaženo.*“²¹⁰

Dalšího dne proběhla tiskem zpráva o návštěvě československé vládní delegace v Moskvě, aniž by byla dávána do jakýchkoli souvislostí s nadcházejícím jednáním v Paříži. Vystačí s tím, že delegace vedená předsedou vlády Klementem Gottwaldem bude jednat o prohloubení a rozšíření vzájemného obchodu SSSR a ČSR. Na straně dvě *Právo lidu* přináší stručné vyjádření budoucího prezidentského kandidáta USA Henryho Wallace, který mj. říká, že SSSR neměl odejít z Paříže, nebezpečí rozdělení světa je podle Wallace nyní akutní. Na závěr svého prohlášení dodal: „*Doufám, že Polsko a Československo se plně zúčastní programu. Považuji americkou ochotu pomoci industrializaci Polska a Československa za klíč k úspěchu či neúspěchu Marshallova plánu.*“²¹¹

O tom, jak se jednání vyvíjela, jsme podle Oldřicha Tůmy dnes již z různých zdrojů dobře informováni. Po příletu československé delegace do Moskvy se z programu nečekaně omluvil Klement Gottwald, a to pro únavu. Brzy se ale ukázalo, že důvodem, proč nebyl Gottwald k dispozici, nebyla jakási

---

²¹⁰ *Právo lidu*, ročník 50, č.158, 9. 7. 1947, str. 1, autor: -jm-

²¹¹ *Právo lidu*, ročník 50, č.159, 10. 7. 1947, str. 2

nepochopitelná lenost, ale prostý fakt, že zatím separátně a bez vědomí kolegů jednal se Stalinem.²¹² Jak historik Tůma dále uvádí, teprve poté se Gottwald připojil k delegaci, aby ji „*velice rozčilený a nervózní*“ informoval o nečekaném vývoji: „*To jsme v pěkné kaši. Stalin se velmi zlobí, že jsme přijali pozvání k Marshallově plánu, ještě jsem ho nikdy neviděl tak rozzlobeného!*“²¹³ Na večerním jednání poté Stalin již celé delegaci „*jednoznačně a zcela kategoricky*“ vysvětlil, že Marshallův plán považuje za „*nástroj k izolaci SSSR*“ a že *stejně nebude pro zúčastněné země ekonomicky výhodný a že československá účast je pro Sověty nepřijatelná*“.²¹⁴

Odkaz na návštěvu československé delegace SSSR nezazní ani ve chvíli, kdy již list informuje o odvolání naší účasti na jednání o Marshallově plánu, o čemž „*vláda jednomyslně rozhodla*“. Podtitulek článku ale naznačuje zpolitizování tohoto rozhodnutí poměrně jasně: „*Zítřejší konference v Paříži nabývá vyhraněných politických tendencí. Odvoláváme svého zástupce na jednáních v Paříži – nevzdáváme se však spolupráce a přátelství k západním demokraciím.*“ Vysvětlení, které list přináší, se opírá o mimořádné jednání vlády, která veřejnosti předložila argument, že řada států, zejména slovanských, odmítla účast a že jde o státy, „*s nimiž jsme v úzkých hospodářských a politických stycích spočívajících na smluvních závazcích.*“ Jak list informuje: „*Za této situace by byla čs. účast vykládána jako akt směřující proti přátelství se Sovětským svazem a ostatními našimi spojenci.*“ Státní tajemník ministerstva zahraničních věcí již o tomto rozhodnutí informoval britského a francouzského velvyslance v ČSR. Pro veřejnost, která by mohla být překvapena náhlou změnou rozhodnutí, deník ještě přikládá vysvětlení, které spočívá zejména v tom, že se ukazuje, že „*pařížská konference nevypadá tak nevinně, jak se zdálo. Vyšlo najevo, že mají být řešeny některé problémy hospodářské, které mají samozřejmě i politický význam, a mimo*

---

²¹² Tůma, O. in Fajmon, H.; 2008: 126

²¹³ Tůma, O. in Fajmon, H.; 2008: 126

²¹⁴ Tůma, O. in Fajmon, H.; 2008: 126

rámec Organizace spojených národů, ač má svůj zvláštní hospodářský výbor.“ Dalším problémem bylo plánované řešení otázky Německa, které přísluší také SSSR, a ten se tedy může po právu cítit „*dotčen tímto postupem*“²¹⁵. Bez dalších souvislostí totéž vydání listu přináší zprávu o přijetí československé delegace v Moskvě Stalinem – „*srdečné a slavnostní uvítání*“ je komentováno pouze výčtem hostů a hostitelů.

Věcně a stručně informuje článek o zahájení konference zveřejněný dne 12. července, s tím, že pravděpodobně potrvá týden namísto původně předpokládaných tří dní.

O to velkoryseji pak působí hlavní článek listu dne následujícího s palcovým titulkem „*Statisíce tun surovin a potravin do ČSR*“. Návrat československé vládní delegace z Moskvy je doprovázen triumfálním prohlášením o nové hospodářské a obchodní smlouvě mezi oběma zeměmi uzavřené na pět let. Proexportně zaměřená ekonomika Československa by měla být naplňováním smlouvy znovu nastartována k růstu, SSSR se zavázalo k objednávkám produktů průmyslu, slibuje spolupráci na „*širokém podkladě dovozu a vývozu*“. Dohoda o hospodářském styku vyjednaná vládní delegací zajišťuje také dodávku surovin ze SSSR, a připomíná že „*SSSR již dodal ČSR na rok 1948 200 000 tun obilí a 200 000 tun krmiv*“. ČSR naopak poskytne Sovětskému svazu řadu svých produktů, jako jsou kolejnice, potrubí, cukr, elektromotory, obuv, textil, dobytek atd. SSSR měla kromě smluv na objednávky po dobu pěti let ČSR poskytnout například pšenici, kukuřici, hnojivo, bavlnu, čočku, vlnu atd.²¹⁶

Snad s jistou nadějí publikuje list 15. července článek s titulkem „*Dnes závěr pařížské konference – Evropu nelze rozdělovat na bloky*“, dveře podle pisatele „*zůstávají otevřeny pro další státy – stále ještě není jasno o podrobnostech Marshallova plánu*.“²¹⁷ Jinak se ale text neodchyluje od holého konstatování, že

---

²¹⁵ Právo lidu, ročník 50, č.160, 11. 7. 1947, str. 1

²¹⁶ Právo lidu, ročník 50, č.162, 13. 7. 1947, str. 1, Statisíce tun surovin a potravin do ČSR

²¹⁷ Právo lidu, ročník 50, č.164, 15. 7. 1947, str. 1, autor:-jm-, Dnes závěr pařížské konference

došlo ke shodě o zastřešující organizaci a sestavení výborů, resp. jmenování jejich členů.

V podstatě tentýž obsah je publikován také 16. 7. 1947. Pod titulkem „Konference šestnácti skončila“ je uvedeno: „*Jednomyslně byla přijata zpráva pracovního výboru, čímž byla prozatímní organisace pro vypracování plánu evropských zdrojů a potřeb formálně uvedena v život a naplněn tak cíl konference v Paříži.*“ Konference je zde zhodnocena věcně a víceméně kladně, jen v poslední větě komentující citaci italského ministra, který řekl, že „*konference zapálila plamínek naděje*“, redaktor článek uzavírá: „*Evropské národy si skutečně přejí, aby to byl plamínek naděje, aby to nebyl plamínek ničeho jiného.*“²¹⁸

V rámci rozhovoru o obilné konferenci v Paříži, které se účastnil ministr pro výživu Václav Majer, jediný z ministrů, který nesouhlasil s podvolením se diktátu Moskvy a zamítnutím účasti na jednání o Marshallově plánu, se jej po návratu také redaktor zeptal, jak on vnímá, že jsme odstoupili. Reakce ministra byla diplomatická a stručná: „*Je pochopitelné, že jsme byli dotazováni na důvody tohoto rozhodnutí čs. vlády. Mohl jsem uvést ovšem jenom to, co bylo v komuniké.*“²¹⁹

Dne 18. července se již na stránkách deníku spekuluje o tom, že Polsko nedostalo úvěr od Světové banky na obnovu, protože se neúčastní pařížské konference. Dále zde najdeme zprávu uvedenou titulkem „Marshallův plán v rukou válečníků“, v níž je citován Henry Wallace žádající, aby uskutečnění americké pomoci Evropě převzala OSN, aby program pozbyl povahy politické. Prostor byl poskytnut také hlasu amerického komentátora Franka Kinkdoma, který kritice podrobil politiku George Marshalla: „*Strana má k dispozici mocné propagační prostředky. Používá novin, rozhlasu, filmových týdeníků atd. Každý hlas pro*

---

²¹⁸ Právo lidu, ročník 50, č.165, 16. 7. 1947, str. 1, autor:-jm-, Konference šestnácti skončila

²¹⁹ Právo lidu, ročník 50, č.165, 16. 7. 1947, str. 1

*spolupráci s Ruskem se snaží umlčet. O OSN mluví s opovržením.*²²⁰ Komentátor hovoří o americké „válečné straně“, která se snaží o vyvolání konfliktu s SSSR, jde podle něho o skupinu, která se snaží na svoji stranu získat veřejné mínění a rozněcuje volební horečku ve Spojených státech, jejichž volební rok 1948 se blížil.

List se drží poměrně kritického postoje vůči Marshallově plánu, prostor na jeho stánkách nachází jen odpůrci myšlenky hospodářské pomoci. Jedním z nich je například bývalý předseda britské Labour Party Harold Laski, podle něhož by uskutečnění Marshallova plánu znamenalo podřízení evropského hospodářství potřebám amerického hospodářství: *„A to by bylo spojeno v současné době s vážnými důsledky politickými. Kdyby americký plán byl přijat, staly by se evropské země hlavním odbytištěm amerického vývozu a to za podmínek, které by si neomezeně Amerika diktovala.“* Cituje bývalého předsedu list, jenž sám dodává: *„Bylo by třeba, aby si těchto slov povšimli u nás ti, kdo se domnívají, že naše hospodářská situace se podstatně zhorší proto, že byla odvolána naše účast na konferenci v Paříži.“*²²¹

Dnes již víme, že za odmítnutím československé účasti na jednání byl Stalin, který původně s naší účastí na konferenci souhlasil, aby ji v průběhu československé vládní návštěvy v Kremlu zatrhl. Takový obrat podle historika Oldřicha Tůmy nebyl u generalissima ničím neobvyklým: *„To, co Stalin překvapeným československým ministrům předvedl, byla klasická ukázka jeho charakteristického způsobu politického jednání. Za postoj, který ještě před několika dny sám zastával, tvrdě kritizoval někoho jiného a prosazoval zcela opačné řešení tak klidně, jako by to byl jeho názor odjakživa. Naštěstí pro československé ministry nehrozilo (nebo alespoň zatím ne), že za obrat ve Stalinově postoji zaplatí hlavou – jako se to od počátku třicátých let stávalo v nesčetných případech funkcionářům sovětského režimu a jako se to brzy mělo*

---

²²⁰ Právo lidu, ročník 50, č.167, 18. 7. 1947, str. 2, Marshallův plán v rukou válečníků

²²¹ Právo lidu, ročník 50, č.176, 30. 7. 1947, str. 2, Marshallův plán v rukou válečníků

začít stávat i ve východoevropských zemích.“²²²

Československá vláda i přesto, jak si doba a situace žádala, tvrdošíjně trvala na tom, že za rozhodnutím o zrušení účasti na jednáních o Marshallově plánu, Moskva nestojí. Dokládá to mj. obsáhlý článek na první straně *Práva lidu* z 2. srpna. Hlavní text vydání byl uveden těmito tituly: „*Vyvrácené pověsti o ultimatu v Moskvě – Pravda o jednáních čs. vládní delegace v Moskvě – O odvolání čs. účasti na konferenci v Paříži bylo rozhodnuto ještě před setkáním s generalissimem Stalinem*“. Text se odkazuje na rozhovor ředitele pražské kanceláře americké agentury Associated Press, který československého ministra zahraničí Jana Masaryka požádal o vyjasnění otázek, „*které některé státy vyvozují z československého odvolání účasti na pařížské hospodářské konferenci*“. Jan Masaryk podle pisatele článku zdůraznil především, že „*ani on, ani předseda vlády Gottwald nepotřebovali poučení z Moskvy, aby si uvědomili, že po vývoji událostí musí ČSR odvolat své přijetí pozvánky k rozhovorům o Marshallově plánu.*“ Ministr zahraničí se ohradil proti tomu, že by pro československou delegaci byl v Moskvě vyvíjen nějaký nátlak, či snad dokonce, že pro ně bylo z Moskvy posláno. Jakékoli „*řeči o ultimatu Československu*“ označil za pošetilé. Rozpravy byly podle něho přátelské a „*pro odvolání bylo jasno ještě před schůzkou s generalissimem Stalinem.*“ V rozhovoru nicméně přiznal, že „*ČSR potřebuje a chce západní pomoc alespoň ve formě normálních půjček.*“ Jan Masaryk postup Československa odůvodnil odmítnutím polské účasti, a tím pádem izolací Československa mezi ostatními státy východní Evropy: „*Vzhledem k tomu jsem nepotřeboval poučení na to, abych rozpoznal, že naše přítomnost v Paříži by byla použita za nástroj pro účely, k nimž nejsme ochotni dát se použít.*“²²³

Právo lidu již zevrubně o vývoji dalších jednání neinformuje, také pokud se v listech objeví zmínka o Spojených státech, pak spíše negativní, například v souvislosti se sporným obnovením těžby uhlí v Porúří, pro které USA horují.

²²² Tůma, O. in Frajmon, H.; 2008: 127

²²³ *Právo lidu*, ročník 50, č. 179, 2. 8. 1947, str. 1, autor: -ap-, *Vyvrácené pověsti o ultimatu v Moskvě*

Výmluvný je příspěvek z ledna následujícího roku, kdy *Právo lidu* článek o hospodářské pomoci Francii zarámoval nadpisem: „Tykadla Marshallova plánu již ve Francii“²²⁴. Podobně kriticky pak vyznívá další text, který se o několik týdnů později ptá: „Kolik dostanou evropské státy podle Marshallova plánu?“ Pomoc USA Německu má podle zdroje činit 914 milionů dolarů, což je uvedeno hned v podtitulku, v textu je pak vyčíslena finanční pomoc i dalším zemím a připojen je tento text: „... právě poslední zmínka o stanovení výrobních cílů jednotlivých zúčastněných států dokazuje, že by to znamenalo zásahy do vnitřní hospodářské struktury jednotlivých států. A v tom je ono velké nebezpečí. Kapitalistické zájmy by převládly nad zájmy států. A ostatně Dulles (pozn.: citovaný expert republikánské strany – USA) mluvil také o nebezpečí ze Sovětského svazu, a to ukazuje také na politický charakter pomoci Marshallova plánu.“²²⁵

Asi ne náhodou o pár řádek níže na stejné straně publikuje *Právo lidu* tuto zprávu: „SSSR zabezpečuje i příští naše žně – zajišťuje výživu naši, nikoli výživu Němců“. Autor článku uvádí: „Z dobře zpraveného pramene se dovídáme, že sovětská vláda rozhodla vyhověti žádosti, kterou tlumočilo v Moskvě čs. velvyslanectví, zahrnout do dodávek obilí Československu 20 000 tun ukrajinské jarní setbové pšenice.“²²⁶

Právu lidu nelze upřít snahu o objektivní informování ve vztahu ke Spojeným státům, alespoň v prvním pololetí roku. O tom, že plnění Marshallova plánu pro list bylo po dva měsíce tématem číslo jedna, není pochyb, články o hospodářské a finanční pomoci nacházíme téměř v každém z vydání, nezdá se jako články hlavní. Jak popisuje historik Oldřich Tůma ve své stati *Československo a*

---

zu

²²⁴ *Právo lidu*, ročník 51, č. 2, 2. 1. 1948, str. 1, autor: -up-, Tykadla Marshallova plánu již ve Francii

²²⁵ *Právo lidu*, ročník 51, č. 17, 21. 1. 1948, str. 1, Kolik dostanou evropské státy podle Marshallova plánu?

²²⁶ *Právo lidu*, ročník 51, č. 17, 21. 1. 1948, str. 1, autor: -rd-, SSSR zabezpečuje i příští naše žně

Marshallův plán, myšlenka rozsáhlé americké pomoci byla v Československu sledována veřejností i vládou s velkým zájmem, hospodářská výhodnost plánu byla totiž mimo veškeré pochybnosti.²²⁷

V době, kdy Sovětský svaz oznámil odchod z jednání, se list dokonce nebrání i kritice tohoto kroku, jakkoli jde většinou o kritiku přenesenou, tedy uvedením citace některého ze zahraničních státníků. Nalezneme mezi dalšími však i komentáře redakční, které vyslovují nad vývojem věcí minimálně lítost. Je přitom zřejmé, že si komentátoři i státníci dobře uvědomovali závažnost změny postoje SSSR, a předvíдали tak nezřídka hrozbu rozdělení světa.

Jak ze sledování redakčních příspěvků vyplývá, na rozhodnutí Československa byla upírána značná pozornost všech zúčastněných států, která dokazuje, v jak diplomaticky napjaté době se tato jednání odehrávala a že příklon Polska a ČSR k jedné či druhé straně byl vnímán velmi citlivě a s napjatým očekáváním. Po odřeknutí československé účasti *Právo lidu* přináší ještě několik drobných zpráv, příliš se ale k tématu nevrací, kritiku rozhodnutí kabinetu na stránkách listu nenalezneme, spíše se ubírá ke kritice některých kroků Spojených států. Postupem času se již k Marshallově plánu staví poměrně kriticky. Nutno však připomenout slovy Oldřicha Tůmy, že domácí veřejnost, nebo alespoň její větší část, byla otřesena a rozčarována. Přes veškeré prosovětské sympatie, které v Československu ještě převládaly, byly sovětský nátlak a ústup vlády jednoznačně hodnoceny jako významné omezení československé suverenity.²²⁸

3. 7. 2 SPORY ČSSD A KSČ NA STRÁNKÁCH *PRÁVA LIDU* (1947)

Neklid v Národní frontě, resp. vyhrocující se vztahy komunistické strany a

---

²²⁷ Tůma, O. in Fajmon, H.; 2008: 123

²²⁸ Tůma, O. in Fajmon, H.; 2008: 128

sociálních demokratů postupně čím dál tím častěji a v ostřejší rétorice vplývají také na stránky *Práva lidu*. Zatímco doposavad se *Právo lidu* kritice nejsilnější strany sice nebrání, ale na stránkách listu ji nalézáme spíše sporadicky, v létě 1947 začíná textů namířených proti KSČ přibývat geometrickou řadou. Deník se brání stupňujícím výpadům komunistické strany, její expanzi i spekulacím o možném sloučení obou stran.

Na konci srpna se v *Právu lidu* dočteme o jedné veřejné schůzi v Popkovicích u Pardubic, kde došlo ke slovní přestřelce mezi členkou KSČ a členem ČSSD, kdy se komunistická poslankyně vůči sociálnímu demokratovi ohradila s odkazem na jeho židovský původ. Načež se komunistický předseda Šulc nechal slyšet, že „*přijde jednou doba, kdy budeme sociálně demokratickými lebkami dláždit ulice.*“²²⁹ Jen o den později deník kritizuje spekulace o slučování stran: „*O slučování sociálních demokratů a komunistů v Polsku, Maďarsku a Rumunsku přinesly v posledních dnech nějaké nezaručené zprávy anglosaské tiskové agentury a od té doby má československý tisk z čeho žít. Agitační polívčičku na Reuterovi si přihřívají především naši komunisté, kteří sociálním demokratům v Čechách a na Slovensku říkají: Zde máte svůj světlý vzor! A národní socialisté říkají: Vidíte, kam jde vlastně sociální demokracie! Deník tedy ujišťuje čtenáře, že se v zahraničí sociální demokraté s nikým neslučují, a i kdyby se tak stalo, tak na československou sociální demokracii to nebude mít žádný vliv.*“²³⁰ Sociální demokraté, resp. redaktoři *Práva lidu*, se také ohrazují proti tomu, že si komunisté přisvojili jejich návrh na řešení krize způsobené katastrofálním suchem. Stranou navrhovaná opatření, která by měla pomoci zejména zemědělcům, jsou podle listu na stránkách *Rudého práva* prezentována jako iniciativa KSČ. *Právo lidu* ironicky vyjadřuje „nadšení“, že se deník Komunistické strany Československa alespoň odhodlal o hospodářské situaci

---

²²⁹ *Právo lidu*, ročník 50, č. 194, 21. 8. 47, str. 1, -rd-

²³⁰ *Právo lidu*, ročník 50, č. 195, 22. 8. 47, str. 1, -o-

objektivně informovat, a to po několikaměsíčním tvrzení, že u nás „*žně byly krásné a že výživa je zajištěna*,“ přitom „*každý, kdo sedl do vlaku a vyjel za Prahu, viděl vypálenou stezku*.“²³¹ Legislativní návrh sociální demokracie, který si měli přisvojit komunisté, zvyšoval příplatky při výkupu zemědělských produktů, zaváděl poskytování levných úvěrů zemědělcům a provozních úvěrů na dobytek a v neposlední řadě předpokládal daňovou úlevu hospodářům v suchem nejpostiženějších regionech Československa.

O zachování samostatné ČSSD utvrzoval v této době i Zdeněk Fierlinger, předseda strany, kterého list cituje z jeho návštěvy okresních oslav ve Vyškově: „*Sociální demokracie nebude se slučovat s žádnou jinou politickou stranou, a to již z toho důvodu, že miní neochvějně podporovat nerušený demokratický vývoj k socialismu*.“²³²

Ostrý text otištěný v *Právu lidu* se dotýká „úniku“ informací z jednání vlády o řešení hospodářské krize, který list označil za „*nebezpečný první případ v naší politické praxi*.“ Ať už byla reakce listu vůči zveřejnění závěrů z jednání v konkurenčních listech adekvátní, či nikoli (pozn.: nikde se neuvádí, že by šlo o tajné zasedání vlády), způsob, kterým *Právo lidu* tuto skutečnost komentuje, minimálně ilustruje radikálně se horšící vztahy uvnitř Národní fronty: „... *pomoc arcí znamená vydání čtyř nebo spíše šesti miliard korun /.../ Pokud se jedná o tak závažných věcech, pak mají důvěrný charakter /.../ proto byla ve středu pražská veřejnost nesmírně překvapena tím, že ústřední listy největších stran Národní fronty – komunistický a národněsocialistický – přinesly o této pohnuté schůzi takové referáty, které přesvědčují o tom, že i vláda už je zasažena volební horečkou a že její někteří členové jednali tentokrát v ministerské radě s ohledem na zítřejší články v novinách a mluvili z okna*.“²³³ A v tomto vydání nalezneme i

---

²³¹ *Právo lidu*, ročník 50, č. 196, 23. 8. 47, str. 1

²³² *Právo lidu*, ročník 50, č. 198, 26. 8. 47, str. 1

²³³ *Právo lidu*, ročník 50, č. 206, 4. 9. 1947, str. 1

další výpady vůči KSČ: „*Státní rozhlas není politický tlampač*,“ vyčítají ministru zemědělství hned v titulku jeho projev, či „*KSČ má zájem o ,lepší lidi*“, citují z oběžníku KSČ, že při náboru do strany mají být oslovováni lidé těšící se „*jistého postavení*“ apod.²³⁴

Zásadní rozpor mezi stranami nastal, když KSČ předložilo k projednání vládě tzv. milionářskou daň. Ministři této strany zůstali při hlasování jedinými, kdo návrh podpořil, jeho odmítnutí ostatními stranami pak využili k vlastní propagandě a vybízení k nepokojům (podle *Práva lidu* „*komunistická strana z agitačních důvodů zneužívá úterního jednání vlády k předvolební demagogii*“). Jak zdůrazňuje *Právo lidu* ve svém vydání dne 5. září, byla to také sociální demokracie, která navrhovala, aby ministr financí předložil „*řádný návrh na neúprosné zdanění šmelinářských zisků*,“ ovšem ne v podobě, kterou navrhla KSČ. K tomuto stanovisku se veřejně přihlásil i ministr zahraničních věcí Jan Masaryk („*vzhledem k tomu, že ministři, kteří hlasovali proti ,milionářskému řešení*‘ byli postaveni na nekolegiální pranýř“), který se ze zdravotních důvodů tohoto jednání kabinetu sice neúčastnil, ale podle svých slov by pro komunistický návrh také ruku nezvedl. V citovaném článku *Práva lidu* píše: „*Bude-li definován pojem milionář, rád se přihlásím. Ale způsob, jakým se vytáhlo do pole s agitační houfnicí, mně nehoví. Pomoci rychle nevinně postiženým zemědělcům – ovšem!*“²³⁵

Nebylo dne, aby *Právo lidu* nepoukazovalo na nekalé chování Komunistické strany Československa. Pro ilustraci jen několik titulků z jednoho týdne: „Už je víc než dost té komunistické demagogie – Jak se ‚vyrábějí revoluce‘ – Blamáž komunistických bojůvek na Mladoboleslavsku“ (pozn. na základě zamítnutí milionářské daně „nutí“ dělníky podepisovat petice proti vládě a brojí

---

²³⁴ *Právo lidu*, ročník 50, č. 206, 4. 9. 1947, str. 3

²³⁵ *Právo lidu*, ročník 50, č. 207, 5. 9. 1947, str. 1

stávkami),²³⁶ „Komediantství komunistů v ČKD“,²³⁷ „Návrh KSČ o milionářích je demagogií“²³⁸. Povzbudit a snad i uklidnit spolustraníky se snaží při velkém setkání svolaném pražskou sociální demokracií na Zimním stadionu v Praze ministři Bohumil Laušman i Václav Majer. Mnohatisícovému davu vysvětlují, že neklid přinesla začínající předvolební kampaň, že se užívá neúrody k volební demagogii a že toto chování vyvolávající půtky, násilí a nenávist je popíráním demokracie. Deník tomuto setkání věnuje celou úvodní stranu.²³⁹ Vnitropolitickou situaci vyostřil i pokus o atentát na tři členy vlády, kterým byl zaslán balíček s výbušninou. Ministr vnitra pak vypíše odměnu půl milionu Kčs za informace vedoucí k dopadení viníka.

Zcela nečekaný a překvapivý je proto titulek ohlašující hlavní zprávu dne 12. září 1947: „Velkorysý nezištný pokus o mír ve státě“ (viz. příloha č. 10). Otištěno je v listu společné komuniké představitelů KSČ a ČSSD, kteří se shodli na nutnosti společného postupu a projednání milionářské dávky na bilaterální úrovni tak, aby mohla být přijata. Stejně pak budou postupovat i při návrzích o zvyšování platů, překonávání sucha apod. *„Na své společné poradě se zástupci obou stran usnesli vydat k příslušníkům svých stran výzvu, aby se snažili obnovit i dále ovzduší svorného postupu,“*²⁴⁰ praví se ve společném komuniké, které za sociální demokraty podepsali Zdeněk Fierlinger, Blažej Vilím a František Tymeš, za KSČ Klement Gottwald, Rudolf Slánský a Václav Kopecký. Jak připomíná historik Ústavu pro výzkum totalitních režimů Petr Blažek, za sociální demokracii ji tito představitelé podepsali bez vědomí všech členů vedení strany a většiny členů

---

²³⁶ Právo lidu, ročník 50, č. 208, 6. 9. 1947, str. 3

²³⁷ Právo lidu, ročník 50, č. 208, 7. 9. 1947, str. 1

²³⁸ Právo lidu, ročník 50, č. 210, 9. 9. 1947, str. 1

²³⁹ Právo lidu, ročník 50, č. 212, 11. 9. 47, str. 1

²⁴⁰ Právo lidu, ročník 50, č. 213, 12. 9. 47, str. 1, Velkorysý nezištný pokus o mír ve státě

poslaneckého klubu.²⁴¹ Tento akt vyvolal nesouhlas velké části členské základny. Ministr pro výživu Václav Majer dokonce nabídl vlastní rezignaci, o čemž *Právo lidu* na svých stránkách sice informovalo, ale jen velmi sporadicky a bez souvislosti s podpisem bilaterálního komuniké. Kritika KSČ ze stránek sociálnědemokratického listu tímto téměř vymizela, resp. byla minimálně na čas maximálně utlumena.

3. 7. 3 ÚNOR 1948 NA STRÁNKÁCH PRÁVA LIDU

O neklidu na politické scéně na počátku roku 1948 vypovídají články v *Právu lidu*.

Například text, kde předseda strany na konferenci krajských funkcionářů ČSSD v Pardubicích ostře odmítl útoky, které „v posledních dnech jsou vedeny proti dvěma sociálně demokratickým členům vlády.“ Spor se týkal změny reorganizace distribuce textilu a návrhu na úpravu požitků státních zaměstnanců a penzistů. „Čs. sociální demokracie je na organizačním vzestupu v českých zemích i na Slovensku, těmto útokům také rozumí – pokračoval předseda strany. A že jim rozumí, o tom se přesvědčí její čestní odpůrci i političtí spekulanti a hadrníci. A to nejen proto, že se nikomu nepodaří zatlačit stranu tam, kde by ji leckdo chtěl vidět, ale hlavně proto, poněvadž příslušníci své straně věří, poněvadž již dokážou rozeznat beránky od vlků v rouše beránčím, poněvadž lid procítá a poněvadž čím dál tím jasněji chápe, proč v dobách neurvalých politických štvanic a odporného osobního skandalisování republika potřebuje stranu slušných lidí, kterou je právě Čs. sociální demokracie.“²⁴²

Další z příkladů kritiky, které sociálnědemokratický list podrobil tentokrát

---

²⁴¹ Blažek in Fajmon,H.; 2008: 155

ministerstvo informací, vyšel jen o pár dní později. Sám titulek zněl dostatečně bojovně: „Pro sociální demokracii není papír – na komunistické tiskoviny je ho dost“. Popisovaná kauza vznikla tak, že se první pražský kraj rozhodl vydat plakát, kterým mělo být tlumočeno stanovisko strany k projevu ministra Kopeckého o tzv. obrození Národní fronty, nicméně žádost o přiděl papíru byla právě ministrem informací zamítnuta: „*Kdyby z této odpovědi nebyl jasně patrný úmysl a kdybychom neměli zprávy, že se tak má omezovat činnost všech politických stran s výjimkou strany komunistické, jistě bychom se mohli jen srdečně zasmát tomuto šalamounskému odůvodnění (s papírem se musí hospodařit úsporně). Přichází totiž v době, kdy máme pražské ulice doslova polepeny všelijakými plakáty o plesích, maškarních merendách a podobných „velmi důležitých podnicích“, v době, kdy Rudé právo rozhazuje po Plzni letáky v takovém množství, že sami komunističtí dělníci proti tomu u vydavatelstva listu protestovali.*“²⁴³

Mnohem zásadnější obvinění komunistické strany nacházíme v článku s titulkem „Ministerstvo vnitra se neřídí zákony“ – nejsilnější vládní strana je v textu nařčena z budování stranické národní bezpečnosti, a hned v podtitulu deník pokládá otázku: „*Má vládnout u nás právo silnějšího?*“ Text je uveden jako „*Zásadní prohlášení poslaneckého klubu Čs. sociální demokracie*“. Článek zcela otevřeně a na výsost kriticky poukazuje na pořádání zvláštních kurzů pro komunistické členy Sboru národní bezpečnosti a nezákonnou existenci zpravodajských orgánů: „*Fungují nezákonně dále ony zpravodajské orgány, které zákon č. 149/ 47 zrušil k 31. 12. 1947 a jež jsou proslulé svým stranickým špiclováním a sháněním materiálů pro skandalisování nekomunistických veřejných činníků. Parlamentní úsporná kontrolní komise měla by přezkoumat, odkud se berou milionové částky na jejich udržování. Nebyly dosud rozpuštěny tzv. Pohraniční útvary SNB, ačkoli je vláda neschválila. Máme zprávy, že se*

---

²⁴² Právo lidu, ročník 51, č. 21, 25. 1. 48, str. 1

²⁴³ Právo lidu, ročník 51, č. 24, 29. 1. 48, str. 2, autor:-v-, Pro sociální demokracii není papír

dokonce připravují k srazům – „pro všechny případy“.“ List dále pokračuje v kritice toho, že na všechna velitelská místa SNB jsou dosazováni jen oddaní členové KSČ: *„Z velitelských míst všech složek Sboru jsou odstraňováni poslední nekomunisté, aby na jejich místa nastoupili noví povýšenci s nedostatečnými služebními zkušenostmi, zato však oddaní příslušníci KSČ. Neschází ani příklady stranické msty.“* V závěru pak článek pokládá onu řečnickou otázku z titulku: *„Platí ještě zákony pro ministerstvo vnitra? Nebo stojíme před ozbrojeným pučem, k němuž má být zneužit Sbor národní bezpečnosti?“*²⁴⁴

Ještě na začátku února 1948 byla pro sociální demokracii myšlenka slučování s komunistickou stranou naprosto nepředstavitelná, alespoň navenek. Boj uvnitř Národní fronty eskaloval: *„Důrazně odmítáme pověsti o sloučení s komunisty“* hlásá článek, který se odvolává na veřejný projev Bohumila Laušmana v Kostelci nad Orlicí, v němž odmítl slova bulharského ministerského předsedy Dimitrova, podle něhož bylo sloučení komunistické a sociálnědemokratické strany *„na pořadu dne také v Československu.“* Laušman v této souvislosti prohlásil: *„Jsem povinen prohlásit, že sdělení pana bulharského ministerského předsedy neodpovídá pravdě.“* Strana, podle listu, *„na žádná slučování s komunisty či s kteroukoli jinou politickou stranou nepomýšlí a všechny pověsti tohoto druhu znovu důrazně odmítá.“*²⁴⁵ O pár dní později promluvil o sporech uvnitř vlády také náměstek předsedy vlády František Tymeš, podle něhož všechny snahy o *„vyčištění ovzduší byly zatím marné.“* O několik dní později vydává komunistická strana prohlášení, v němž konstatuje, že se při projednání zbývajících částí vládního programu vyskytly potíže, které připisuje záměru *„některých“* politických stran zabránit splnění programu: *„V prohlášení jsou obvinění představitelé některých politických stran, že úmyslně znemožňují činnost vlády,*

---

²⁴⁴ Právo lidu, ročník 51, č. 25, 30. 1. 48, str. 1, autor:-šsk-, Ministerstvo vnitra se neřídí zákony

²⁴⁵ Právo lidu, ročník 51, č. 28, 3. 2. 48, str. 1, autor:-jib-, Důrazně odmítáme pověsti o sloučení s komunisty

aby vyvolali vládní krizi. Obviňuje také některé vládní strany, že mají v úmyslu vyvolat nastolení neparlamentní úřednické vlády, která by měla připravit příští volby,“ píše *Právo lidu* v článku s těmito titulky: „Rozčilení není program – Úřednickou vládou se situace nerozřeší – Národní fronta může v klidu plnit své poslání.“²⁴⁶

Sociální demokracie se od takového počínání distancuje a komunistické prohlášení připisuje nervozitě před volbami a tvrdí, že sama udělala maximum pro to, aby ovzduší v Národní frontě bylo přátelštější. Ve stejném vydání najdeme ještě jeden z článků ilustrujících vztahy uvnitř Národní fronty, text odmítá dokumenty předložené komunistickou stranou, o nichž informovalo *Rudé právo* a které deklarují spolupráci ČSSD s Národně socialistickou stranou.

Články o vládní krizi pak na stránkách *Práva lidu* nacházíme téměř denně: „Vládní krise se prohlubuje: Předsednictvo vlády se nesešlo – Národní frontu nutno zachovat jako základnu politické soustavy“²⁴⁷ (pozn.: mělo se sejít předsednictvo vlády, aby rokovalo o neshodách, které postavily vládu před těžko řešitelnou situací, ovšem členové předsednictva zastupující národní socialisty, lidovce a slovenské demokraty oznámili, že nebyly vytvořeny podmínky, na kterých učinili závislou svou účast na schůzi předsednictva vlády, a na schůzi tak nedorazili).²⁴⁸

Ještě 21. února, tedy po demisi zástupců tří politických stran ve vládě, deník hlásá, že vláda ani Národní fronta nepřestaly existovat, protože prezident demisi ještě nepřijal: „*Žádná z politických stran neoznámila své vystoupení z Národní fronty, a proto Čs. sociální demokracie považuje dosavadní Národní frontu i nadále za základnu, na které má být vyřešena i nynější vládní krise.*“ Zároveň ale

---

²⁴⁶ *Právo lidu*, ročník 51, č. 41, 18. 2. 48, str. 1, autor:-rd-, Rozčilení není program

²⁴⁷ *Právo lidu*, ročník 51, č. 42, 19. 2. 48, str. 1, autor:-ks-, Vládní krise se prohlubuje

²⁴⁸ *Právo lidu*, ročník 51, č. 42, 19. 2. 48, autor: -ks-

deník informuje, že ministři dali představenstvu strany k dispozici své mandáty pro případ, že by „jednání o řešení krise na podkladě dosavadní Národní fronty nevedlo k úspěchu.“²⁴⁹

O den později je na titulní straně listu citován prezident Edvard Beneš, který odmítá sestavení úřednické vlády: „*Máme parlament, parlamentní režim a máme parlamentní vládu. A proto bude i nadále parlamentní vláda a nebude žádná vláda úřednická.*“ Ve své řeči dále vyvrátil údajné spekulace o tom, že by z vlády měli odejít komunisté: „*Později jsem slyšel od předsedy vlády Gottwalda, že prý má být učiněn pokus, aby komunisté byli přinuceni podat demisi. Ani takový pokus já nepřijímám, stejně jako pokus první, a nepřijmu.*“²⁵⁰ Na stejné stránce je citován i Bohumil Laušman, který předchozího dne promlouval k socialistickým studentům, kterým mj. řekl: „*V dnešní krizi nejde již o vládu a Národní frontu, ale jde o naši svobodu, o svobodu člověka a svobodu národa, jde o republiku.*“ A dále také varuje před strachem z puče „*levého i pravého*“: „*je třeba posvítit si nejenom na demagogy, konjunkturalisty, prospěcháře, bezpáteříky a zbabělce, kteří jednou tancují nalevo a po druhé napravo, ale též na tzv. státníky, kteří často mluví hadím, rozštěpeným jazykem.*“²⁵¹

Prostor dostane kritika komunistické strany na stránkách *Práva lidu* také v souvislosti s případem Václava Majera, ministra pro výživu, kterému bylo znemožněno promluvit v rozhlasu. „... *Václav Majer nesměl včera mluvit s československým rozhlasem. Stalo se, že ministr informací Václav Kopecký svými příkazy znemožnil druhému členu vlády v rozhlasu promluvit. Je to další doklad toho, jak komunistická strana to myslí s demokracií, svobodou slova a politickou spoluprací.*“²⁵² V článku se dále dočteme, že předchozího dne dostala řada

---

²⁴⁹ Právo lidu, ročník 51, č. 44, 21. 2. 48, str. 1, autor:-rd-, Pan president o parlamentní vládě

²⁵⁰ Právo lidu, ročník 51, č. 45, 22. 2. 48, str. 1

²⁵¹ Právo lidu, ročník 51, č. 45, 22. 2. 48, str. 1

²⁵² Právo lidu, ročník 51, č. 45, 22. 2. 48, str. 2, autor:-o-, Lid nesmí slyšet soudr. V. Majera

zaměstnanců v rozhlasě vyrozumění, že druhý den již nemusí chodit do práce: „Mezi zaměstnanci postiženými touto komunistickou čistkou, jsou také oba hlasatelé Mančal a Kozák, kteří volali v květnu 1945 české lidi na pomoc rozhlasu, kteří takto rozpoutali květnovou revoluci a kteří setrvali u mikrofonu během celého osvobozovacího boje“ (ibid.).

Právo lidu se ve čtvrtek 26. února 1948 dočká hned dvou vydání. Obě píše především o nově jmenované vládě, běžné vydání věcně informuje o přijetí demise všech ministrů, kteří ji 20. února podali, včetně sociálních demokratů Václava Majera a náměstka předsedy vlády Františka Tymeše, hlásí konec vládní krize a přináší stručné profily nových ministrů. Odpolední, zvláštní vydání (viz příloha č. 11) otiskuje vzkaz všem příslušníkům strany podepsaný Bohumilem Laušmanem a Zdeňkem Fierlingerem, v němž spolustraníky ubezpečují, že vnitřní rozkoly uvnitř sociální demokracie jsou překonány a vyzývají je k zachování klidu a rozvahy a pevnému semknutí kolem strany.²⁵³ Najdeme zde také přepis dopisu prezidenta republiky, který byl adresovaný předsednictvu komunistické strany, v němž Edvard Beneš mj. říká, že „socialismus je způsob života, kterého si přeje převážná část našeho národa. Věřím přitom, že se socialismem je slučitelná určitá míra svobody a svornosti, ony nezbytné principy celého našeho národního života.“²⁵⁴

3. 8 PADESÁT LET PRÁVA LIDU

Ústřední výkonný výbor strany zvolil slavnostní výbor, jehož úkolem bylo uspořádání oslav 50 let *Práva lidu* a 70 let sociální demokracie. O jeho činnosti se dočítáme ve zprávě propagační komise, kterou předložila 21.

---

²⁵³ *Právo lidu*, ročník 51, č. 48, 26. 2. 48, str. 1, Všem příslušníkům Československé sociální demokracie

²⁵⁴ *Právo lidu*, ročník 51, č. 48, 26. 2. 48, str. 1, autor ČTK, Prezidentův dopis předsednictvu komunistické strany

sjezdu strany.²⁵⁵ Výbor byl ustaven 18. dubna 1947 a „*ihned zahájil přípravy k slavnostem, k jichž vyvrcholení dojde v roce 1948, kdy manifestačním způsobem bude vzpomenu 70. výročí založení Čs. sociální demokracie.*“ Předsedou výboru byl zvolen Oldřich Berger a tajemníkem Vojtěch Dundr. Slavnostní výbory vznikly také při krajských organizacích a v některých okresech. „*Slavnostní výbor připravil a provedl slavnost ,50 let Práva lidu‘ dne 17. srpna 1947 v Praze na Starém výstavišti. Této slavnosti zúčastnili se ve velkém počtu soudruzi a soudružky nejen z Prahy a nejbližšího okolí, nýbrž i ze vzdálených míst, zejména z pohraničí a z Moravy.*“ Slavnostní výbor dále zajistil vydání deseti druhů „*umělecky provedených pohlednic*“ z života strany a uspořádal slavnostní schůzi ústředního výkonného výboru „*k zhodnocení významu Práva lidu, nejstaršího socialistického deníku v českém národě.*“ Jak zpráva připomíná, k oslavám se vlastními aktivitami připojily i zmíněné okresní a krajské slavnostní výbory.

3. 8. 1 OSLAVY NA STRÁNKÁCH PRÁVA LIDU

Jubilejních padesát let vydávání deníku bylo velkou událostí, kterou list připomínal jak v průběhu roku, tak i vydáním slavnostního čísla v den výročí (1. 10. 1947) a letní slavností na pražském Výstavišti, kde byla mj. uspořádána jednodenní výstava publikační činnosti.

Deník v souvislosti s výročím vyhlásil 1. června 1947 velmi neobvyklou soutěž pro čtenáře: „50 let Práva lidu – 50 nových letců Republice“. V příslušném vydání se na titulní straně praví: „*Zahajujeme velkou leteckou soutěž o ceny v celkové hodnotě 400 tisíc korun.*“ Vydavatelství se kromě jiného rozhodlo vycvičit na vlastní náklady republiky padesát letců, neboť

---

²⁵⁵ Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, spis archivní číslo: 112

*„chce tak alespoň částečně vynahradit bolestnou ztrátu, již bylo naše letectví vystaveno v poslední světové válce.“*²⁵⁶ To nakonec v citovaném článku ocenil i generál Ludvík Svoboda, ministr národní obrany.

Instrukce k účasti v soutěži nejen letecké, ale i o věcné ceny se divákům také dostávaly „vzduchem“. Deník píše: *„V těchto dnech vzlétnou letadla Práva lidu nad všemi kraji Čech a Moravy a každý z vás může zachytit leták s podmínkami soutěže.“* Každý tak mohl vyhrát některou z 600 cen v celkové hodnotě 100 000 Kč.²⁵⁷ Soutěž s názvem „Vzduch je naše moře“ pak vychází na pokračování v listu, zároveň začal seriál k oslavám. Podle redakčních poznámek publikovaných v listu se o toto výročí zajímali také v zahraničí, zde je jedna z nich: *„Padesát let Práva lidu jako sociálně demokratického deníku má ohlas také za hranicemi, především v socialistickém světě. /.../ Některé listy prý věnují pozornost oslavám, které se chystají. Například italský list Avanti.“*²⁵⁸

Událostí, na kterou zvalo průběžně *Právo lidu* na svých stránkách, byla veřejná Oslava svobody a mládí konaná na Výstavišti v Praze. Na akci deník ve svých vydáních pravidelně zval (viz příloha č. 21), v den konání akce dokonce nadpisem nad titulem listu na první straně: *„Dnes všichni demokraté na slavnost svobody na výstavišti“*. (viz příloha č. 22)

Oslavy deníku komplikovala, nebo se o to alespoň podle listu pokoušela, Komunistická strana Československa. Komunisté, kteří měli akci na stejný den, porušili podle *Práva lidu* všechny dohody, které měly zajistit dostatečný prostor oběma stranám. Už 15. srpna *Právo lidu* informuje o *„pokusu KSČ o poškození našich oslav.“* Za nehorázné zneužívání festivalu list označil

---

²⁵⁶ *Právo lidu*, ročník 50, č. 127, 1. 6. 1947, str. 1, 50 let Práva lidu – 50 nových letců Republice

²⁵⁷ *Právo lidu*, ročník 50, č. 127, 1. 6. 1947, str. 1, 50 let Práva lidu – 50 nových letců Republice

²⁵⁸ *Právo lidu*, ročník 50, č. 176, 30. 7. 1947, str. 1

nenadálé oznámení komunistické veselice, která se měla konat na Václavském náměstí v době, kdy budou probíhat oslavy na Výstavišti. Deník pak ve své rétorice přitvrdil přímo v neděli 17. 8., tedy v den konání oslav, kde pod titulem „Dnes na shledanou na výstavišti!“ vyzývá k manifestaci za socialistickou demokracii a píše: „*Samovolný pokus komunistů protáhnouti festivalový průvod, který měl skončit ve 12 hodin v poledne, do pozdního odpoledne, a pak ještě konati podvodně a proti programu na Václavském náměstí jakousi veselici, demaskoval je úplně a vyvolal situaci, za kterou se budou průvodci této ošemetné a neodpovědné hry těžce zodpovídati. Známe sice pozadí: je to strach, aby sociálně demokratická slavnost svobody a mládež nepřivábila větší počet slušných a uvědomělých účastníků festivalového průvodu, jednak aby byla co nejvíce poškozena technickými, dopravními a jinými způsoby.*“ K odpovědnosti deník volá všechny „komunistické agitátory a podněcovatele těchto krátkozrakých excesů v pozadí festivalu“, které prý vede strach z rostoucího vlivu sociální demokracie.“²⁵⁹

„Slavnost mládež a svobody se vydařila – Více než sto tisíc návštěvníků na pražském Výstavišti – Slavnost, která byla velkolepou manifestací socialistické demokracie“ jsou hlavní titulky úterního vydání (v pondělí deník nevyšel), list také zveřejnil řadu fotografií z akce, které se věnuje většina jeho obsahu (viz příloha č. 23). Deník s uspokojením konstatuje, že komunistická kampaň selhala, a věnuje se především reportážím ze samotné akce, které se podle zveřejněných informací zúčastnilo na sto tisíc návštěvníků: „*Výstaviště bylo naplněno ve všech prostorách, na všech rozlehlých prostranstvích se davy v pravém smyslu slova hemžily a tísnily,*“ pochvaluje si *Právo lidu* stejně jako účast zahraničních delegací sociální demokracie ze Švédska, Rumunska, Dánska, Rakouska, Maďarska, Švýcarska a Španělska. Součástí oslavy byla také *Výstava k 50 letům Práva lidu*. A list

---

²⁵⁹ *Právo lidu*, ročník 50, č. 191, 17. 8. 1947, str. 1, Dnes na shledanou na výstavišti!

tvrdil, že největší zájem („*kde byl opravdu nářesk*“) byl právě o ni: „*V několika hodinách dosáhla návštěvnosti 40 000 lidí /.../ návštěvnost zaplnila všechna prostranství.*“²⁶⁰ Expozice mimo jiné připomněla i to, že dopisovatelem během svých pařížských studií byl také prezident Edvard Beneš.

Oslav se samozřejmě zúčastnilo vedení sociální demokracie, předseda strany Zdeněk Fierlinger, ministři, poslanci a funkcionáři, stejně tak i bývalí dopisovatelé listu (jmenováni p. Hudec, Krňavský, Havlena, Pik (Plzeň), Vácha (Pardubice) apod.). Velkou slávou bylo také vyhlášení vítězů soutěže 50 letců republiky, které veřejnosti představil ministr průmyslu Bohumil Laušman („*byla mezi nimi i hezká děvčata*“). Ten ve svém následném projevu, který deník přetiskl, mj. pronesl slova, která vzhledem k následnému vývoji strany nabyly zpětně na hořkosti: „*Byly sice v našem národě velké a slavné strany, které však zanikly, a byly v našem národě i významné a slavné noviny, jež dnes již nacházíme pouze v muzeích, takový je už vývoj dějin, že politické strany se svým tiskem vznikají a zase zanikají, neboť lidé jako smrtelní přicházejí a jako smrtelní odcházejí. Naproti tomu myšlenky a ideje zůstávají. /.../ a proto také dnes čs. sociální demokracie žije, slouží, pracuje i bojuje, a proto její ústřední deník dosud je listem, přes jehož hlas nelze jíti k dennímu pořádku.*“²⁶¹

Jak list uvádí v jednom ze svých dalších vydání (24. 8. 1947), žádosti o „materiál“ k oslavám přichází z různých zahraničních redakcí, konkrétně francouzský rozhlas o výročí pravděpodobně skutečně informoval, alespoň o tom najdeme krátký článek 27. září 1947.

---

²⁶⁰ Právo lidu, ročník 50, č. 192, 19. 8. 1947, str. 1

²⁶¹ Právo lidu, ročník 50, 19. 8. 1947, str. 1

Jubilejní číslo Práva lidu, které vyšlo 1. října 1947 (viz příloha č. 24), bylo avizováno deníkem předem (upomínáním čtenářů, aby si jej nezapomněli koupit). Vydání mělo rekordních 36 stran připomínajících uplynulé půlstoletí. Se zdravicí, resp. gratulací k jubileu, které najdeme na titulní straně, se připojili prezident Edvard Beneš, předseda francouzské vlády Paul Ramadier, za britskou Labour Party Morgan Phillip, ministr zahraničí ČSR Jan Masaryk atd. Zikmund Skyba dokonce přispěl básní, která začíná těmito verši:

*„Dnes v noci jsem slyšel zpívat rotačku
zpívala o věrnosti milionu rukou
jež braly láskyplně noviny, své PRÁVO LIDU
však jeho řádky voní dnes jak tehdy poprvé.“*

S obsáhlejšími texty je na druhé straně ponechán prostor šéfredaktorovi listu Janu Vaňkovi, předsedovi strany i vlády Zdeňku Fierlingerovi a za stranu zvolenému ministru průmyslu Bohumilu Laušmanovi. V jubilejním vydání najdeme pozdravy ze zahraničních redakcí i řadu dalších příspěvků, hodnotících, oslavných a přejících mnoho dalších úspěchů. Jedna celá strana je například věnována tablu fotografií celé redakce, resp. všech redaktorů, jinde najdeme rekapitulaci vývoje *Práva lidu* od jeho prvopočátků až po dnešek, z tohoto textu Josefa Trojana stojí za zmínku alespoň několik klíčových vzpomínek:

„Před Prvním májem, 27. dubna 1893, vyšlo v Kuklenách u Hradce Králové po prvé Právo lidu, tehdy čtrnáctideník. Proletářský časopis: Potřeboval-li redaktor oděv, musili se soudruzi složit. I nejnutnější nábytek do redakce byl propůjčen. /.../ Právo lidu pak vycházelo v Humpolci, načež se přestěhovalo do Prahy. Dělníci si krví a bídou probíjovali částečné volební právo do říšské rady v Rakousku. První volby podle nového volebního řádu, tzv. páté kurie, daly dělnické strany sociálně demokratické první možnosti masového

---

vystoupení, úspěch a velký organizační vzrůst. Proto také za půl roku po říšských volbách vyšel první dělnický a socialistický deník český Právo lidu. /.../ List vzrůstal. Dokonce v r. 1907 při volbách podle všeobecného hlasovacího práva, které bylo také úspěchem Práva lidu, vydával se dočasně i Večerník. /.../ opět 1. října – ale roku 1911 vyšlo sličnější Právo lidu ve vlastní tiskárně, na rotačce, o 28 stranách. V roce 1913 zakoupena část hotelu Monopol, druhá pak r. 1918, v r. 1927 ještě další dva domy Lannovy. Z kuklenské chaloupky přestěhovali dělníci svůj list do velkého bloku domů, na pozemku ve výměře 9994,30 m². (Pozn.: v té době již měla strana zakoupen dům v Hybernské ulici.) 1. ledna 1912 vychází Večerník Práva lidu, který záhy dosahuje stotisícového nákladu. První světová válka způsobila našim tiskovým podnikům mnoho obtíží. Boj s censurou se zостřil. Za dvanáct měsíců před převratem v r. 1918 bylo Právo lidu s Večerníkem konfiskováno dvěstětřiašedesátkrát. /.../ 1. května 1925 byl zvětšen formát listu na nynější velikost. /.../ všechna ta úžasná práce /.../ náhle 31. prosince 1938 končí: Josef Stivín (pozn.: tehdejší šéfredaktor listu) se rozloučil se čtenáři a ohlásil zastavení časopisu, když již před tím 16. listopadu bylo Právo lidu naposled uvedeno podtitulem „Ústřední orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické“. Strana vešla do podzemí a počala pracovat v jiných formách. Konec už znáte: Po květnové revoluci pod vedením s. Jana Vaňka vyšlo opět staré, ale věčně mladé Právo lidu, doprovázeno na čas i Večerníkem. Trpí jako po první světové válce nedostatkem papíru a jinými technickými potížemi. Je obklopeno řadou nových tváří: Světem práce, Cílem, Právem zemědělců, Právem živnostníků, Mladým socialistou, Světem žen a opět Sociálním demokratem. Má náklady, o kterých se jeho zakladatelům ani neodvážilo snít, v Lidovém domě i spřízněných podnicích se hemží sta spolupracovníků a tam, kde kdysi bývala zahrada Václava Kaplíře ze Sulevic, se už zase hloubí základy nové budovy: nové stroje, nová zařízení pomohou nám v naší práci a noví lidé s pocitem úcty a lásky vstupují na místa těch, kteří

dovedli pro Právo lidu obětovat zdraví, existenci i životy.“²⁶²

Na začátky vydávání deníku vzpomínali i další bývalí přispěvatelé listu, mezi nimi například Václav Krňanský: *„Právo lidu začalo vycházet jako čtrnáctideník v dubnu 1893 v Kuklenách. Jeho přeměna na deník byla uvědomělým dělnictvem dychtivě očekávána. V noci před vydáním prvního čísla deníku Práva lidu sociálně demokratičtí činovníci a důvěrníci pražského dělnictva nespali. Seskupili se na náměstí u Palackého mostu před domem U přívozu, ve kterém se Právo lidu tisklo. Čekali na první jeho výtisky, které pak rozdali spoludělníkům v dílnách a továrnách. Mezi čekajícími byli také mladí soudruzi-odvedenci, kteří bez prvního Práva lidu v kapse nechtěli narukovat. Byli za to, že nechtěli narukovat, rakouskými župáky uvítání nadávkou.*“²⁶³

Pod titulkem „Včera a dnes“ přispěl do výročního čísla deníku také Oldřich Berger, který zdůraznil zejména to, s jakou skepsí se musel deník ve svých počátcích potýkat, o jeho udržitelnosti prý panovaly značné pochyby: *„Když před padesáti lety začalo vycházet Právo lidu jako deník, prohlásil profesor národního hospodářství na Karlově univerzitě dr. Albín Bráf svým posluchačům: ‚bylo by to významným a takřka neuvěřitelným úspěchem, udrželi se tento list.‘ A udržel se. Razil si sice trpce cestu hospodářskými a politickými nesnázemi, ale vyhrál svůj zápas, jako vyhrála Československá sociální demokracie.*“

A konečně redaktor Josef Hudec, který ve svém článku popisuje vlastní novinářské začátky, které se pojily s nově založeným *Právem lidu*, píše, že redakce tenkrát čítala šest redaktorů. On sám byl stavební dělník a do redakce nosil své fejetony, dokud se pro něho „nenašlo místo“: *„Bylo mi 25 let. A tak jsem tedy přišel k novinaření. Začal jsem psát, dávat myšlenky na papír. Denní*

---

²⁶² Právo lidu, ročník 50, č. 229, 1. 10. 1947, str. 10

²⁶³ Právo lidu, ročník 50, č. 229, 1. 10. 1947, str. 10

tisk byl tehdy jinak upraven než dnes. Nebyly sport a kino. Ani ilustrace nebyly. Zato významnou rubrikou byla Soudní síň. Z počátku Právo lidu ani tuto rubriku nemělo, ale čtenáři ji houfně žádali a tak byla zavedena. Nebyla to rubrika podřadná. Sám jsem tehdy dělal velké procesy a Hilsnerem, krach Svatováclavské záložny v Mělníku, případ dvojnásobné vraždy v Krči apod.“²⁶⁴

4. ZÁVĚR

Doba, ve které jsem sledovala vývoj listu, tedy roky 1945 až 1948, byla dobou z hlediska vývoje československého státu zásadní, turbulentní a plnou zvratů, dobou rychlého spádu dějin.

Komunisté již před koncem války během svého azylového působení v Moskvě poválečný vývoj plánovali, od konce války pak již cíleně směřovali pod ochranná křídla SSSR. Nahrával jim fakt, že většina obyvatel měla stále na paměti hospodářskou krizi třicátých let, a jak připomíná Alexej Kusák²⁶⁵, byla to právě generace tehdejších třicátníků, která po skončení druhé světové války nesla největší zodpovědnost za další směřování a vývoj ve státě. Sociální nerovnosti ve společnosti se v poválečné době odkryly v plné nahotě a komunismus se zdál nabízet řešení, které zamezí opakování hladových let, vysoké nezaměstnanosti a celkové bídy, kterou zažily generace v době hospodářské recese ve třicátých letech. Komunistická strana také těžila z podpory odsunu Němců, po němž byl ve společnosti, toužící po hledání viníka a po odplatě, hlad a poptávka. V neposlední řadě KSČ nahrávalo rozdělování půdy po odsunutých obyvatelích, která byla zejména v pohraničí k dispozici. Strana si tento úkol přisvojila a získávala tak další politické body u těchto majitelů nově nabytého majetku. Převzít moc a ukončit tak tříleté „váhání“ československého státu nad svým dalším směřováním, se tedy Komunistické straně Československa povedlo. A bylo

---

²⁶⁴ Právo lidu, ročník 50, č. 229, I. 10. 1947, str. 10

²⁶⁵ Kusák, A., 1998: 181

výsledkem jejich systematické snahy, ať už šlo o vlastní politickou agendu, cílenou propagandu, využívání, resp. zneužívání tajných služeb, rozdmýchávání nepokojů anebo bezbřehý respekt diktátu SSSR. To, že strana převzala moc nad státem během tak krátké doby, způsobila do jisté míry také náhoda, resp. moment, který nemohli předvídat, kdy v samém finále Edvard Beneš, snad z obav z možného puče, přijal demisi nekomunistických ministrů a jmenoval vládu dle diktátu KSČ. Nekomunistické strany Národní fronty s výjimkou ČSSD se tento vývoj snažily prolomit, nakonec jejich poslední prohra je toho nejpádňejším důkazem.

Stát se musel vypořádat s následky ničivé války, potýkal se s hospodářskou krizí a jeho představitelé měli vzít na svá bedra zodpovědnost za další politické směřování. O tom, zda se připojíme k bloku východnímu či západnímu, nebylo mezi komunisty rozporu, tendence byly pochopitelně naprosto zřejmé, u sociálních demokratů však přesvědčení o příklonu vnitrostátní politiky výhradně k východu nebylo zdaleka tak jednomyslné. Vnitřní pnutí ve straně se projevilo mj. střídavým přenášáním moci z jednoho na druhé kříslo, resp. zleva směrem ku středu, který byl zosobněn „zimním králem“ v čele sociální demokracie Bohumilem Laušmanem. První poválečný předseda strany Zdeněk Fierlinger, kryptokomunista uvnitř sociální demokracie, se na svůj post ve straně ale brzy vrátil, aby ČSSD dovedl až ke sloučení s KSČ. List tento vývoj ČSSD do určité míry kopíruje, nutno ovšem poznamenat, že nijak slepě. Nelze ani říci, že by sledoval vnitřní politiku strany do té míry, aby se podvoloval komunistickým tlakům v době, kdy byla sociálnědemokratická strana vedena právě nejvěrnějšími příznivci komunistické strany. *Právo lidu* v letech 1945 až 1948 byl list poměrně výbojný vůči všem stranám Národní fronty, KSČ z toho v žádném případě nevyjímaje.

Do poslední chvíle také věřil, že ke sloučení obou partají nedojde, což dokazuje řada publikovaných článků. Nikdy se však nestavil přímo proti SSSR a jeho

politice. Toto můžeme kromě pochopitelného prvotního nadšení z osvobození republiky do jisté míry připsat na vrub minimální informovanosti o politické i hospodářské realitě v SSSR. Zkreslování dat a podhodnocování některých skutečností bylo podporováno šířením dezinformací oficiálními i polooficiálními sovětskými mluvčími a také propagandou Komunistické strany Československa, která mj. ovládala ministerstvo informací. Kritiku činnosti tohoto resortu nalezneme i na stránkách *Práva lidu*, ať už šlo o výtky k zamezení vystoupení některého z činitelů sociální demokracie ve státním rozhlasu nebo třeba zamítnutí žádosti o přiděl papíru na letáky strany.

Nicméně byla to i sociální demokracie, která v totalitní propagandě našla svůj vzor a veřejně se k němu hlásila, byť jí nazývala propagací, jako příklad dobrého použití propagátorských technik uvádí revoluci SSSR roku 1917. „*Úspěšná socialistická propaganda je nemyslitelná bez dobře vedeného tisku, pravdivě informujícího o všech otázkách týkajících se pracujícího člověka,*“ píše se v programu, který mj. volá také po soustředění propagace podle vzoru SSSR a po vzniku jednotlivých subkomisí, které by propagační komise zaštiťovala.. Při propagační komisi tedy skutečně vznikla například sekce novinářská, která podle dostupných informací v *Právu lidu* na své první konferenci 11. ledna 1948 přivítala 300 členů. Úkolem sekce bylo „*soustřediti všechny redaktory, kteří jsou příslušníky čs. sociální demokracie za účelem jich sblížení a spolupráce v otázkách ideových a organizačních k sledování mravních, politických, kulturních a hospodářských úkolů strany.*“ O tom, že sociální demokracie nepodceňovala vliv tisku, hovoří také výčet tiskovin, které zajišťovala tiskárna Cíl, a. s.

Pro lepší pochopení a hodnocení míry stranické zaujatosti listu, resp. sepsání redakční činnosti a politiky ČSSD, jeho pojetí zásadních událostí sledovaného období, jsem se detailněji zabývala několika jednotlivými politickými tématy a konfrontovala jsem je se zdroji, které se jimi zabývají s historickým odstupem a

především bez zakrývání některých objektivních souvislostí. Nejmarkantnější obrat v rétorice listu a již zmíněné zapovězení jakéhokoli odporu sovětskému diktátu jsou vidět na případu odmítnutí Marshallova plánu hospodářské pomoci krizi zmítané Evropě. Po počáteční euforii z možného využití této nabídky USA dojde po návratu československé delegace z Moskvy, kde, jak již dnes víme, Stalin nekompromisně nařídil zamítnout naši účast na tomto plánu, ke změně způsobu komentování o probíhajících jednáních. Deník se jednak vymezil vůči tomu, že by jednání v Moskvě měla jakýkoli vliv na obrat v československém postoji, jednak přináší oslavné články o navázání užší ekonomické spolupráce se SSSR a především ve svém hodnocení mezinárodních jednání o Marshallově plánu přijal tezi o tom, že jde v první řadě o snahu USA o politické rozdělení světa.

Rozkoly v Národní frontě, které se dostávají na povrch zejména od roku 1947, lze vyčíst v rozboru příspěvků listu týkajících se spolupráce sociální demokracie a komunistů. K zásadnímu rozporu došlo ve chvíli, kdy komunisté předložili vládě vlastní návrh milionářské daně. Ostré rozpory a výpady vůči KSČ nalézáme na stránkách deníku až do doby uzavření dohody o spolupráci, kterou za sociální demokracii, resp. bez diskuze s širším vedením strany, s KSČ uzavřel Zdeněk Fierlinger.

Klid zbraní ale netrvá dlouho. Na počátku následujícího roku se do hledáčku deníku dostává další spor mezi oběma stranami Národní fronty. Působení KSČ v bezpečnostních složkách státu (které se nakonec stalo důvodem sporu uvnitř celé Národní fronty a vyústilo v únorovou krizi vlády).

V dnešní době si jen stěží představíme palcové titulky nad prvním článkem listu, které by hlásily: „Ministerstvo vnitra se neřídí zákony“. Nejsilnější vládní strana je v textu nařčena z budování stranické národní bezpečnosti, autor otevřeně a kriticky poukazuje na pořádání zvláštních kurzů pro komunistické členy Sboru národní bezpečnosti a nezákonnou existenci zpravodajských orgánů. Ještě na

začátku února 1948 byla pro sociální demokracii myšlenka slučování s komunistickou stranou naprosto nepředstavitelná, tedy alespoň navenek, boj uvnitř Národní fronty eskaloval.

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

TOMEŠ, Josef, Průkopníci a pokračovatelé, Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878 – 2003, 2004, Praha

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla: Československá sociální demokracie a Národní fronta, Academia, Praha, 12985, 21-021-85

KAPLAN, Karel, ŠPIRITOVÁ, Alexandra, ČSR A SSSR 1945 – 1945
Dokumenty mezivládních jednání, Doplněk, Brno, 1997
ISBN: 80-85765-92-6

HRUBEC, Marek, BÁRTA, Miloš, Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí, MDA a Doplněk, 2006, ISBN: 80-7239-199-2

MOKRÝ, Adolf (ed.) Osmdesát let československé sociální demokracie 1878 – 1958, Londýn 1958

MALÍNSKÝ, Jiří: Edvard Beneš a nástin obrysu jeho vztahů k české straně sociálně demokratické jako dědičce tradic českého demokratického socialismu (u příležitosti 125. výročí narození E. Beneše), webové stránky Masarykovy dělnické akademie

http://www.masarykovaakademie.cz/index.php?option=com_content&task=vi

[ew&id=243&Itemid=38](#)

KUSÁK, Alexej: Kultura a politika v Československu 1945 – 1956, Torst, Praha, 1998, vydání první, ISBN 80-7215-055-3

MAREK, Pavel, MALÍŘ, Jiří: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861 – 2004, rok vydání: 2005, Doplněk, Brno, ISBN: 80-7239-179-8

HRUBÝ, Karel, HOLUB, Václav: Léta mimo domov: K historii Československé sociální demokracie v exilu / Vyd. Karel Hrubý ; Aut. Václav Holub

FAJMON, Hynek, BALÍK, Stanislav, HLOUŠKOVÁ, Kateřina: Dusivé objetí historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů, 2. rozšířené vydání, 2008, ISBN 987-80-7325-158-1

Kolektiv autorů: BOUBÍN, Jaroslav, GEBHART, Jan, HARNA, Josef, KOCIAN, Jiří, MEZNÍK, Jaroslav, MIKULEC, Jiří, NOVOTNÝ, Jan, PÁNEK, Jaroslav, POKORNÝ Jiří, ŠTAIF, Jiří, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef: České a československé dějiny III. Díl - Dokumenty a materiály, 1992, Praha, vyd. Fortuna. ISBN 8085298694

Kolektiv autorů: GEBHART, Jan, HARNA, KAPLAN, Karel, MAREK, Jaroslav, NOVOTNÝ, Jan, POKORNÝ Jiří, SEMOTANOVÁ, Eva, ŠMAHEL, František, ŠTAIF, Jiří: České a československé dějiny II – od r. 1790 do současnosti, vydalo Fortuna, 1991 v Praze

Katalog výstavy 50 let Práva lidu a 70 let Československé sociální demokracie

(Praha, 17. srpna 1947; Staré výstaviště – Lapidarium)

Protokol XX. sjezdu ČSSD, Praha 1946, redigoval Oldřich Berger – archiv ČSSD fond č. 71/ II.

Program Československé sociální demokracie, Praha, 1946, redigoval Oldřich Berger – archiv ČSSD fond č. 71/ II.

Deník Právo lidu, ústřední orgán Československé sociální demokracie, vydával Cíl, a.s., 12. 5. 1945 – 30. 6. 1948

Archiv ČSSD, fond 71/ II., archivní spisy číslo 111 - 744

Archiv bezpečnostních složek, fond Studijního ústavu MV ČR

6. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.	Název	Zdroj
1	Dopis Karla Šídy	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 120, Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946
2	Dopis Ing. O. Skály	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 120, Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946
3	Dopis E. Ryzího	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 120, Resoluce k výsledkům voleb do ÚNS 1946
4	Prohlášení o sjednocení KSČ a ČSSD	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 119, Politické informace pro ÚVV
5	Informace o zahraničním tisku I	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 119, Politické informace pro ÚVV
6	Informace o zahraničním tisku II	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 119, Politické informace pro ÚVV
7	Avízo na oslavy Práva lidu	Deník Právo lidu, 17. 8. 1947, tiskl Cíl, a.s. Praha, ročník 50, číslo 193
8	Bilanční zpráva časopisů ČSSD	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 744, Bilanční zpráva Cíl, a.s.
9	Náklady Práva lidu dle Správní rady Cíl, a.s.	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 742, Zápis Správní rady Cíl, a.s.
10	Společné komuniké ČSSD a KSČ na stránkách Práva lidu (12. 9. 1947)	Deník Právo lidu, 12. 9. 1947, Velkorysý nezištný pokus o mír ve státě, tiskl Cíl, a.s. Praha
11	Společné vyjádření Bohumila Laušmana a Zdeňka Fierlingera	Deník Právo lidu, 26. 2. 1948, zvláštní vydání listu, tiskl Cíl, a.s. Praha, ročník 51, číslo 48
12	Letáky vydávané ČSSD	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 265, propagační oddělení ČSSD
13	Plakáty vydávané ČSSD	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II,

		archivní jednotka číslo 265, propagační oddělení ČSSD
14	Výňatek ze stanov ČSSD	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II
15	Řád sekce novinářů ČSSD	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 191, odborová sekce novinářů ČSSD
16	Novinářské ceny ČSSD	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 191, odborová sekce novinářů ČSSD
17	Ze schůze školských pracovníků ČSSD	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 129, zpráva o činnosti oddělení a komisí
18	Zpráva propagační činnosti komisí mládeže	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 143, komise mládeže
19	Resoluce Ústřední živnostenské komise	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 129, zpráva o činnosti oddělení a komisí
20	Dopis předsedům živnostenských komisí	Archiv ČSSD, fond č. 71/ II, archivní jednotka číslo 129, zpráva o činnosti oddělení a komisí
21	50 let Práva lidu	Deník Právo lidu, 16. 8. 1947, ročník 50, číslo 190, tiskl Cíl, a.s. Praha
22	Avízo na oslavy Práva lidu	Deník Právo lidu, 17. 8. 1947, ročník 50, číslo 191, tiskl Cíl, a.s. Praha
23	Právo lidu o konání oslav	Deník Právo lidu, 19. 8. 1947, ročník 50, číslo 192, tiskl Cíl, a.s. Praha
24	Výroční číslo Práva lidu – titulní strana	Deník Právo lidu, 1. 10. 1947, ročník 50, číslo 229, tiskl Cíl, a.s. Praha

